

**LİSANS PROGRAMLARINDAKİ TARİH
DERSLERİNDE BİRİNCİ EL KAYNAK KULLANIM
DURUMLARI**

Büşra KAHVECİ GÜL

Yüksek Lisans Tezi

Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı

2020

(Her hakkı saklıdır.)

T.C
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI
TARİH EĞİTİMİ BİLİM DALI

LİSANS PROGRAMLARINDAKİ TARİH DERSLERİNDE BİRİNCİ EL KAYNAK
KULLANIM DURUMLARI

(The Use of First Hand Sources in the History Courses at the Undergraduate Programs)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Büşra KAHVECİ GÜL

Danışman: Doç. Dr. Ramazan KAYA

Erzurum
Şubat, 2020

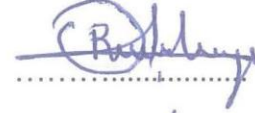
KABUL VE ONAY TUTANAĞI

Büşra KAHVECİ GÜL tarafından hazırlanan “Lisans Programlarındaki Tarih Derslerinde Birinci El Kaynak Kullanım Durumları” başlıklı çalışması 06 /02 / 2020 tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı, Tarih Eğitimi Bilim Dalında yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı: Doç. Dr. Aydın GÜVEN
Atatürk Üniversitesi

Danışman: Doç. Dr. Ramazan KAYA
Atatürk Üniversitesi

Jüri Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi Hasan Aslan
Kafkas Üniversitesi

Bu tezin Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği'nin ilgili maddelerinde belirtilen şartları yerine getirdiğini onaylarım.

31 Mart 2020

Prof. Dr. Mustafa SÖZBİLİR

Enstitü Müdürü

TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Lisans Programlarındaki Tarih Derslerinde Birinci El Kaynak Kullanım Durumları” başlıklı çalışmanın tarafımdan bilimsel etik ilkelere uyularak yazıldığını ve yararlandığım eserleri kaynakçada gösterdiğimi beyan ederim.

06/02/2020

Büşra KAHVECİ GÜL

Tezle ilgili patent başvurusu yapılması / patent alma sürecinin devam etmesi sebebiyle Enstitü Yönetim Kurulunun .../.../.... tarih ve sayılı kararı ile teze erişim 2 (iki) yıl süreyle engellenmiştir.

Enstitü Yönetim Kurulunun .../.../.... tarih ve sayılı kararı ile teze erişim 6 (altı) ay süreyle engellenmiştir.

TEŞEKKÜR

Nitel çalışmalarda araştırmacının çalışacağı konuyu belirlemede kendi yaşadığı deneyimler ve bu konuya ilgisi çok önemlidir. Yükseköğretim düzeyinde tarih öğretiminde birinci el kaynak kullanım durumlarını tez konusu olarak belirlemede geçirmiş olduğum beş yıl lisans eğitiminin ve bir yıl aldığım yüksek lisans derslerinin büyük katkısı olmuştur. Yaşadığım bu deneyimleri danışman hocamla paylaştıktan sonra kendisinin de birinci el kaynak kullanım durumlarıyla ilgili yaptığı tavsiyeler bu çalışmaya karar verilmesine vesile olmuştur. Araştırma konusunun belirlenmesinden, çalışmanın son anına kadar tüm sıkıntılarında yanımda olan ve beni yüreklendiren; disiplinli ve titiz çalışmalara imza atan danışman hocam Doç. Dr. Ramazan KAYA'ya ne kadar teşekkür etsem azdır.

Tez çalışmamda görüşme yapmak için bana zaman ayıran, tüm nezaketleri ile görüşlerini benimle paylaşan başta 27 tarih öğretim üyesi olmak üzere tüm hocalarımın teşekkür ediyorum. Ayrıca anket uygulamasında sorularımı cevapsız bırakmayıp içtenlikle yanıt veren, beni güler yüzle karşılayıp kolaylık sağlayan öğrenci arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Bu zorlu ve uzun süreçte, uzaklıkları bir an olsun hissettirmeyip hep yanımda olan ve bana güvenip pes etmememi sağlayan başta babam İdris KAHVECİ, annem Melahat KAHVECİ ve kız kardeşlerim Elif ÇAKIR, Esra AVCI olmak üzere tüm aileme teşekkür ederim. Ayrıca yardımları ve her zaman yanımda oluşuyla Konya-Erzurum arası mesafeleri aştığım kıymetli eşim Enes GÜL'e, gülücükleri ile bana ilham veren kızım Aysima Merve GÜL'e teşekkür ederim.

Son olarak kendi çalışmasıymış gibi her türü desteği benden esirgemeyen, öğretim üyeleri ile görüşmelerimde ve öğrenci anketlerinin uygulamasında bir an olsun beni yalnız bırakmayan çok değerli dostlarım Esra TAŞDELEN'e, Selma SARIBAŞ'a, tez konusunda her türlü düzeltmede yardımcı olan Onur SEMİZ'e ve tüm arkadaşlarıma teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Büşra KAHVECİ GÜL

ÖZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ LİSANS PROGRAMLARINDAKİ TARİH DERSLERİNDE BİRİNCİ EL KAYNAK KULLANIM DURUMLARI

Büşra KAHVECİ GÜL

Mart 2020, 133 sayfa

Amaç: Bu çalışmanın amacı, lisans programlarında yer alan tarih derslerinde birinci el kaynak kullanım durumunu tespit etmektir.

Yöntem: Nitel bir yaklaşımla yürütülen araştırmada, betimsel tarama modeli benimsenmiştir. Araştırmanın çalışma grubu 2016-2017 eğitim öğretim yılı içerisinde Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Tarih Eğitimi anabilim dalı, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih bölümü ve Erzurum Teknik Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih bölümünde görevli toplam 27 öğretim üyesi ile aynı anabilim dalı ve bölümlerin 4. sınıflarında öğrenimlerini sürdüren 70 öğrenciden oluşmaktadır. Araştırmada görüşme ve açık uçlu anket gibi birden fazla veri toplama aracı bir arada kullanılmıştır. Çalışmada elde edilen veriler içerik analizi ile çözümlenmiştir.

Bulgular: Öğretim üyelerinin çoğunun tarih öğretiminde birinci el kaynağı önemsemekte olduğu, bu kaynakları sınıflarda bilgilerini temellendirmek amacıyla kullandıkları tespit edilmiştir. Çalışmada öğretim üyelerinin en çok arşiv belgelerini kullandıklarını ve kaynakların görsellerini projeksiyon yardımıyla sundukları belirlenmiştir. Araştırmada birinci el kaynakların dersi somutlaştırdığı ve kalıcı öğrenmeyi mümkün kıldığı görülmüştür. Öğretmen adayları ise eğitimleri sırasında en çok arşiv belgesi olmak üzere genel olarak birinci el kaynak kullanıldığını, birinci el kaynaklar sayesinde dönemi daha gerçekçi öğrenebildiklerini, güvenilir bilgiye ulaştıklarını belirtmişlerdir.

Sonuç: Çalışmanın sonucunda öğretim üyelerinin derslerinde kaynakları çeşitli türlerde kullandıkları görülmüştür. Ancak bu kaynakları sınıflarda geleneksel, basit düzeyde ele aldıkları, ilgili literatürde gösterildiği üzere üst düzey düşünme becerilerinin geliştirilmesine yönelik pek kullanmadıkları tespit edilmiştir. Buna ek olarak; gerek öğretim üyelerinden gerekse öğretmen adaylarından elde edilen bulgulara göre; birinci elden kaynaklarla ilgili uygulamalı çalışmaların sınırlı kaldığı, öğrenci merkezli etkinliklere pek başvurulmadığı, öğretim üyeleri tarafından daha çok görsellerinin gösterilip tanıtıldığını, sözel olarak açıklamalar yapıldığı belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kaynak, kanıt, birinci el kaynak, ikinci el kaynak, tarihsel kanıt, kanıt temelli öğrenme.

ABSTRACT
MASTER'S THESIS
THE USE OF FIRST-HAND SOURCES IN THE HISTORY COURSES AT THE
UNDERGRADUATE PROGRAMS

Büşra KAHVECİ GÜL

March 2020, 133 pages

Purpose: The purpose of this study is to determine the status of first-hand resource use in history courses in undergraduate programs.

Method: In the research carried out with a qualitative approach, the descriptive survey model was adopted. The study group of the study consisted of a total of 27 instructors working in the History Department of Atatürk University Kazım Karabekir Education Faculty, History Department of Erzurum Atatürk University Faculty of Letters and History Department of Erzurum Technical University and 70 students studying in the fourth year of same departments in 2016-2017 academic year. In the research, more than one data collection tools such as interview and open-ended questionnaires were used together. The data obtained in the study were analyzed by content analysis.

Findings: It was determined that most of the faculty members considered first-hand sources important in history teaching and used those resources to base their knowledge in classrooms. In the study, it was also determined that most of the instructors used archive documents and presented the visuals of the resources with the help of projection. In the research, it was observed that first-hand resources concretize the course and make permanent learning possible. On the other hand, candidate history teachers stated that first-hand resources were used mostly as archive documents during their education and they also stated that through first-hand resources they could learn the period better and reached reliable information.

Result: As a result of the study, it was seen that faculty members used resources in various types in their undergraduate courses. However, it was found that they treated these resources at a traditional, simple level in classrooms and did not use them to develop higher-level thinking skills as shown in the related literature. Also; according to the findings obtained from both faculty members and prospective teachers; it was determined that first-hand resources were limited to applied studies, were not used in student-centered activities much, and mostly visuals were presented and introduced by faculty members, and verbal explanations were made.

Keywords: Source, evidence, first hand resource, second-hand resource, historical evidence, evidence-based learning.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY TUTANAĞI.....	i
TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI	ii
TEŞEKKÜR	iii
ÖZ.....	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
TABLolar DİZİNİ.....	ix
KISALTMALAR ve SİMGELER DİZİNİ	xi
BİRİNCİ BÖLÜM.....	1
Giriş	1
Araştırmanın Amacı	2
Araştırmanın Önemi ve Gerekçesi	3
Araştırmanın Sınırlılıkları	4
Varsayımlar	4
Terimler ve Tanımlar	4
İKİNCİ BÖLÜM	6
Kuramsal Çerçeve İle İlgili Araştırmalar	6
Tarih Kavramı	6
Tarih Öğretiminin Amaçları.....	8
Kaynakların Tarih İçin Önemi	14
Kaynak, Tarihsel Kaynak ve Kanıt Tanımları	15
Birinci ve İkinci El Kaynak Tanımları ve Birbirinden Farklılıkları	17
Tarihsel Kaynakların Sınıflandırılması	19
Yeni Tarih Anlayışı ve Öğretimde Kaynak Kullanımının Tarihçesi	21
Tarih Derslerinde Kanıt Kullanımının Eğitsel Gerekçeleri	23
Öğretim Amaçlı Kullanılacak Bir Yazılı Kaynakta Bulunması Gereken Özellikler	24
Birincil Kaynakların Kullanım Öncesi Eğitsel Kaynak Haline Getirilmesi	26
Birincil Kaynakların Öğretimde Kullanımına Yönelik Uygulama Modelleri	27
Birinci El Kaynak Kullanmanın Faydaları.....	31
Kuramsal Çerçeve İle İlgili Araştırmalar	32
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	42
Yöntem	42

Araştırma Yöntemi.....	42
Çalışma Grubu	42
Veri Toplama Araçları	43
Süreç/Uygulama.....	44
Veri Analizi.....	45
Araştırmacı Rolü	46
Geçerlik ve Güvenirlik.....	46
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	48
Bulgular ve Yorumlar.....	48
Öğretim Üyeleri İle Yapılan Görüşmelerin Bulguları ve Yorumları.....	48
Öğretim üyelerinin lisans düzeyinde tarih öğretiminin amaçları hakkındaki görüşleri. .	48
Öğretim üyelerinin derslerde birinci el kaynak kullanımının önemi hakkındaki görüşleri	
.....	52
Öğretim üyelerinin derslerinde birinci el kaynak kullanma durumları.....	55
Öğretim üyelerinin derslerinde birinci el kaynak kullanamama nedenleri hakkındaki	
görüşleri.....	55
Öğreti üyelerinin derslerinde birinci el kaynak kullanma sıklığı hakkındaki görüşleri. .	57
Öğretim üyelerinin derslerinde birinci el kaynak kullanma amaçları hakkındaki	
görüşleri.....	58
Öğretim üyelerinin derslerinde kullandıkları birinci el kaynak türleri hakkındaki	
görüşleri.....	60
Öğretim üyelerinin birinci el kaynakları temin ettikleri yerler hakkındaki görüşleri	63
Öğretim Üyelerinin Birinci El Kaynakları Kullanmadan Önce İşlemden Geçirme	
Durumları	66
Öğretim üyelerinin birinci el kaynakları derste kullanmadan önce işlemden geçirme	
biçimleri hakkındaki görüşleri.	67
Öğretim üyelerinin derslerinde birinci el kaynak kullanma biçimleri hakkındaki	
görüşleri.....	69
Öğretim üyelerinin birinci el kaynak kullanımının ders işlenişi ve öğrenci başarısı	
üzerine katkı durumları hakkındaki görüşleri	71
Öğretim üyelerinin birinci el kaynak kullanımı ile ilgili problemle karşılaşma durumları	
hakkındaki görüşleri.....	75
Öğretim üyelerinin birinci el kaynak kullanımı ile ilgili karşılaştıkları problemler	
hakkındaki görüşleri.....	75

Öğretim üyelerinin birinci el kaynak kullanımını ile ilgili karşılaştıkları problemlerin çözümüne yönelik önerileri.....	79
Öğrenciler İle Yapılan Anketin Bulguları ve Yorumları	82
Öğrencilerin birinci el kaynak tanımlarına yönelik görüşleri.....	82
Öğrencilerin birinci el kaynak örnekleri ilgili görüşleri.....	85
Öğrencilerin lisans eğitimlerinde aldıkları derslerde birinci el kaynak kullanım durumları.....	87
Öğrencilerin lisans eğitiminde gördükleri birinci el kaynak türleri ile ilgili görüşleri... ..	88
Öğrencilerin lisans eğitimlerinde aldıkları derslerde birinci el kaynak kullanım sıklıklarına yönelik görüşleri.....	89
Öğrencilerin lisans eğitimlerinde aldıkları derslerde birinci el kaynak kullanım biçimleri hakkındaki görüşleri.....	91
Öğrencilerin birinci el kaynak kullanımının dersin işleyişi ve öğrenci başarısı üzerine katkıları hakkındaki görüşleri.....	92
Öğrencilerin lisans eğitiminde birinci el kaynak kullanımına dair eğitim alma durumları.....	94
Öğrencilerin birinci el kaynak kullanımına dair eğitim alma biçimleri hakkındaki görüşleri.....	95
BEŞİNCİ BÖLÜM	97
Tartışma, Sonuç ve Öneriler	97
Öğretim Üyeleri ile Yapılan Görüşme Bulguları Üzerine Sonuçlar	97
Öğrenciler İle Yapılan Anketin Bulguları Üzerine Sonuçlar	102
Öneriler	105
KAYNAKÇA	107
EKLER	114
EK-1. Yarı Yapılandırılmış Mülakat Formu	114
EK-2. Anket Formu.....	115
EK-3. Gönüllülük Katılım Formu	116
EK-4. İzin Belgeleri	117
ÖZGEÇMİŞ	120

TABLolar DİZİNİ

Tablo 1. Öğretim Üyelerinin Lisans Düzeyinde Tarih Öğretiminin Amaçları Hakkındaki Görüşleri	48
Tablo 2. Öğretim Üyelerinin Derslerde Birinci El Kaynak Kullanımının Önemi Hakkındaki Görüşleri	53
Tablo 3. Öğretim Üyelerinin Derslerde Birinci El Kaynak Kullanma Durumları.....	55
Tablo 4. Öğretim Üyelerinin Derslerinde Birinci El Kaynak Kullanamama Nedenleri Hakkındaki Görüşleri.....	55
Tablo 5. Öğretim Üyelerinin Derslerinde Birinci El Kaynak Kullanım Sıklığı Hakkındaki Görüşleri	57
Tablo 6. Öğretim Üyelerinin Derslerinde Birinci El Kaynak Kullanma Amaçları Hakkındaki Görüşleri	58
Tablo 7. Öğretim Üyelerinin Derslerinde Kullandıkları Birinci El Kaynak Türleri Hakkındaki Görüşleri	60
Tablo 8. Öğretim Üyelerinin Derslerinde Kullandıkları Birinci El Kaynakları Temin Ettikleri Yerler Hakkındaki Görüşleri.....	63
Tablo 9. Öğretim Üyelerinin Birinci El Kaynakları Derslerinde Kullanmadan Önce İşlemden Geçirme Durumları.....	66
Tablo 10. Öğretim Üyelerinin Birinci El Kaynakları Derste Kullanmadan Önce İşlemden Geçirme Biçimleri Hakkındaki Görüşleri	67
Tablo 11. Öğretim Üyelerinin Derslerinde Birinci El Kaynak Kullanma Biçimleri Hakkındaki Görüşleri	69
Tablo 12. Öğretim Üyelerinin Birinci El Kaynak Kullanımının Ders İşlenişi ve Öğrenci Başarısı Üzerine Katkı Durumları Hakkındaki Görüşleri	72
Tablo 13. Öğretim Üyelerinin Birinci El Kaynak Kullanmanın Ders İşlenişi ve Öğrenci Başarısı Üzerine Katkıları Hakkındaki Görüşleri	72
Tablo 14. Öğretim Üyelerinin Birinci El Kaynak Kullanımı İle İlgili Problemlerle Karşılaşma Durumları Hakkındaki Görüşleri.....	75
Tablo 15. Öğretim Üyelerinin Birinci El Kaynak Kullanımı İle İlgili Karşılaştıkları Problemler Hakkındaki Görüşleri	76
Tablo 16. Öğretim Üyelerinin Birinci El Kaynak Kullanımı İle İlgili Karşılaştıkları Problemlerin Çözümüne Yönelik Önerileri:	79
Tablo 17. Öğrencilerin Birinci El Kaynak Tanımlarına Yönelik Görüşleri.....	83
Tablo 18. Öğrencilerin Birinci El Kaynak Örnekleri ile İlgili Görüşleri	85

Tablo 19. Öğrencilerin Lisans Eğitimlerinde Aldıkları Derslerde Birinci El Kaynak Kullanım Durumları İle İlgili Görüşleri	87
Tablo 20. Öğrencilerin Lisans Eğitiminde Gördükleri Birinci El Kaynak Türleri İle İlgili Görüşleri	88
Tablo 21. Öğrencilerin Lisans Eğitimlerinde Aldıkları Derslerinde Birinci El Kaynak Kullanım Sıklıklarına Yönelik Görüşleri.....	90
Tablo 22. Öğrencilerin Lisans Eğitimlerinde Aldıkları Derslerde Birinci El Kaynak Kullanım Biçimleri Hakkındaki Görüşleri	91
Tablo 23. Öğrencilerin Birinci El Kaynak Kullanımının Dersin İşleyişi ve Öğrenci Başarısı Üzerine Katkıları Hakkındaki Görüşleri.....	93
Tablo 24. Öğrencilerin Lisans Eğitiminde Birinci El Kaynak Kullanımına Dair Eğitim Alma Durumları.....	94
Tablo 25. Öğrencilerin Birinci El Kaynak Kullanımına Dair Eğitim Alma Biçimleri Hakkındaki Görüşleri.....	95

KISALTMALAR ve SİMGELER DİZİNİ

%	: Yüzde
akt.	: Aktaran
f	: Frekans
İSAM	: İslam Araştırma Merkezi
s.	: Sayfa
TDK	: Türk Dil Kurumu
yy.	: Yüzyıl

BİRİNCİ BÖLÜM

Giriş

Son yıllarda gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de birçok yenilik ve değişimler olmuş, bu yenilik ve değişimler kendini eğitim alanında da göstermiştir. Özellikle de yapılandırmacı eğitim yaklaşımının öğretim programlarına girmesiyle beraber tarih öğretiminin artık sadece büyük devlet adamlarının ve iz bırakmış imparatorların yapmış olduğu eylemlerin ve savaşların yer aldığı bir alan olmaktan çıkıp, sıradan insanları da kapsayan bir alan olması, bu anlayışın en önemli özelliklerinden biri olmuştur (Yapıcı, 2006).

Yeni tarih anlayışının benimsenmesiyle beraber öğrencilerin edinmesi gereken bilgi ve becerilerde de bir takım değişimler olmuş, bir tarih öğrencisinden beklenen kazanımlar farklılaşmıştır. Şöyle ki tarih öğretimi artık kronoloji ve ezber mantığından sıyrılmış, öğrencilerden bir tarihçi gibi hareket etmeleri beklenmiştir. Bu yaklaşımın temel düşüncesi ise öğrencilerin var olan bilgilerinin üzerine yeni bilgileri yapılandırmasıdır. Böylece öğrencinin bilinenden yola çıkarak eğitim sürecine aktif bir şekilde katılması ve kanıtları kullanarak geçmişi anlaması beklenir. Bu kazanımları sağlamak için hazırlanan yeni tarih öğretim programlarıyla; öğrencilere tarihte mutlak doğrunun olmadığı öğretilerek; tarihi birinci el kaynaklardan öğrenmenin daha doğru olduğu, bu kaynakların olmadığı zamanlarda ise ikinci el kaynakların kullanılması gerektiği öğretilir. Öğretilen bir başka nokta ise kaynaklara şüphe ile yaklaşarak, karşılaştırma ve teyit işlemlerin yapılması gerektiğidir (Kabapınar, 2006). Günümüzde birinci el kaynaklara erişilmesi ve bunların öğretimde kullanılması; arşiv, kütüphane ve müzelerin artmasına bağlı olarak yükselen bir ivme göstermiştir (Tally ve Goldenberg, 2005'den akt., Dinç & Doğan, 2007). İngiltere ve diğer birçok dünya ülkesinde 1970'lerden sonra eğitimde uygulanmaya başlanan yapılandırmacı eğitimin ülkemize girişi ise ancak 2004 yılında olmuştur. Fakat bu durum kendini sadece ilköğretim kademesinde göstermiş, lise tarih programlarında uygulanması ise ancak 2007 yılında gerçekleşmiştir (Günel, 2011).

Öğrencilerin eğitim-öğretim hayatında aktif rol üstlenmesi ve becerilerin öğretim sürecine dahil edilmesi, birinci el kaynaklarla tarih öğrenmeyi daha önemli hale getirmiştir. Bu durum tarih eğitimcilerini birinci el kaynaklarla ilgili teorik ve uygulamalı araştırmalara yönlendirmiş; bu alanda onlara yeni bir kapı aralamıştır.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, lisans programlarında yer alan tarih derslerinde birinci el kaynak kullanım durumunu tespit etmektir. Bir yönüyle de öğrencilerin lisans seviyesinde almış oldukları tarih eğitiminin, ortaöğretim tarih derslerinde birinci el kaynak kullanımı için yeterli olup olmadığını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu amaçlar doğrultusunda araştırmada lisans programlarında yer alan tarih derslerinde birinci el kaynak kullanım durumlarının nasıl olduğu sorusuna cevap aranmaktadır. Bu probleme bağlı olarak öğretim üyelerine ve öğrencilere aşağıdaki sorular yöneltilmiştir:

1. Öğretim üyelerinin lisans düzeyinde tarih öğretiminin amaçları hakkındaki görüşleri nelerdir?
2. Öğretim üyelerinin derslerinde birinci el kaynak kullanımının önemi hakkındaki görüşleri nelerdir?
3. Öğretim üyelerinin derslerinde birinci el kaynak kullanma durumları nasıldır?
4. Öğretim üyelerinin derslerinde birinci el kaynak kullanma sıklıkları nasıldır?
5. Öğretim üyelerinin derslerinde birinci el kaynak kullanma amaçları nelerdir?
6. Öğretim üyelerinin derslerinde kullandıkları birinci el kaynak türleri nelerdir?
7. Öğretim üyelerinin birinci el kaynakları temin ettikleri yerler nerelerdir?
8. Öğretim üyelerinin birinci el kaynaklara yönelik işlem yapma durumları nelerdir?
9. Öğretim üyelerinin derslerinde birinci el kaynakları kullanma biçimleri nasıldır?
10. Öğretim üyelerinin birinci el kaynak kullanımının ders işlenişi ve öğrenci başarısı üzerine katkıları hakkındaki görüşleri nelerdir?
11. Öğretim üyelerinin birinci el kaynak kullanımı sırasında karşılaştıkları problemler ve bu problemlerin çözümüne yönelik önerileri nelerdir?
12. Öğrencilerin birinci el kaynaklara yönelik tanım ve örnekleri nelerdir?
13. Öğrencilerin lisans eğitimlerinde aldıkları derslerde birinci el kaynakların kullanım durumları nasıldır?
14. Öğrencilerin lisans eğitimlerinde gördükleri birinci el kaynakların türleri nelerdir?
15. Öğrencilerin lisans eğitimlerinde aldıkları derslerde birinci el kaynakların kullanım sıklığı nasıldır?
16. Öğrencilerin lisans eğitimlerinde aldıkları derslerde birinci el kaynakların kullanım biçimleri nasıldır?
17. Öğrencilerin birinci el kaynak kullanımının ders işlenişi ve öğrenci başarısı üzerine katkısı hakkındaki görüşleri nelerdir?

18. Öğrencilerin lisans eğitiminde birinci el kaynak kullanımına dair eğitim alma durumları nelerdir?

Araştırmanın Önemi ve Gerekçesi

Yapılandırmacı öğretim yaklaşımı ile beraber tarih öğretiminde öğrenci merkezli yöntemler önem kazanmış ve beceriye yönelik kazanımlar ön plana geçmiştir. Gerek ilköğretim Sosyal Bilgiler dersi tarih konularında gerekse ortaöğretim Tarih derslerinde öğretmenlerin yapılandırmacı öğretim yaklaşımına yönelik başarı sağlamaları; onların özellikle birinci el kaynak ve kanıt kullanımı konusunda iyi eğitim almış olmalarına bağlıdır. Bu yüzden tarih öğreticilerinin üniversitede, lisans eğitimlerinde kaynaklara yönelik almış oldukları eğitim ve öğretim yaşantıları önemlidir (Bkz. Dilek & Yapıcı 2008; Tuncel, 2019). Gibson'ın (2014) dediği gibi tarih öğretiminde, öğretmen adaylarının tarihsel kanıtları kullanmasını beklerken ciddiye, bunun olmasını engelleyen faktörleri ele alma konusunda gerçekçi olmalıyız. Öğretmen adaylarının, tarihi öğretmek için kanıtları özellikle de birden fazla kanıt kullanmanın değeri konusunda ikna olmaları için, onlara kanıt kullanmanın yararlarını ve sınırlamalarını anlamalarına yardımcı olacak faaliyetler sunulmalıdır. Öğretmenler, kanıt kullanımına dayalı tarih öğretiminin müfredata veya onların öğretim yöntemine uygun olmadığına inanırlarsa, bundan vazgeçeceklerdir.

Kanıt kullanımı konusunda genellikle ilköğretim sosyal bilgiler ve ortaöğretim tarih dersleri düzeyinde araştırmalar yapılmıştır. Öğretmen adaylarının eğitiminde kanıt uygulamalarının yeri ve önemi ve kanıt uygulamalarına yer verilme durumu ile ilgili pek fazla çalışmanın olmadığı görülmektedir. Bu durum ise bizleri bu alanda çalışma yapmaya teşvik etmiştir. Bu çalışmada hem Eğitim Fakültesi Tarih Öğretmenliği Anabilim Dalı öğretim üyelerine ve öğrencilerine hem de Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü öğretim üyelerine ve öğrencilerine ulaşılmıştır. Bunun sebebi ise Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünde okuyan tarihçi adaylarının alacakları formasyon eğitimiyle öğretmen olabilme imkanlarının olmasıdır. Bu çalışma bir yönüyle öğrencilerin lisans düzeyinde aldıkları eğitimin, ortaöğretim tarih derslerinde birinci el kaynak kullanımı için yeterliğini de ortaya koymaya yardımcı olacaktır.

Araştırmada değinilmesi gereken iki önemli nokta bulunmaktadır. Bunlardan birincisi soruların öncelikle lisans seviyesinde derslere giren öğretim üyeleri temel alınarak oluşturulmasıdır. Bunun sebebi ise tarih öğretiminde birinci el kaynak kullanımı konusunda en önemli sorumluluğun öğreticilere düşüyor olmasıdır. Öğreticiler, öğretimin temelinde yer alan bir konumda olması sebebiyle dersi etkileyici ve çekici bir hale dönüştürecek, kalıcı öğrenmeyi sağlayabilecek kilit bir rol oynamaktadır. Bu sebeple veriler ilk olarak görüşme yoluyla öğretim üyelerinden toplanmıştır. İkinci olarak ele alınması gereken nokta ise öğretim

üyelerinin vermiş oldukları cevapların teyit edilmesini sağlamak amacıyla öğrencilerin görüşlerinin alınmasıdır. Bu görüşler lisans düzeyinde birinci el kaynak kullanım durumlarını daha gerçekçi bir şekilde değerlendirmemiz açısından büyük önem arz etmektedir. Bu çalışma ileride tarih öğretmeni olma ihtimali bulunan öğrencilerin lisans eğitimlerindeki derslerinde birinci el kaynak kullanım durumlarını ve karşılaşılan problemleri tespit etmek ve bu problemlerin çözümüne yönelik önerilerde bulunmak maksadıyla ele alınmıştır.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırmanın sınırlılıkları şunlardır:

1. Araştırma 2016-2017 eğitim-öğretim yılı ile,
2. Erzurum'da Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Tarih Eğitimi anabilim dalında, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih bölümünde ve Erzurum Teknik Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih bölümünde görevli toplam 27 öğretim üyesi ve aynı anabilim dalı ve bölümlerin 4. sınıflarında öğrenimlerini sürdüren 70 öğrenci ile,
3. Nitel araştırmada kullanılan yarı yapılandırılmış görüşme ve açık uçlu anket formlarından elde edilen veriler ve bulgular ile sınırlıdır.

Varsayımlar

Bu araştırmanın varsayımları şunlardır:

1. Uygulamaya katılan öğretim üyelerinin; görüşme formunda yer alan sorulara içten ve gerçek durumları yansıtacak şekilde cevap verdikleri,
2. Uygulamaya katılan öğrencilerin; hazırlanan açık uçlu anket formu sorularına içten ve gerçek duyguları ile cevap verdikleri,
3. Üniversite düzeyinde tarih öğretiminde birinci el kaynak kullanım durumunu belirlemek için kullanılan yarı yapılandırılmış görüşme formunun ve açık uçlu anket formunun çalışmanın amacına uygun olduğu varsayılmıştır.

Terimler ve Tanımlar

Kaynak: Tarih, geçmişe ilişkin bir çalışma etkinliğidir. Bu etkinlikler ise ancak geçmişten kalan izler üzerinden yapılabilir. Bu izler hem nicelik hem de nitelik açısından farklılık arz eder. Bu izleri tarihinin çalıştığı zamana taşıyan her türlü materyale kaynak denir (Yalı & Şimşek, 2019, s. 22).

Kanıt: Bir şeyin doğruluğu ve gerçekliği konusunda kanaat veren iz, delil, belge ve argümana verilen addır (TDK, 2019).

Birinci El Kaynak: Birincil kaynaklar; “insan geçmişinden kalan bütün izleri içeren” arşiv malzemeleri, kronikler, hatıralar, kitabeler gibi tarihçinin ilk elden bilgiye ulaştığı kaynaklardır (Barton, 2005’den akt., Y. Doğan, 2007, s. 22).

İkinci El Kaynak: Birincil kaynaklara dayanarak hazırlanmış telif eserlere denir (Ata, 1998, s. 128).

Tarihsel Kanıt: Tarihçinin, geçmiş olaylar hakkında sorduğu soruları cevaplayabileceği belgelerin ortak ismidir (Coolingwood, 2000, s. 29).

Kanıt Temelli Öğrenme: Öğrencilerin sınıf içerisinde küçük birer tarihçiler gibi birinci ve ikinci el farklı kaynakları kullanarak bir takım beceriler kazandığı zihinsel etkinliklerin tümüne verilen addır (Alabaş, 2007, s. 9). Burada temel boyut, bireysel anlam oluşturma sürecinde mümkün olduğu kadar farklı türde, içerikte ve görüşte kanıtların kullanılmasıdır (Kabapınar, 2019, s. 34).

İKİNCİ BÖLÜM

Kuramsal Çerçeve İle İlgili Araştırmalar

Araştırmanın bu bölümünde öncelikle; bir disiplin olarak tarihin ne anlama geldiği, tarih öğretiminin amaçları, tarih öğretimi için kaynakların önemi, birinci el kaynakların tanımları, farklılıkları ve kullanımı ile ilgili temel bilgiler verilmiştir. Bununla beraber kaynakların sınıflandırılması, öğretimde kaynakların kullanım amaçları, öğretimde kaynak kullanımının tarihçesi, bir kaynakta bulunması gereken özellikler, kaynakların eğitsel hale getirilmesi, öğretimde kaynak kullanımına yönelik uygulama modelleri ve kaynak kullanımının faydaları gibi konular ayrı ayrı ele alınmıştır. Kuramsal kısım konuları, bu araştırmanın tarih eğitimi anabilim dalında okuyan öğrencilerin ve alacakları formasyon eğitimiyle öğretmen olabilme hakkı da olan tarih bölümünde okuyan öğrencilerin lisans eğitimlerinde birinci el kaynak kullanım durumlarını tespit etmek, bir yönüyle de aldıkları eğitimin ortaöğretim tarih derslerinde birinci el kaynak kullanımına yönelik yeterli olup olmadığını ortaya koymaya ilişkin olmasından dolayı, ortaöğretime yönelik olarak ele alınmıştır.

Tarih Kavramı

Tarih kelimesi Arapça ve İbranice dillerinin de içinde olduğu Sâmi dil grubundan v-r-h (verrehe) kökünden gelmekte olup; manası ise, tarihi bir olayın tayini, tespiti ve bunun meydana geldiği anı, zaman devresini, kronolojisini ifade etmektedir (Gibb 1998'den akt., Demirel, 2015). Tarih kelimesinin Batı dillerindeki karşılıkları ise: Yunancada 'İstoria' kelimesinden gelmiş olup bildirme, bilgi edinme manasına gelmektedir. İstoria terimini tarihin babası olarak bilinen Herodotos; insan topluluklarının başından geçen olayları kaydetme anlamında, Thukidides ise aynı zamanda geçmiş toplumsal olayları değerlendirme ve yorumlama uğraşı anlamında da kullanmıştır (Özlem, 1996'dan akt., Demirel, 2015).

Bunun yanında tarih en basit ifadeyle "geçmişin bilimi" olarak, tarif edilmiştir. Bu tarifi zenginleştirmek için Fransız Annales Okulu kurucularından Marc Bloch'un tanımından yararlanan M. Kütükoğlu; "zaman içinde insanların ilmi" şeklindeki tanımını Amerikalı tarihçi Turner ile desteklemiştir. Turner'e göre de tarih; "geçmişten bize ulaşmış, günümüzde ortaya çıkan tenkitçi ve yorumcu bir anlayışla incelenmiş kalıntıdır" (Kütükoğlu, 2008, s. 1). M. Stanford ise tarihi "uzunca bir zaman içinde yaşam tecrübesidir" şeklinde tanımlarken;

“hepimizin aynı deneyime sahip olması değil, nihayetinde hepimizin ortak bir yaşam deneyimi paylaşıyor olmamızdır” diyerek tanımını gerekçelendirmektedir. (Standford, 2010, 1-2) E. Halkin tarihi (2014, s. 4); “insanların geçmişini inceleyen ve onların kapsamlı eylemlerinin bir tablosunu takdim eden bir disiplin” olarak tanımlarken, Collingwood'a göre tarih, (2003, s. 42) “İnsanın kendini ve özelliklerini bilmesi, tanınması ve ne yapabileceğini fark etmesidir.” Slater tarihi, geçmişle ilgili bilgilere dayanarak şüpheli ve entelektüel beceriler kazandırarak; toplumları, milletleri ve kültürleri tanımlayan ve açıklayan bir bilim dalı olarak tanımlamıştır (Slater, 1989'den akt., Öğ, 2019). Elton ise tarihin üç önemli özelliğine dikkat çekerek tanımlama yapmaktadır. Bu özellikler:

- Tarih, insan deneyimlerinin bireylere öğretilerek bireylerin deneyimlerini geliştiren bir alandır.
- Tarih, bugünü anlamamıza yardım eden ve geleceğe ışık tutabilecek bir alandır.
- Tarih/ zihinsel bir etkinliktir (Elton, 1970'den akt., Demircioğlu, 2005, s. 9).

Türk tarih araştırmacılarından bazıları da tarihi tanımlamaya çalışmışlardır. Örneğin N. Köstüklü'ye göre tarih; “bir insan bilimi olarak geçmişi yer, zaman ve faillerini kaynaklara dayalı olarak göstererek, sebep sonuç ilişkisi içerisinde inceleyen bir bilim dalıdır (Köstüklü, 2006, s. 12). Tarih öğretimi alanında birçok çalışması bulunan Dilek ise tarihin geçmiş veya geçmişin aynası olmadığına değinerek, tarihi geçmişi inceleyen bir disiplin olarak tanımlamakta ancak geçmişin hiçbir suretle kendisi olmadığını ifade etmektedir. Yine ona göre tarihin bir bilim olarak kabul edilmesi yapılan araştırmalarda kullanılan bilimsel yöntemlerden kaynaklanmaktadır (Dilek, 2002). Ünal ise tarihi şöyle tanımlamıştır: “Tarih iki anlama gelir: Birincisi gerçekleşmiş olduğuna inandığımız ama ortaya çıkarılamamış veya tarihçiler, uzmanlar ya da yorumcular tarafından biçimlendirilmemiş, keşfedilememiş geçmiş düşüncesidir, diğeri ise geçmişle uğraşan kişilerin kanıtlara ve belgelere dayanarak kurmayı ve şekillendirmeye çalıştıkları geçmiş imgesidir” (Ünal, 2010, s. 201). Bundan başka tarihi zaman içerisinde insanın öyküsü olmakla birlikte, "geçmişten günümüze, bireyden topluma, ulusaldan evrensele tüm bilgilerle birlikte bugünün de bilimidir" şeklinde tanımlayanlar da vardır (Yıldız, 2003, s. 181).

Bilimsel çalışma alanı içinde tarihi değerlendiren görüşleri verdikten sonra, okullarda okutulan bir ders olarak tarihi değerlendiren görüşleri de ele almak gerekir. Burada tarih öğretiminin amaçlarına geçmeden önce bu aşamada tarih ve tarih öğretimi kavramlarının karşılaştırılması faydalı olacaktır. Bu ayrımında Demircioğlu tarihi; “bilimsel bir bakış açısıyla insanoğlunun serüveninin kanıtlara dayalı olarak ortaya konması” şeklinde tarih öğretimini ise; “formal eğitim kurumlarında, tarih biliminin ortaya koymuş olduğu bilgi, tutum ve

becerilerin öğrencide davranış haline getirilmesi” şeklinde ele almıştır. Bu karşılaştırmadan anlaşılacağı üzere tarihçi, geçmişini araştıran bir bilim adamı iken, tarih öğretmeni, tarihçinin ortaya koyduğu bilgileri eğitsel bir kaygıyla öğrencilerine kazandırmayı hedefleyen kişi konumundadır (Demircioğlu, 2005, s. 9).

Tarih Öğretiminin Amaçları

Tarih öğretiminin amaçlarını açıklamadan önce; okullarda verilen eğitimin temel amacının, “bilimin; ülke ve toplumun ilerlemesini sağlayacak şekilde okul programlarında yer alması” şeklinde görüldüğünü bilmek gerekir (Dilek, 2002, s. 32). Bu amaç açısından en temel aracın tarih dersleri olarak görüldüğü ve tarihe çeşitli misyonlar yüklediği söylenebilir. Kültürel mirasın aktarımı ve vatandaşlık eğitiminde kritik bir role sahip olan tarih, 20. yüzyıl boyunca okul programlarında kendine önemli bir yer edinmiştir (Öztürk, 2006). Tarih dersleri diğer sosyal veya fen alanı derslerinden farklı olarak, politik bir anlam içermekte ve devletlerin yapısını, sistemini ve en önemlisi ideolojisini, öğretim yoluyla öğrencilere aktarma görevini yürütmektedir (Usta, 2011).

Bunun yanı sıra tarih eğitiminin yaşamımız ve insan gelişimi açısından çok önemli olduğunu belirten Paykoç, eğitimin ve tarih eğitiminin bireylerde problem çözme becerisini geliştirdiğini dolayısıyla çok yönlü yeteneklerimizi, tutum ve değerlerimizi geliştirerek bugün ve ileride karşılaşabileceğimiz problemleri çözme, çözüm yollarını düşünme ve bunları toplumun ve insanların hizmetinde kullanmayı sağladığını ileri sürmektedir (Paykoç, 2000’den akt., Balkaya, 2002).

Tarih öğretiminin amaçları; eğitim süreci sonunda öğretmenlere öğrencinin hangi seviyeye ulaşması gerektiğini göstermesinin yanı sıra, öğrencilere de tarih dersleri kapsamında neler yapabileceklerini gösteren bir rehber özelliğindedir. Bu bağlamda tarih öğretmenlerinin öğrencilerini belirlenen amaçlara ulaştırabilmeleri için amaçları çok iyi bilmeleri gerekmele beraber, hangi etkinlikleri kullanabilecekleri konusunda tecrübe ve donanıma sahip olmaları da gerekmektedir (Demircioğlu, 2006). Tarih müfredatlarında bu amaçlara geniş bir şekilde yer verilmiştir. Safran bu amaçları; öğrencilerin milli değerlerinin ve kimlik duygusunun gelişmesine katkıda bulunma, onların bugünü anlamalarına yardımcı olma, onlarda geçmişe yönelik bir ilgi uyandırma şeklinde genel olarak ifade etmiştir. Böylece öğrencilerin yurttaşlığa hazırlanacağını ve hedeflenen amaçlara ulaşılacağını bu sözleriyle temellendirmiştir (Safran, 2015).

Demircioğlu tarih öğretmenlerinin, öğrencilerinde hedeflenen davranış değişikliklerini meydana getirebilmesi için, sosyal bilimler ve tarih öğretiminin amaçlarını çok iyi bilmeleri

gerektiğini savunmaktadır. Demircioğlu, bu alanın genel amaçlarının yeterince bilinmemesi durumunda, okullarda okutulan tarih derslerinin; isim, sayı ve maddelerin öğretildiği/ezberletildiği bir ders olmaktan öteye bir işlev göremeyeceği kanısındadır. Yine ona göre sosyal bilimler ve tarih öğretiminin genel amaçları konusunda yeterince bilgiye sahip olmayan tarih öğretmenlerinin dersleri gözlemlendiği zaman, bu öğretmenlerin disiplinler arası bir anlayıştan uzak, ağırlıklı olarak kuru bilgi aktarımına dayanan öğretim etkinlikleri yürüttükleri tespit edilmiştir (Demircioğlu, 2005).

Tarih öğretiminin genel amaçlarının detaylı bilgisi verilmeden önce, bu alanın öğretiminde esas olan iki temel yaklaşımın açıklanmasında fayda vardır. Bunlardan ilk yaklaşım, tarihin gelenekçi bir anlayış doğrultusunda, vatandaşlık ve kimlik aktarımı için öğretilmesidir (Demircioğlu, 2005). Bu yaklaşımda öğrencilere, devletlerin resmi ideolojilerinin benimsendiği yer olan okullarda, devletin tarih anlayışı ve görüşü öğretilmekte, bir bakıma da empoze edilmektedir (Usta, 2011). Bu kurumlarda öğrencilere sadece geçmişten gelen bilgi aktarımı yapılarak, dünyayı, toplumunu ve toplum değerlerini tanıyan ve bu değerleri benimseyen öğrenciler yetiştirilmesi amaçlanmaktadır. Ayrıca öğrencilere geçmişin bilgisi verilirken, içinde yaşanan toplumun kimliği de aktarılarak, kimlik gelişimine yardımcı olunmaktadır (Demircioğlu, 2005). Bu bakımdan tarih; bireylerin vatandaşlık eğitiminde bir araç olarak görülmüştür. Tarihin vatandaşlık eğitimi kapsamında ulusal duyguları geliştirdiği, demokrasi, insan hakları ve kültürel haklara saygıyı kazandırdığı ayrıca kültürel kimliğin geliştirilmesi konusunda yararı olduğu düşünülmektedir. Bilimsel faydacılık adına uygulanan bu politika, yine tarihin bilimselliği hakkında kafa yoran birçok bilim adamının da aslında karşı çıktığı bir husustur (Dilek, 2002). Geleneksel yaklaşımın hâkim olduğu, böyle bir tarih öğretiminde şu noktalar ön plana çıkmaktadır:

- Bilgi kazanımı
- Ders içeriğinde anayasal ve siyasi tarihe öncelik verilmesi
- Kişiler ve olaylara ağırlık verilmesi,
- Ders içeriğinin ulusal tarihlerin kronolojik olarak incelenmesine göre şekillendirilmesi
- Sayıca çoğunlukta olan ulusun ve hâkim olan dil ve kültür topluluğunun tarihiyle uyduğu varsayımı ile ulusal tarihin anlatılması (Stradling, Tarihsiz, s. 8).

Tarih öğretiminde ele alınan ikinci yaklaşım ise, öğrencilere üst düzey düşünme beceri ve niteliklerinin, bilimsel bakış açısının kazandırılması esasına dayanan yaklaşımdır. Bu anlayışa göre tarih derslerinde öğrenciler bilim adamlarının kullanmış oldukları tarihsel kaynakları kendileri kullanarak bilgiyi keşfedeceklerdir. Böylece öğrenciler, bilimsel düşünebilme, kanıtları değerlendirme, kanıtlardan elde edilen verileri birleştirme ve sonuç

çıkarma gibi günümüz bireyinin ihtiyaç duyduğu temel zihinsel becerileri kazanmış olacaktırlar (Burston, 1972'den akt., Demircioğlu, 2005). Böylece, tarihin öğretilimi aracılığıyla demokratik sistemi yaşatacak bilimsel ve analitik düşünebilen bireylerin yetişmesine katkı sağlanabilecektir. Totaliter rejimlere sahip olan ülkelerde tarih, gelenekçi bir yaklaşımla öğretilirken; gelişmiş ülkelerinde her iki yaklaşımın birleştirilerek uygulandığı görölmektedir (Demircioğlu, 2005).

Tarih öğretiliminin amaçlarıyla ilgili çalışmaların tarihçesine bakacak olursak bazı gelişmelerin dersin amaçlarının şekillenmesinde önemli rol oynadığı görölmektedir. Bunlardan ilki; 19. yüzyılda ulus devletlerin kuruluşu ile tarihin okullarda özellikle ulusal kimlik aktarımı amacıyla bir ders olarak okutulmaya başlanmasıdır. I. ve II. Dünya Savaşı sonrasında ise savaş sonuçlarına bağlı olarak tarih öğretilimine barışı destekleyecek bir misyon yüklenmesiyle beraber tarih öğretilim programlarında ve tarih ders kitaplarında barışın devamlılığını sağlamak amacıyla birçok çalışmalar yapılmıştır (Demircioğlu, 2014).

Bu çalışmaların en yoğunlaştığı dönem, II. Dünya Savaşının hemen sonrasında kurulan Avrupa Konseyi ve UNESCO başta olmak üzere bazı kuruluşların faaliyette geçtiği dönemdir. Bu kuruluşlardan George Eckert Enstitüsü, uluslararası çatışmaları durdurma ve barışı koruma adına ders kitaplarındaki ön yargıları ve yanlılıkları ortadan kaldırma faaliyetleri yürütürken 1945'de Birleşmiş Milletler bünyesinde oluşturulan UNESCO, genel olarak eğitim materyallerinde nefret ve olumsuz söylemlerin çıkarılması üzerine çalışmıştır. Gelişmiş ülkelerin bu dönemde tarih öğretilimine yüklediği diğer bir misyon da yurttaşlık bilincinin geliştirilmesi ve insanlığa saygının artırılmasıdır (Safran, 2015).

Bu konuda Avrupa Konseyinin "Avrupa tarihini öğrenmeye ilişkin 1283 sayılı tavsiye kararı" ile kabul edilen tarih öğretiliminde ne gibi değişiklikler yapıldığı konusunda bir-iki maddeyi de ele almak yerinde olacaktır:

- İnsanların geçmişlerine sahip çıkma haklarının olduğu gibi çıkmama hakları da vardır. Tarih ise bir kültürel kimlik yaratmanın ve bu geçmişı yeniden elde etmenin çeşitli yollarından biridir. Aynı zamanda geçmişin ve başka kültürlerin deneyimlerine ve zenginliğine açılan bir kapıdır. Bilgiye eleştirel bir yaklaşımı ve denetimli hayal gücünü geliştirme üzerinde duran bir disiplindir.
- Eleştirel zihniyeti ve demokratik, hoşgörölü ve sorumlu bir vatandaş tutumunu geliştirmeye vesile olmalıdır (Safran, 2015, s. 17).

Yapılan bu çalışmaların dışında 1960'lı yılların sonlarına gelindiğinde, İngiltere'de tarih öğretiliminin büyük bir sıkıntıya girdiğini ve bu sıkıntılara çözüm olarak önemli bir

projenin geliştirildiğini görmekteyiz. Şöyle ki, bahsedilen dönemde konu alanının sosyal anlamını yitirdiği; ders kitaplarının çok fazla politik tarih içerdiği; kronolojik yaklaşım çerçevesinde ders programlarının yoğun olduğu ve müfredatın çağdaş dönemlerin tarihini içermediği ifade ediliyordu. Ayrıca konu alanlarının İngiliz merkezli olduğu; tarih dersinin yer, isim, yıl ve olay akışlarını ezberlemekten oluşmuş bir disiplin biçiminde algılandığı ifade edilmekteydi. Bundan başka öğrencilerin bazı hazır düşünce ve açıklamaları öğrenmek zorunda kaldıkları ve bu süreç içerisinde öğrencilerin tarihsel olaylara ilişkin değerlendirme yapmaları yönünde cesaretlendirilmedikleri başlıca eleştiri alanlarındandı. Böyle bir ortam içerisinde, tarih dersinin seçmeli bir ders niteliğine dönüştürülmesini ve hatta okul müfredatından çıkarılmasını dahi ileri sürenler vardı (Toebes, 1987'den akt., Kabapınar, 2003). Hal böyle olunca 1970'lere kadar geleneksel anlamda ortak bir kültürel mirasın aktarımı ve İngiliz ulusunun kahramanlığı üzerine yapılandırılan tarih dersi, toplumdaki dinamikleri yansıtmaktan yoksundu (Dilek, 2002).

Bu durum karşısında tarih programlarının, toplumdaki dinamiklere cevap verebilecek bir yapıya kavuşturulması gündeme gelmiştir. Bu bağlamda “Yeni Tarih” anlayışının şekillenmesiyle beraber tarih derslerinin sadece, geçmiş bilgisinin kronolojik olarak sunumu olmadığı, buna karşılık, bireyin karmaşık toplumsal zorlamalar ve ekonomik zorunluluklarla baş edebilmesini sağlayacak bir yapıya dönüştürülebileceği kanıtlanmaya çalışılmıştır (Safran, 2009'dan akt., Kaya, 2015a). 1972 yılında İngiltere’de geliştirilen “Okullar Konseyi Tarih Projesi (The Schools Council Project History)” önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu proje tarihin kültürel fonksiyonu hakkında hiçbir söylemi barındırmaması yanında içerik de tarih disiplininin yapısına odaklanmıştır. Projeden sonra içerik seçimi için öğretmenlere bir yol gösterme, kanıtı tarih öğretiminin merkezi yapma, tarih öğretiminde yeni yaklaşımların değerlendirilme ve öğretmenlerin tarihin bir ders olarak değeri hakkında sahip oldukları inançları destekleme amaçlandı (Slater, 1995, 13'ten akt., Dilek, 2002). Projeye göre öğrenciler tarihin doğasını ve temel kavramları sınıfta kaynakları bizzat kullanarak öğrenmeli, öğrencilerin gereksinimlerini tespit edildikten sonra kabiliyetleri geliştirilmelidir. Bu açıdan Okullar Konseyi Tarih Projesinin dayandığı varsayımların bir kısmı şöyledir:

- Eğer tarih çalışması, ezbere öğrenimden başka bir şeyi kapsamazsa, ancak birkaç bilişsel yeteneği geliştirir. (Tarihin hammaddesi olan geçmiş hakkındaki belgeler ve kaynaklar dersin öğretiminde göz ardı edilmiştir).
- Projenin "Tarih ne öğretmeli?" sorusuna cevabı "konunun (tarihin) doğası!" dır. Bu cevap öğrencilere tarihçi metotlarını takdim etmeyi, “Nasıl biliriz?” sorusunu sormayı,

kanıtı değerlendirmeyi ve bunu “gerçekler” e ulaşmak için kullanmayı ve çatışan “açıklamalar” arasında (bir hakem gibi) çözümlenmeyi kapsar.

- Tarih, gençlere tarihin mantığı “değişim”, “gelişim”, “sebebe” ve “etki” gibi bazı anahtar kavramların anlamının öğretilmesini kapsar (Shemilt, 1980’den akt., Dilek, 2002, s. 39).

Yapılandırıcılık olarak da nitelendirilebileceğimiz bu yaklaşım, anlaşıldığı üzere birincil ve ikincil kaynaklarla çalışma, tarihsel problem çözme, kanıt sorgulama, tarih disiplininin doğasına uygun bir ürün ortaya koyma gibi temeller üzerine oturtulmuştur. Kanıt temelli tarih öğretimi yaklaşımında, bir tarihçi gibi düşünme ve çalışma becerileri önem kazanmıştır (Yapıcı, 2006, 29). Bu çerçevede öğrenciler; geçmişe ait izleri sürerek bilgilerin peşine düşebilir, geçmişte yaşamış ve ders kitaplarında satır aralarında kalmış insanların tarihine bir yolculuğa çıkabilirler (Çulha Özbaş, 2014). Yapılandırıcı yaklaşım için öğrenme, öğrencilerin çevreleriyle, fiziksel ve sosyal dünyayla etkileşimi sonucu ortaya çıkan yorumlayıcı, özineleyici ve doğrusal olmayan bir inşaa süreci olarak tahlil edilebilir hale gelmiştir (Fosnot & Perry, 2007’den akt., Pamuk, 2015).

İngiliz tarih eğitimcilerinden olan Coltham ve Fines’in 1971 yılında ortaya koymuş olduğu, ‘Tarih Öğretiminin Eğitimsel Amaçları’ isimli eser de bu gelişmelerde etkili olmuştur. Bu eser, tarih öğretiminden beklentileri, başka bir deyişle bu ders aracılığıyla öğrencilerin kazanabileceği temel becerileri açıkça ortaya koyması açısından çok önemlidir (Coltham & Fines, 1971’ den akt., Demircioğlu, 2005, s. 15).

1990’lı yıllarda modern tarih öğretiminin gelişmesinde önemli rol oynayan İngiltere’de hazırlanan tarih programının genel amaçları incelendiği zaman, programın bilgi, beceri ve tutum açısından öğrencilere farklı nitelikler kazandırmayı amaçladığı görülür. İngiliz tarih eğitimi programı, tarihsel bilgilerin ve tutumun öğrencilere kazandırılması gerektiğini belirtirken, tarihin zihni eğitmesi gerektiğini de vurgulamaktaydı. 1990 yılındaki İngiliz tarih programının ortaya koyduğu dokuz genel amaç ise şu şekildedir:

- Geçmişten yola çıkarak bugünü anlamlandırmamızı sağlar,
- Geçmişe ilgiyi canlandırır,
- Çocuklara kimlik duygusunu kazandırmamıza yardımcı olur,
- İnsan zihnini eğitir, düşünsel gelişimine katkıda bulunur,
- Çocukların ortak miraslarını ve kültürel geçmişlerini anlamasını sağlar,
- Çocukların modern dünyanın diğer ülkelerini ve kültürlerini öğrenmesine ve anlamasına yardım eder,
- Tarihçinin kullandığı metodolojiyi öğrencilere gösterir,

- Çocukları gelecekteki yetişkinlik hayatına hazırlar
- Disiplinler arası bir anlayışla diğer alanlara yardımcı olur (Aslan, 2006, s. 164).

Türkiye’de ise cumhuriyetin başlangıcından günümüze kadar tarih anlayışını, siyasî iktidarların hükümet programları ve bu programlara göre eğitim ve kültür alanındaki uygulamalar biçimlendirmiştir (Koçak, 2000). Cumhuriyetin ilanından sonra tarih dersi, eğitim ve öğretim etkinlikleri içinde önem verilen bir ders olarak karşımıza çıkmaktadır. Milli devlet anlayışı doğrultusunda yetişen gençlere milli bilincin kazandırılması ve geçmişin öğretilmesi görevi tarih derslerine yüklenmiştir (Safran, 2015). Ülkemizde uzun yıllarca ortaöğretim düzeyinde, tarih öğretiminin genel amaçları gözden geçirildiğinde, bu amaçların çoğunlukla tarihi kültür ve bilgi aktarımına dayandığı anlaşılmaktadır. Buna karşılık, bilgi toplumunda bireylerde olması gereken en temel beceriler arasında bulunan problem çözme, analitik düşünme ve araştırma becerileriyle ilgili genel amaçların istenilen düzeyde olmadığı görülmektedir. Ayrıca, genel amaçlar arasında demokratik sistemin nasıl geliştiği ve öneminin kavranmasına yönelik amaçların bulunmaması da tarih programımızın bir başka eksiği olarak değerlendirilebilir (Demircioğlu, 2006; Safran, 2015).

Ülkemizde programların yenilenmesi ve geliştirilmesi adına son yıllarda önemli adımlar atılmıştır. Eğitim programı söz konusu olduğunda gerek eğitimciler gerekse tarihçiler, bir öğrencinin gereksinimlerini ve ilgi alanlarını düşünmek durumundadırlar (Kaya & Demirel, 2008). Özellikle tarihin güncel yaşamdan kopuk ve öğretmen odaklı bir anlayışla öğretilmesi; yani kuru siyasi bilgi aktarımından ibaret olması öğrencilerin derse olan ilgisini azaltmıştır. Bu durum karşısında programın yenilenmesi ihtiyacı kaçınılmaz olmuş; 2004 yılında yeni sosyal bilgiler programı yapılandırmacı anlayış çerçevesince hazırlanmıştır (Turan & Hali, 2015). Programda, “öğrencilerin konuları kalıcı bir şekilde, aktif, yaparak ve yaşayarak öğrenmelerini sağlamada birincil kaynakların önemli bir rolü olduğu görülmektedir. Bu amaçla, öğrenme-öğretme sürecinde çeşitli yazılı ve görsel materyaller, istatistikî bilgiler, tarihi ve resmi belgelerin kullanılması gerektiği vurgulanmaktadır (Özdemir, 2009). Sosyal bilgiler programındaki bu değişimi, sosyal bilimlerin temel disiplinlerinden olan tarih ve coğrafya programlarındaki değişim izlemiştir. Bu çerçevede 2007 yılında 9. sınıf, 2008’de 10 sınıf ve 2009’da da 11. sınıf tarih programları yenilenmiştir. Bu programlarda tarih eğitiminin genel amaçlarının yenilediği görülmektedir. Bilginin, bilenden bağımsız olmadığı için bizzat bilecek olan tarafından oluşturulması gerektiğini savunan yapılandırmacı anlayışın izlerini, kısmen de olsa yenilenen tarih programlarında görmek mümkündür (Demircioğlu, 2015). Nitekim ulusal kimlikle ilgili amaçların yine daha ağırlıklı olmasına rağmen, bu programda özellikle “tarih alanında araştırma yaparken tarih

biliminin yöntem ve tekniklerini, tarih bilimine ait kavramları ve tarihçi becerilerini doğru kullanmalarını sağlamak” (10. madde)) amacına yer verilmesi ve tarihsel düşünme becerilerine (kronolojik düşünme, tarihsel kavrama, tarihsel analiz ve yorum, tarihsel sorun analizi ve karar verme, tarihsel sorgulamaya dayalı araştırma) yer verilmesi tarih doğasının kavratılmasına ve birinci el kaynakların kullanımına yönelik önemli bir adım olmuştur (Kaya, 2015a, 78). 2007’de hazırlanan bu programı 2018’de hazırlanarak yürürlüğe giren yeni program takip etmiştir. Bu programda da öğrencilerin tarihin doğasına yönelik kimi becerileri edinmelerini öngören amaçlar görülmektedir. Örneğin;

- Birincil ve ikincil kaynaklarda yer alan kanıtları belirleme, analiz etme, yorumlama ve değerlendirmeyi içeren tarihe özgü yeterlilik ve becerileri geliştirmeleri, edindikleri bilgilerin doğruluğunu ve geçerliliğini sorgulayarak kanıtlarla desteklenen çıkarımlarda bulunmaları,
- Geçmişin tarihî bilgiye dönüştürülmesi süreçlerinde tarihçilerin esas aldıkları ilkeler ile yararlandıkları yöntemleri ve kullandıkları becerileri birer yaşam becerisi haline getirmeleri,
- Belirli bir tarihî olay veya olgunun farklı bakış açıları veya tarih görüşleri doğrultusunda çeşitli biçimlerde değerlendirilip yorumlanabileceği konusunda farkındalık oluşturmaları ve bu farklı anlayışlara saygı duymaları (MEB, 2018, s. 12).

Ayrıca bu programda öğrencilere kazandırılması düşünülen alana özgü beceriler, yani tarih biliminin doğası ve tarihçilerin çalışma yöntemlerine dayanan beceriler olarak; kronolojik düşünme becerisi, tarihsel kavrama becerisi, neden-sonuç ilişkisi kurma becerisi, değişim ve sürekliliği algılama becerisi, tarihsel sorgulamaya dayalı araştırma becerisi, tarihsel analiz ve yorum becerisi, tarihsel sorun analizi ve karar verme becerisi, geçmişte geçen insanların bakış açısıyla bakabilme becerisi veya tarihsel empati üzerinde durulmuştur (MEB, 2018).

Kaynakların Tarih İçin Önemi

Tarih vesikalarla yapılır ve vesikalar; eski zaman adamlarının düşüncülerinden ve fiillerinden kalmış olan izlerdir. Ancak bu izlerin çok az olduğu veya herhangi bir kazanın onları silebileceği unutulmaması gereken bir gerçektir. Halbuki doğrudan doğruya veya bir vasıta ile izler bırakmamış olan veya görülebilecek izleri kaybolmuş bulunan her düşünüş ve her fiil tarih için kaybolmuş demektir. Yani hiçbir vakit olmamış gibidir. Çünkü vesikaların yerini hiçbir şey tutamaz. “Vesikalar olmayınca tarih de yoktur” (Langlois & Seignobos, 2010, s. 15).

Vesikaların olmadığı durumlarda tarihin de olmayacağı görüşünde olan bir başka tarihçi de Halkın'dır. Halkın "şahitlik olmaksızın, tarih de yoktur" diyerek kaynakları tarihe şahit olarak göstermiştir (Halkın, 2004, s. 20). Başka bir deyişle "tarihsel olgular yalnızca belgeler vasıtasıyla kendilerini tanıtabilirler" (Burke & diğerleri, 1985'den akt., Yetiş, 2018, s. 13). "Tarihçi ancak kaynakları kadar iyidir" ünlü deyişinden yola çıkarak 'Kaynaklar ve Olanaklar' başlığı altında bu konuyu inceleyen Stradling ise; bütün tarih araştırmalarının can damarlarının belgeler ve diğer kaynaklar olduğunu söyler (Stradling, 2003, s. 210). Stradling, çalışmasında ayrıca March Bloch'un "kaynaklar bizden önce yaşayanların geride bıraktığı izlerden ibarettir" tanımına da yer vermiştir (Stradling, 2003, s. 218). Carr ise birinci el kaynakların tanımına ilaveten resmi belgeler veya dokümanların tek başına tarihçiye bir şey söylemediğini ifade etmiştir (Carr, 2008'den akt., Aksakal 2015). Başka bir deyişle kanıtlar tarihinin ellerinde değer bulmakta ve tarihi yeniden yapılandırmaktadır. Tarihçinin ellerinde can bulan kanıtlar geçmişe dair bilgileri yapılandırıp yeni bir materyal olarak karşımıza çıkarmaktadır (Kibar, 2019).

Kaynak, Tarihsel Kaynak ve Kanıt Tanımları

TDK'na göre kaynak; "araştırma ve incelemede yararlanılan belge, referans" olarak tanımlanmıştır (TDK, 2019). Lucien Febvre ise insana ait bütün izlerin kaynak olduğunu ifade eder (Febvre, 1995'den akt., Beratlı 2006). Bunun haricinde kaynak, içeriği ne olursa olsun bir konu hakkında güncel, tarihi, ekonomik, kültürel, sosyal vb. alanlarda bilgi veren malzemedir. Bu bakımdan kaynak, sadece özel bir alan için ayrıntılı bilgi vermenin yanı sıra birden çok konu hakkında bilgiyi de içinde barındırmaktadır. Yine bu bakımdan hem insanın söylediği, yazdığı ve ürettiği hem de insan dışındaki diğer canlıların ve hatta âfet gibi doğal etkenlerin şekillendirdiği her durum hakkında da veri sunabilmektedir (Keskin, 2013). Biz geçmiş vakaları ancak onlardan kalmış ve saklanmış olan izlerle tanıyabiliriz. Vesikalar denilen o izleri tarihçi doğrudan doğruya müşahade eder, daha sonra muhakeme yoluna giderek imkan olduğu ölçüde doğru neticeler çıkarmaya çalışır. Nitekim vesika hareket noktasıdır, vakıa varılacak noktadır (Langlois & Seignobos, 2010).

Kaynak teriminden yola çıkarak tarihsel kaynaklar noktasına değinen Haydn, James ve Hunt bu bağlamda da kaynağın, öğrencilerin tarih öğretimini geliştirmek için etkili bir şekilde kullanabilecek herhangi bir uyarıcı olarak düşünülmesi gerektiğini, tarihsel kaynağın ise insanlar tarafından bırakılan her türlü kalıntıları kapsadığını belirtmektedir (Haydn, James & Hunt, 1997'den akt., Dönmez & Altıkulaç, 2014). Tosh (1997)'a göre ise, tarihsel kaynaklar, insanların geçmişteki faaliyetlerinden geriye kalan her türlü bulguyu içerir. Ona göre yazılı ve

sözlü dil, coğrafi yüzey şekillerinin durumu ve insan yapımı maddi kalıntılar, güzel sanatlar ile fotoğraf ve film gibi her türlü kalıntı tarihsel kanıt örnek gösterilebilir.

Tarihsel kaynaklar noktasında özellikle yazılı vesikaların üzerinde duran bazı araştırmacılar ise tarihin bilimsel olabilmesi için insanların geçmişi hakkında şahitlikler vermesi gerektiğini, bu şahitliklerin ise özellikle de yazılı vesikalar olabileceğini söyler (Halkin, 2004) . Bunun yanında “tarih, metinlerle yazılır” hükmünü herkesin kabul ettiğini ve bunun en güvenilir hüküm olduğunu belirten E. Halkin, vesikaların da pratik önemiyetinin büyüklüğüne dikkat çekerek özellikle araştırmanın çerçevesini ve yönünü belirlediğini ifade eder (Halkin, 2004) .

Kaynak ve tarihsel kaynak tanımlarına yer vermişken kanıt tanımına da açıklık getirmek gerekir. Çünkü bu iki terimi (kaynak ve kanıt) birbirlerinin yerine kullananlar da vardır. Bu konuda Jenkins kaynak tanımını; Elton ve Carr üzerinden yapmaktadır. Elton’a göre ‘kanıt’ tanımı, farklı bağlamlarda ortaya çıkan aynı malzemeler için kullanılmaktadır. O bu terimi tarihçinin gittiği kaynakları betimleme amacıyla söylemektedir. Öte yandan Carr, Elton’un kaynak ve kanıtı aynı anlamda kullanmasını yanlış bulmuş, bu aşamada açıklama yaparak; kanıtı geçmişten gelen ve henüz kullanılmamış olan parçaları önleyen bir savı desteklemek üzere bir araç olarak gördüğünü ifade etmiştir. Jenkins’e göre kullanmadan önce tüm belgeler kaynak, kullanıldıktan sonra ise bu belgeler kanıt adını taşımaktadır (Jenkins, 1997). Başka bir deyişle tarihsel kaynaklar, bir tarihçi tarafından kullanıldığında kanıt dönüşmektedir.

Adına kalıntı denilen tüm kaynakların, insanların geçmiş yaşamları ile ilgili bilgi verdiğini söyleyen Tosh, tarihsel kanıt; geçmişten gelen izlerin tarihsel bilgi çerçevesinde sorgulanması yoluyla elde edilen tarihsel anlamının gerçekleşmesine yardım eden kaynaklar olarak tanımlamıştır (Tosh, 1997’den akt., Y. Doğan, 2007). Tarih yaşanmış geçmişi ele alır ve onunla ilgili tüm kalıntılar her yerde olabilir. Bunlar eski binalar, kitaplar, harabeler, arkeolojik kazı alanları, kalıntılar, materyaller, arşivler ile hepimizin sahip olduğu entelektüel ve kültürel mirastır. Bunların tamamını tarihçi kaynak olarak kullanabilir. Geçmişle ilgili kalıntıları irdelemeye başladıktan sonra bu kaynaklar artık tarihsel kanıt olarak değerlendirilebilir (Husbands, 2000’den akt., Çıdaçlı, 2015). Yani her birinci el kaynak hemen kanıt olarak adlandırılmaz. Eğer tarihçi birinci el kaynağa yönelik sorduğu soruya cevap alabiliyorsa o kaynak, kanıt statüsü kazanır.

Kaynak ve kanıt terimlerinin birbiri yerine kullanılmasıyla ilgili Ashby de endişelerini şu şekilde ifade edilmiştir: Tarih eğitimi ve yazımında "kanıt" ve "kaynak" kelimeleri birbirleri ile aynı anlamda kullanılmaktadır ve öğrencilerin yanı sıra öğretmenler ve tarihçiler

de bu noktada yanılıya düşmektedir. Bu konuda eğer gelişme sağlanmak isteniyorsa; öğrencilerin kaynaklar ile kanıtların farklı olduğunu anlamalarını ve kaynaklarla iddialar arasındaki kanıtsal ilişki konusunda bir kavrayış geliştirmeleri gerektiğini bilmeleri gerekmektedir (Ashby, 2004'ten akt., Çıdaçı, 2015).

Birinci ve İkinci El Kaynak Tanımları ve Birbirinden Farklılıkları

Bilgi veren her malzeme birinci el kaynak olma özelliğine sahip değildir. Bir malzemenin kaynak kabul edilebilmesi için; devrinde vücuda getirilmiş olması, devrine yakın bir zamanda veya devrin kaynaklarından faydalanılarak meydana getirilmiş olması gerekmektedir. Kütükoğlu devrinde meydana gelen kaynaklara “ana kaynak” adını vererek bir olaya fiilen katılmış veya çok yakından takip etmiş bir kimsenin olaya ilişkin olarak kaleme aldığı eseri ya da zaferleri sonucunda adına dikilmiş bir kitabeyi bu grupta değerlendirmiştir. Bununla beraber ana kaynaktan faydalanılarak meydana getirilen kaynakları ise “birinci elden kaynak” olarak tanımlamıştır. Ona göre bu kaynaklar ana kaynağın olmadığı zamanlarda önem kazanır. Son olarak hem ana, hem de birinci elden kaynağın olmaması halinde, birinci el kaynaktan faydalanılarak meydana getirilen eserleri ise “ikinci elden kaynak” olarak nitelendirmiştir (Kütükoğlu, 2008).

Kütükoğlu ayrıca birinci elden ya da ikinci elden kaynakların ana kaynaklar varken ön plana çıkmaması gerektiğine de değinmiştir (Kütükoğlu, 2008). Ona göre ikinci el kaynaklar ancak birinci el kaynakların bulunmadığı zamanlarda, tenkit süzgecinden geçirilmesi halinde dikkatli bir şekilde başvurulabilecek kaynaklardır (Kütükoğlu, 2008).

Ata da kaynakları çeşitli tarihçilerin tanımlarından yola çıkarak şöyle tanımlamıştır: “Birinci el kaynak, araştırmacının üzerinde çalıştığı döneme ait her türlü kaynaktır.” “Birinci el kaynak” ibaresinin çok değişik tanımlamaları bulunmaktadır. Bugün, Henry Johnson'un “birinci el kaynak, insan geçmişinden kalan bütün izleri içermektedir” geniş tanımı yaygınlık kazanmıştır (Danzer & Newman, 1996'dan akt., Ata, 2002, s. 80). Birinci el kaynaklardan günlükler, mektuplar, müzik ve tarih fragmanları, haritalar, fotoğraflar, filmler, el yazması, ses kayıtları, röportajlar ve sözlü tarih gibi eserler, kendi başlarına eksik fakat analiz edilip bir araya getirildiğinde şahsi bakış açıları, insan dramları ve derin tarihsel anlayış içeren kaynaklardır (Veccia, 2004'den akt., Dönmez & Altıkulaç, 2014).

“İkinci el kaynaklar ise bu belirtilen birincil kaynaklara dayanarak oluşturulmuş telif eserlerdir” (Ata, 2002, s. 80). İkinci el kaynakları; bir tarih hadisesinin cereyan ettiği devirde yaşamış ve fakat bu hadiseye bizzat şahit olmamış bulunanların eserleri olarak tanımlayan Baymur, yine de bunları tarih dersleri için değerli araçlar olarak nitelendirmiştir. Aynı şekilde

bunların iyi yazılması halinde bir devri, bir hadiseyi, kuvvetle canlandırdığını ve okuyanlara itimat telkin ettiğini ifade etmiştir (Baymur, 1964).

Kabapınar'a göre tarihsel birinci elden ve ikinci elden kaynaklar şu şekildedir:

Tarihsel Birinci Elden Kaynaklar: Siyasi anlaşma metinleri, Anayasa metinleri, Günlükler, Anılar, Veciz sözler, Meclis tutanakları, Hükümet raporları, Görgü tanıklarının ifadeleri, Askeri/ Sivil raporlar, Kişisel mektuplar, Resmi istatistikler, Gravürler, Minyatürler, Afişler, Dönem fotoğrafları, Ticari kayıtlar, Tapular, Fermanlar, Buyruklar, Yıllıklar, Paralar, Alfabe örnekleri, Madalyalar, Belediye kayıtları, Evlilik cüzdanı; Marşlar, Dönem karikatürleri, Heykeller, Pullar

Tarihsel İkinci Elden Kaynaklar: Akademik tarihsel kitaplar, Dergiler, Ders kitapları, Tarih haritaları, Ansiklopedi, Tarihsel romanlar, Tarihsel filmler, Belgeseller, Yerel ile sözlü tarih çalışmalarıdır (Kabapınar, 2016, s. 254).

Stradling'e göre birincil kaynaklar temel, ham işlenmemiş, bulgulardır. İkincil kaynaklar ise tarihçilerin, gazetecilerin, yorumcuların ve gözlemcilerin yazıları ve düşünceleridir. Bu ayrıma gitmemizin en önemli sebebi büyük oranda yazarın anlatılan olaylara yakınlığı, anlatımın olaylar sırasında mı yoksa daha sonra mı yazıldığı ve yazarı harekete geçiren güdülerdir (Stradling, 2003).

Birinci elden ve ikinci elden kaynaklar arasında bir farkın olduğu herkesin bildiği bir durumdur. Ancak bu fark özellikle ikinci el kaynakların birinci el kaynakların yerine kullanılmaya başladığı zaman ortadan kalkmaktadır (Jenkins, 1997). Black ve Macrauld, birincil kaynaklar ile ikincil kaynaklar arasındaki ayrımın gerçekte oldukça bulanık olduğunu belirtirler (Black & Macrauld, 2016). Birinci el kaynakların bulunmadığı zamanlarda araştırmacı dikkatli bir biçimde ikinci el kaynakları kullanabilir. Burada dikkat edilmesi gereken durum, ikinci el kaynakların yazarın ön yargılarını içeren bir takım problemlere sahip olma durumudur. Öte yandan birinci el kaynaklar da her zaman ikinci el kaynaklardan daha iyidir demek doğru bir yaklaşım değildir. Çünkü birinci el kaynaklar da bir takım önyargıları bünyesinde barındırabilir. Bu aşamada birinci el kaynaklardaki önyargılar ve benzer yanlışlıklar, ikinci el kaynaklardan yardım alınarak düzeltilebilir (Acun, 2011). Buna ilaveten Stradling; iyi bir kaynak kullanımının amacına ulaşması için; görgü tanığı ifadeleri ve ikinci el kaynaklarının karşılaştırılması gerektiğini bunun yanında geleneksel olmayan yazılı kaynaklar kullanılmaması gerektiğini ifade etmiştir (Stradling, 2003).

Özetle tarihsel olaya bizzat tanık olmuş kişilerin kaleme almış oldukları belgelere birinci el kaynaklar; tarihsel olayı, nispeten geç zamanda başkasından duyarak kaleme almış

olanların yazılı eserlerine ise ikinci el kaynak denilmektedir. Bu türden kaynaklarla, “nesnel tarih” yazılabileceğini öngören araştırmacılar; belgelerin tersten de okunması gerektiğini, bundan başka çağdaşı başka belgelerle karşılaştırılması ve yazıldığı çağın genel tarih bilgisi ile irdelenmesi gerektiğini ifade etmektedirler (Beratlı, 2006).

Tarihsel Kaynakların Sınıflandırılması

Tarih yazımının esas unsurunu tarihsel kaynaklar oluşturmaktadır. Değişik formlarda olan bu kaynakların içerdiği kanıtlar olmadan geçmişin bilgisi ile tarih yazılamaz (Yalı & Şimşek, 2019). Kaynak, kanıt ve birinci el kaynakların çeşitli tanımları olduğu gibi kaynakları farklı sınıflandırmalara tabi tutan birçok araştırmacı vardır. Kaynağın sınıflandırılması, geçmişten kalan kaynak niteliğindeki izlerin değerlendirilmesiyle mümkün olur. Bu izlerin nasıl değerlendirilip gruplandırılacağı ise kişisel, bilimsel ve teknik farklılıklar nedeniyle değişken bir durum arz etmektedir (Keskin, 2013). Tarihsel kaynaklar, çeşitli araştırmalarda tarihsel materyal veya tarihsel kanıt gibi isimlerle zikredilmektedir. Kaynakların gruplandırılmasında farklı görüşler bulunmaktadır. Bunlar: isteyerek ve istem dışı oluşturulmuş kaynaklar, yazılı ve yazısız kaynaklar, tanıklık içeren ve sonradan meydana getirilmiş kaynaklar şeklindedir (Wyman, 2005’den akt., Dönmez & Altıkulaç, 2014). Tarihsel kanıtları isteyerek meydana getirilen ve istemeden yapılan kanıtlar şeklinde gruplandırılan Pendas, isteyerek oluşturulan kanıtı; okuyucuları bilgilendirmeyi amaçladığını, bunların genelde anlatı şeklinde kaynaklar olduğunu ifade etmiştir. Pendas’a göre tarihsel tanıklık, hatıratlar ve basın isteyerek meydana getirilen kanıtların klasik örnekleridir. Öte yandan istemeyerek yapılan kanıt ise, genellikle anlatım formunda olmaz ancak okuyucuyu bilgilendirir. Bunlara örnek ise özel mektuplar, arkeolojik bulgular, devlet belgeleri ve istatistiksel veriler gösterilebilir. İstemeyerek yapılan kanıtlar, gelecek nesillere bilgi vermekten daha farklı amaçlar doğrultusunda meydana getirilmiş bilgi kaynaklarıdır (Pendas, 2009’dan akt., Dönmez & Altıkulaç, 2014).

Halkın ise kaynakları: **Diplomatik kaynaklar** (resmi mektuplar, kanunlar vs) ve **nakli kaynaklar** (hikayeler, kronikler, vs) şeklinde alt gruplara ayırır. Ona göre ihmal edilmemesi gereken bir başka unsur ise **epigrafik kaynaklar** (kitabeler)’dir (Halkin, 2004).

Blyth ve Hughes ise kaynakları şu şekilde sınıflandırmıştır:

Kişisel Kayıtlar: Mektuplar, günlükler, dergiler, gazetelerden kesilerek yapıştırılan haberlerin oluşturduğu defterler, diyagramlar, yetki belgeleri, (sertifikalar), müfredat defterleri, envanter defterleri, vasiyetnameler, ev planları, faturalar, okul raporları, atama belgeleri ve kimlik kartları.

Kültürel ve Estetik Kayıtlar: Tarih hikâyeleri, şiirler, çocuk, ninnileri, şarkılar, halk türküleri, konser besteleri, oyunlar, yemek tarifi kitapları, reklamlar, ilanlar, afişler, magazin dergileri, referans kitapları.

Yerel Kayıtlar: Okul kayıtları, cadde isimleri, yer isimleri, yön levhaları, rehberler, dini kurumların kayıtları, haritalar, kılavuz kitaplar, yerel gazete ve dergiler, nüfus sayımı kayıtları, yerel tarih broşürleri, arşiv vesikaları, yerel hükümetin resmi yayınları.

Hükümet Kayıtları: Ulusal nüfus istatistikleri, ulusal haritalar, komisyon raporları, meclis zabıtları, antlaşmalar, Kraliyet kayıtları, resmi istatistikler.

Kağıt Olmayan Kayıtlar: Papirüs, levhalar, plakalar, kil tabletler, mimari yapılar, mezar taşları, madeni paralar, el işlemleridir (Blyth & Hughes'den akt., Çıdacı, 2015, s. 15).

Acun ise kaynakları;

Yazılı kaynaklar: Her türlü yazılı belgelerdir.

Görsel kaynaklar: İki boyutlu (fotoğraf, film, resim) ve üç boyutlu (heykel, müze eşyaları ve her türlü eşyalar) nesnelere.

Sözlü kaynaklar: Hikaye, şiir, destan, fıkra vb. sözlü kayıtların tümüdür şeklinde sıralamıştır (Acun, 2011, s. 128).

Kyvig ve Z. Marty tarihsel kaynakları “tarihin izleri” olarak tanımlarlar. Bu izleri ise dört başlık altında gruplandırmışlardır. Bunlar:

Maddi olmayan izler: İnançlar, batıl inançlar, gelenek ve görenekler, efsaneler ve diller, prensipler,

Maddi izler: Heykeller, resimler, araçlar, binalar ve araziler, maddi kalıntılar, aletler, makineler, giysiler ve mobilyalar, antika eşyalar,

Yazılı izler: Dergiler, mektuplar, doğum ve ölüm vesikaları, göçmenlik evrakları, karneler, günlükler, mezar taşları, mücevherler, iş ve finans formları,

Temsili izler: Masallar, halk şarkıları ve fotoğraflardır (Kyvig & Z. Marty, 2000'den akt., Çulha Özbaş, 2010, s. 31).

Kaynakların sınıflandırılması noktasında son olarak Amerikan Kongre Kütüphanesinin ayırımına yer vermek isabetli olacaktır. Bu kaynaklar:

Nesne Kaynakları: Mezar taşları, icatlar, üniformalar, aletler, buluntular, silahlar.

İmaj Kaynakları: Güzel sanat eserleri, filmler, videolar, fotoğraflar.

İşitsel Kaynaklar: Müzik kayıtları, sözlü tarih kayıtları, görüşme kayıtları.

İstatistik Kaynakları: Nüfus verileri, haritalar, mimarî çizimler gibi.

Metin Kaynaklar: Orijinal tarihsel metinler, reklamlar, günlükler, mektuplar, gazeteler, tarihsel yemek kitapları,

Halk Kaynakları: Giysiler, büyüklerden kalma malzeme ve aletler, aile fotoğrafları'dır (Ata, 2002, s. 80).

Yukarıda belirtildiği şekliyle yapılan gruplamalar şüphesiz öznel ve nesnel yanları olan kaynak tasnifleridir. Bu nedenle kaynak tasnif metotlarının tamamı, daima (olumlu veya olumsuz) tepki alma riskiyle karşı karşıyadır. Hatta bazı durumlar vardır ki kaynakların üretildikleri malzemenin yapısı ile mi, yoksa bilgiyi sunuş tarzı ile mi yahut da üretildikleri kurumlara göre mi değerlendirilmesi gerektiği üzerinde tartışmalar meydana gelmiştir. Bu yüzden, kaynağın tasnifinde somut kriterler ortaya koymak mümkün olmamakla birlikte, bakış açısına göre aynı kaynağın başka tür / türler içinde zikredilmesi ihtimali güçlenmektedir (Keskin, 2013). Bunun yanında gelişen dijital ortamların varlığı da tarih öğretiminde yeni bir sınıflandırmayı da beraberinde getirecek, bu alanda yeni bir saha doğuracaktır.

Yeni Tarih Anlayışı ve Öğretimde Kaynak Kullanımının Tarihçesi

Tarih derslerinde birinci el kaynak kullanımı, 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren neredeyse son elli yıldır gündemde olmasına rağmen bu konuya daha önceki dönemlerde rastlamak mümkündür. İlk olarak 1903 yılında Amerikan Tarih Kurumu tarafından hazırlanan bir raporun tarih derslerinde yazılı kaynakların birer öğretim materyali olarak kullanılmasını tavsiye ettiğini görmekteyiz. Daha sonra Amerika ve Avrupa'da tarih ve tarih öğretimi üzerine yazılanların önemli bir bölümünde, tarih derslerinde ders kitaplarının mı, yoksa doğrudan tarihçilerin yararlandığı kaynakların mı kullanılması gerektiği sorusu ele alınmıştır (Osborne, 2003'den akt., Dinç, 2014). Sonrasında öğretimde kaynak kullanılması gerektiği fikrinin Amerika'daki öncü ve savunucularından biri olan F. M Fling; "kaynak yönetimi" adını verdiği yaklaşımda öğrencilerin geçmişi anlaması için kaynaklar olsa bile yeterli olamayacağını ifade etmiştir. Çünkü o dönemdeki kaynakları öğrencilerden çok öğretmenler için yazılmış birer materyal olarak görüp, onları ders kitaplarını renklendirmeden öteye gidememekle suçlamıştır. Daha sonrası dönemde ise öğretimde kaynak kullanılması fikrinin yoğunlukla İngiliz tarih eğitimcileri arasında tartışıldığı bilinmektedir (Fling, 1909'dan akt., Dinç, 2014). 1910 yılında M. W. Keatinge, öğrencilerin tarihçilere benzer şekilde kaynakları kullanmaları gerektiğini belirtmiş ve hatta öğretmenlere yardımcı olmak için 1911 de "A History of England for Schools with Documents, Problems and Exercises" adlı kitabını yazmıştır (Sylvester, 1997'den akt., Kaya, 2015a). Bu kitap; tarih öğretimi hakkında günümüze ulaşan ilk kapsamlı kitaptır. M. W Keatinge ayrıca; hiçbir ders kitabının geçmişi canlı bir şekilde karşımıza getirme ve bugünden ne derece farklı olduğunu gösterme hususunda kaynaklar kadar etkili olamayacağını ifade etmiştir (Dinç, 2014). 20. yüzyılın ilk çeyreğine gelindiğinde ise Keatinge, Fling, Hazen, Brown ve Robinson'un konuyla ilgili bu

tartışmaları tarih öğretiminde kaynak kullanımını ilerisi için sağlam bir zemine oturtacaktır (Doğan, 2007).

Yeni tarih anlayışıyla beraber derslerde kaynak kullanmanın ve öğrencilerden bir tarihçi gibi hareket etmelerinin temellerini gösterebilmek için, Okul Tarih Projesinden de (School History Project) bahsetmek gerekir (Kaya, 2015a). 1960'lı yılların sonunda İngiltere'de politik içerikle dolu ve ezber temelli olan tarihin; seçmeli bir derse dönüştürülmesi ve hatta okul müfredatlarından çıkarılması ileri sürülüyordu. Bu tartışmaların neticesinde İngiltere'de 1972 yılında Okullar Konseyi projesi ile sorgulama temelli tarih öğretimi yaklaşımı geliştirilmiştir (Kabapınar, 2003). "Yeni Tarih" olarak da adlandırılan bu proje ile tarih derslerinde kavram ve beceri tabanlı bir yaklaşım kaynaştırıldı. Ayrıca tarih derslerinde ezber bilgidен ziyade milli ve yerel tarih ile uluslararası tarihin derinlemesine incelenmesine ve genel boyutlarının ilgi çekilmesine yönelik bir yaklaşım geliştirildi (Smart & Harnett, 2009'dan akt., Yetiş, 2018). Bu yaklaşım çerçevesinde sınıf içi aktivitelerden ölçme ve değerlendirmeye, öğretim programlarından ders materyallerine, ilköğretim seviyesinden liseye kadar tüm eğitim basamakları yeniden yapılandırıldı (Kabapınar, 2016).

Sorgulama temelli bu tarih öğretimi, eğitim pedagojisi ve tarih metodolojisi kapsamında iki felsefi temel üzerinde inşa edilmiştir. Bunlardan ilki yaklaşımın eğitim boyutunu oluşturmaktadır. Bu bağlamda sorgulama temelli tarih öğretimi yaklaşımı, yapılandırmacı öğrenmenin ana ilkeleri göz önünde tutularak şekillendirilmiştir (Kabapınar, 2016). Bu yaklaşımın temelinde öğrencinin kendine has düşüncelerini, bakış açılarını ve değer yargılarını kendisinin oluşturması görüşü ile öğrenci odaklı bir öğrenme ortamı düşüncesi yer almaktadır. Bu çerçevede ders kitabı yazarı, derslerde kullanılan materyaller ve öğretmen faktörü tüm doğruları ve yaklaşımı belirleyen "otorite" figürü olmaktan çıkıyordu. Bunun yerine onlar, yukarıda belirtildiği şekilde öğrenme ortamlarını öğrenciler için hazırlayan, öğrencilerin tarih konularını farklı bakış açıları ile görmesini sağlayan ve karşılaştıkları problemleri çözen, "rehber" kişiler olarak görev yapmaktadır. Kanıt temelli tarih öğretiminin diğer boyutunu ise konu alanı olan tarihin metodolojisi, disiplinin tarihsel bilgiyi üretme sistematiği oluşturmuştur. Disipliner anlayış ve uzmanlığın metodolojik çerçevesinin öğrenciye tanıtılması "Yeni Tarih" anlayışının en mühim çıkış noktası olarak görülmektedir. Burada ana vurgu, tarihçilerin analiz, araştırma ve yorumlama süreçlerinin öğrenciye tanıtılmasına ve öğrencide bu süreçlere ilişkin deneyim ve becerilerin oluşturulmasına yer verilmiştir (Kabapınar, 2016; Kabapınar & Yabansu, 2019).

Dünyada yaşanan bu değişimler Türkiye'de de kendine yaklaşık 30 yıl kadar sonra yer bulmuş, 2004 yılından itibaren Sosyal Bilgiler, 2007 yılından itibaren de Tarih öğretim

programlarında yapılandırmacı yaklaşım uygulanmıştır. Tüm bunlara rağmen öğrencilerde bu becerilerin geliştirilmesinde ders kitaplarından programa kadar birçok etken önemli olmakla beraber bu sürecin en önemli faktörünün dersin öğretmeni olduğunu unutmamak gerekir (Dilek, 2001).

Tarih Derslerinde Kanıt Kullanımının Eğitsel Gerekçeleri

Okullardaki tarih öğretiminde birincil kaynakların kullanılmasının en temel eğitsel gerekçesi, çoğunlukla öğrencilerin hayat boyu işine yarayabilecek analiz ve sentez becerilerinin geliştirilmesi anlayışına dayanmaktadır (Ata, 2002). Kanıt temelli öğrenme basit bir şekilde bilimsel araştırma sonuçlarının kullanıldığı bir öğrenme süreci değil, bilimsel araştırma bulgularının uygulamaya dönük olarak kullanıldığı ve öğrenenin kendi kendini denetlediği karmaşık bir yapıya sahiptir (Efendioğlu & Yalpar Yeken, 2009). Bu açıdan kanıt temelli öğretimde, tarih konularının öğretmen tarafından öğrencilere sunuş yoluyla aktarıldığı, davranışçı ve geleneksel yaklaşıma dayanan anlayış bırakılarak; öğrencilerin kanıtlar üzerinde eleştiri yapabileceği, araştırabileceği ve sorgulayabileceği bir öğretim zemini oluşturulmalıdır. Böylelikle araştırma, kanıtlardaki ön yargılı ifadeleri ve taraflılığı tespit etme, eleştirel düşünme, farklı bakış açıları ile olayları değerlendirme, belgeleri birbiri ile kıyaslayarak doğruluğu teyit etme, sorgulama gibi üst düzey bilişsel beceriler kazandırılmaya çalışılmaktadır (Şekerci & Kabapınar, 2019). Fines, tarih derslerinde anlamlı bilginin oluşturulabilmesi için öğrencilerin birer tarihçi gibi hareket etmeleri gerektiğine vurgu yapmıştır. Ona göre öğrencilerin, tarihçinin çalışma sürecini anlayamamasının ve tarihsel bilginin ne şekilde ortaya çıktığına dair tecrübe kazanamamasının tek sebebi; öğrenciyi ders kitabındaki bilgileri ezberlemekten öteye gidememekten kaynaklanmaktadır. Yine ona göre öğrencinin tarih öğretimine aktif katılabilmesinin yolu birinci el kaynaklar ile çalışmaktan geçmektedir. Çünkü kaynaklar ve bu kaynaklar ile çalışma, tarihin anlamlandırılmasının en iyi yoludur (Fines'den akt., Kabapınar, 2016; 2019). Nichol ise, kanıta dayalı öğretimin amaçlarını şu şekilde sıralamıştır:

- Öğrencilere tarihçilerin yaptıklarını gösterip öğretmek,
- Öğrencileri, tamamen veya kısmen, tarihçinin çalıştığı gibi çalıştırmak,
- Öğrencilere geleceğin tarihçileri gibi davranmak (Nichol, 1996, s. 15).

Keskin'e göre ise kanıt temelli öğretimin temel amacı, öğrencinin kanıtlar aracılığıyla bilgiyi elde etme ve kullanma gücünü geliştirmek; böylelikle de belgeleri inceleyerek evrensel gerçeklere ulaşmasını ve doğal dünyayı anlayabilmesini sağlamaktır. Buna bağlı olarak,

arşivlerde korunan belgeler de gerçek dünyanın bir parçası olmalı ve öğretimde kullanılmalıdır (Keskin, 2013).

İngiltere’de ise 1985 tarihli Eğitim ve Bilim Bakanlığı Raporu kanıt merkezli bir tarih dersinin temel amaçlarını şöyle sıralamıştır.

- Birinci ve ikinci elden kaynaklarda yer alan bilgileri tespit etme ve çıkarma, bu kaynaklardaki ön yargılı ve basmakalıp ifadeleri teşhis etme, ulaşılan bilgileri analiz etme ve mantıklı bir düşünce becerilerini geliştirmek;
- Öğrencilerin edinecekleri bilginin tarihsel kanıtın doğası üzerine temellendirilmiş olmasını sağlamak;
- Her türden tarihsel kaynak ve bu kaynakların sunduğu kanıtlar üzerinde çalışmak için gereken aşağıdaki becerileri kazandırmaktır. Bu beceriler:
 - Bilgiyi anlama, kavrama ve ortaya çıkarma,
 - Eldeki malzemede bulunan tutarsızlık ve boşluk gibi sorunlu yanları tanıma, olay, olgu, görüş ve değer yargılarını birbirlerinden ayırt etme, ön yargılı ve basmakalıp ifadeleri teşhis etme ve bunlara dayalı yorum ve değerlendirmelerde bulunma,
 - Çeşitli türlerden tarihsel kanıtları karşılaştırarak bir sonuca ulaşma (Phillips, 2002’den akt., Dinç, 2014, s. 83).

Y. Doğan ise birinci elden kaynakların kullanım gerekçelerini;

- Kaynağı yazan kişilerin duygularını ve bakış açılarının değerlendirilmesi,
- Yazılı kaynakların karşılaştırılması,
- İki ya da daha fazla kaynaktan alınan bilgileri sentezlemek,
- Kaynakların eleştirel değerlendirmesi,
- Kaynakların analizi şeklinde sıralamıştır (Doğan, 2007, s. 133).

Öğretim Amaçlı Kullanılacak Bir Yazılı Kaynakta Bulunması Gereken Özellikler

Bir yazılı kaynağın sınıf içerisinde kullanılabilmesi ve dersin amaçlarına hizmet edebilmesi için bir takım özelliklere sahip olması gerekir. Bu özellikler Nichol’e göre şu şekilde sıralanmıştır:

- Kaynaklar, öğrencinin aktif olarak ilgilenebileceği materyaller olmalıdır.
- Kaynaklar, öğrencilerin dil kabiliyetine ve tarihsel anlayış kapasitesine uygun olmalıdır.
- Kaynaklar öğrencilerin yaş seviyelerine uygun olmalıdır.

- Kaynaklar öğrencilerin okuyabileceği şekilde olmalı, gerekirse daktilo yazısına ya da yabancı eser ise çevirisi yapılmış olmalıdır.
- Kaynaklarda sözdizimi, gramer, kısaltmalar ya da imla gibi karışıklığa sebep olabilecek unsurlar olmamalıdır.
- Kaynaklarda öğrencilerin kavrama kapasitesini aşan zor kelime ve deyimler olmamalıdır.
- Kaynaklar öğrencilerin ilgisini çekecek ve kolayca anlaşılabilir bir şekilde olmalıdır.
- Kaynaklardan gereksiz pasajlar ve anlamaya engel teşkil edecek materyaller olmamalıdır (Nichol, 1996, s. 17-18).

Drake ve Brown ise kaynaklarda bulunması gereken özelliklerde Nichol'e ek olarak şunları sıralamıştır:

- Kaynaklar öğrencilerin konuyla ilgili ön bilgilerini geri çağırabilmelidir.
- Kaynakların döneme ait olay, fikir ve kavramları öğrencilerin kendi bildikleri ile ilişkilendirebileceği düzeyde olmalıdır.
- Kaynaklar öğrencilerin zaman içerisinde değişim kavramını incelemelerini sağlayabilecek nitelikte olmalıdır.
- Kaynaklar öğrencilerin güvenilir kararlar alabilme ve tartışma becerilerinin gelişimine katkı sağlayabilecek nitelikte olmalıdır (Drake & Brown, 2013, s. 170).

Bu maddelere ek olarak çeşitli kaynaklardan edindiği bilgileri maddeler halinde bir araya getiren Dinç ise, kaynakların özellikleri noktasında şunları derlemiştir:

- Kaynaklar toplumun farklı kesimlerinden gelen hem kız hem erkek öğrencilerin ilgisini çekebilmelidir.
- Kaynakların içeriği tarih öğretiminin genel amaçlarına ve dersin özel amaçlarına uygun olmalıdır.
- Kaynakların içeriği öğrencilerin tarihe özgün yöntemleri kullanarak kendi tarih yazımlarına imkân verecek nitelikte olmalıdır.
- Kullanılan kaynaklar, öğrencilerin motivasyon ve başarı azmini kuvvetlendirecek nitelikte olmalıdır.
- Kaynaklar, öğrencilerin işlenen konuyu kavramalarına katkı sağlama ve onlara yönlendirecekleri sorulara yanıt verme potansiyeline sahip olmalıdır.

- Kaynaklar, öğrencilerin tarih hakkında sahip oldukları anlayış ve perspektifleri kullanma, değiştirme ve geliştirme noktasında fırsatlar sunmalıdır (Garvey & Krug, 1997, Safran & Köksal, 1998, Stradling, 2003'den akt., Dinç, 2014, s. 94).

Birincil Kaynakların Kullanım Öncesi Eğitsel Kaynak Haline Getirilmesi

Birincil kaynaklar; çok değişik ve çeşitli yerlerde bulunabilirler. Örneğin ilköğretim ve ortaöğretim öğretmenleri ve öğrenciler kaynakların kendisine ya da bir parçasına ders kitaplarından ulaşabilirler. Bunun haricinde öğretmenler açık ve anlaşılır metinleri sınıfa götürüp öğrencileriyle paylaşabilirler. Bir diğer yol ise internet tabanına aktarılan verileri bulup öğrencilere aktarmak olabilir. Osmanlı arşivinde veya popüler tarih dergilerini dikkatli taramalar yaparak öğrencilere aktarımlar yapmak ise tavsiye edilebilecek bir başka yoldur (Ata, 2002). Günümüzde internet artık tarih dersleri için belgeler, gazete makaleleri, dergiler, süreli yayınlar, mektuplar, anılar vs. farklı türden, çok sayıda perspektife sahip, özet ve tam metin halinde birincil kaynaklara ulaşma imkânı tanımaktadır (Stradling, 2003). Başka bir deyişle birinci el kaynak materyallerin elde edilmesi bugün hiç olmadığı kadar kolay olmakta ve daha fazla kaynağa erişilmektedir (Lee, 2002'den akt., Waring & Torrez, 2010). Ülkemizde ise hem öğretim programlarına yönelik çalışmalar hem de FATİH projesi gibi teknolojik olanakların yaygınlaşması öğretmenlerin bu kaynaklara ulaşma ve kullanma olanaklarını arttırmıştır (Karabağ, 2019). Şüphesiz benzer durumlar üniversitelerde tarih bölümü veya tarih öğretmenliği anabilim dalında görevli öğretim elemanları için de geçerlidir. Öğretim elemanlarının kütüphanelerinde çalışma alanlarına göre çeşitlilik ve sayı açısından zengin birinci el kaynak koleksiyonuna sahip olmaları önemli bir gerekliliktir. Öğretim elemanları bu kaynakların aslını, fotokopilerini kullanacakları gibi bu kaynakları power point sunusu olarak da yansıtabilirler.

Kaynakların ilköğretim ve ortaöğretim düzeyinde sınıfta kullanabilecek hale gelmesinde dikkat edilmesi gereken hususlara değinmeden önce, öğretmenin kendisine rehberlik edeceği şu soruları, kaynaklara sormasında yarar vardır:

- Kaynağın düzenlenmesi mümkün mü?
- Kaynağın düzenlenebilmesi için belge hakkında ne biliyorum?
- Kaynağın düzenlenebilmesi için neler bilmem gerekiyor?
- Bu kaynak öğrencilerimin öğretim becerini ve öğrenmelerini nasıl geliştirecek?
- Kaynağın can alıcı noktaları nerelerdir? (Drake & Brown, 2003, s. 175).

Yukarda belirtilen sorulara cevap alan bir öğretmen derslerinde kaynak kullanımına yönelik diğer aşamalara geçebilir. Derslerde birinci el kaynak kullanmadan evvel öncelikle bu

kaynakların öğrencilerin entelektüel düzeyine ve onların anlayabileceği bir hale getirilmesi gereklidir. Bu düzenlemenin derecesi ise öğrencinin dil kabiliyetine ve tarihsel anlayış kapasitesine bağlıdır. Çünkü birçok kaynak kendi formları içerisinde, pek çok öğrenciye anlaşılabilir görünür (Nichol, 1996).

Bunun haricinde belgeleri seçmek öğretmenin yorumuna dayalı bir iştir ve dokümanların kurgulanması yorum yapmayı gerektirmektedir. Öğretmenin bu noktada entelektüel doğruluğunu koruyarak dokümanların içeriğini ve anlamını atlama veya buna benzer hilelerle saptırmamalıdır. Örneğin öğretmen daima, asla değil gibi keskinlik içeren sözcükleri belgeden çıkarmamalıdır (Drake & Brown, 2003). Nichol bu hususta kaynakların düzenlenmesinde izlenebilecek dört seviye belirlemiştir: Bu seviyeler öğrencilerin gelişim düzeyine ve tarihsel kaynaklarla tecrübesine göre değişmektedir. İlk seviyede öğrenciler yaşlarına uygun hale getirilmiş materyallerle karşılaşır. Bu aşamada kaynaklar dikkatli bir şekilde elden geçirilir. Yazı okunabilir bir hâle getirilir, entelektüel seviyelerine uygun hale getirilip, öğrencilerin tarihsel pozisyonunu anlamasına engel teşkil edecek materyaller atılır. İkinci etapta karışıklığa neden olacak unsurların revizyonu yapılır. Kaynak gerekli olan minimum değiştirmeye orijinalinden kopya edilir veya çevrilir. Bu aşamada kaynak arşivsel yapısından kurtarılıp ilgisiz kabul edilen pasajlar atılır. Bir sonraki aşamada öğrencilerin kavrama kapasitesini aşan kelimeler değiştirilir, orijinal kaynakların fotokopisi veya sureti kullanılır. En son aşamaya gelindiğinde ise öğrenciler kanıtın basılı ve el yazması parçalar halindeki kaynaklarını arşivsel metin halinde iken çalışırlar. Bu seviyede çalışan öğrenciler; profesyonel tarihçi becerilerine gerek duyarlar (Nichol, 1996).

Birincil Kaynakların Öğretimde Kullanımına Yönelik Uygulama Modelleri

Tarihçiler, geçmişin bilgisini oluştururken, bu bilgileri kanıtlamak mecburiyetindedir. Bu yüzden birincil kaynaklardan dikkatli bir şekilde yararlanmak zorundadırlar. Ayrıca kaynakların ortaya çıkışını, biçimini, özgünlüğünü ve güvenilirliğini dikkate almak gibi sorumlulukları bulunmaktadır (Yalı & Şimşek, 2019). Bu noktada tarihçi ve öğretmen adaylarına kaynaklar, kaynakların niteliği ve nasıl kullanılması gerektiğine dair eğitimler verilmelidir. Bunun haricinde öğretmenlere birinci el kaynakların ders içerisinde kullanılması sürecinde en yüksek verimi nasıl alabileceğine dair kafa yorma görevi de düşmektedir. Aksi takdirde yapılan bu etkinlikler ne tarihsel bir değer ifade eder, ne de eğitsel bir amaca hizmet eder (Barton, 2005). Birincil kaynakların ilköğretim ve ortaöğretim tarih derslerinde kullanımını savunan birçok eserde bu kaynakların kullanımına yönelik uygulama modellerine rastlanmaktadır. Bu modeller ileride öğretmen olduklarında öğrencileri ile uygulamaları için öğretmen adaylarının sunumlarında da kullanılabilecek modellerdir. Disiplinin kalbi olan

kanıtların tarih dersinde kullanılma şekli öğrencilerin geçmiş algısı üzerinde etkili olabilir (Phillips, 2008).

Tarih öğretiminde kaynakların kullanılması hakkındaki modellerden birisi De La Paz ve meslektaşlarının geliştirdiği “*tarihsel düşünme stratejileri*” modelidir (Y. Doğan, 2007). S. Wineburg'un çalışmalarından esinlenilerek geliştirilen bu model kaynaklara dayalı öğretimin üç aşamada uygulanmasını önermektedir. *Kaynak incelemesi* adı verilen ilk aşamada, eldeki dokümanların yazılış amacı ve kaynağının doğruluğu öğrencilerle birlikte kontrol edilir. Bu amaçla öğrencilerin eldeki yazılı kaynaklara şu soruları yöneltmelerinin uygun olacağı düşünülmüştür. Belgeye:

- Yazarın amacı nedir?
- Yazarın amacını destekleyen sebepler ve açıklamalar anlaşılıyor mu?
- Taraf tutulduğuna dair bir kanıt bulunuyor mu?

gibi sorular yöneltilir.

İkinci aşama ise *detayları karşılaştırma* aşamasıdır. Bu aşamada kaynağın güvenilirliğini kabul etmeden önce bu kaynaktaki ayrıntıları bir başka kaynakla kıyaslamayı öğrencilere öğretmek amaçlanmıştır. Öğrencilere şu soruları düşünme, detayları karşılaştırma ve çelişen görüşleri not etme öğretilir:

- Yazar çelişkili mi?
- Bir kişi değişik biçimde mi anlatılıyor?
- Bir olay değişik biçimde mi anlatılıyor?
- Yazarın savında noksan olan durumlar var mı?
- Kaynakları baştan sona okumadan ne çıkarabiliriz?

Söz konusu modelin üçüncü aşamasında ise her bir *kaynakta inanılır ve güvenilir olarak görünenleri not etme* vardır. Burada amaç, daha önceki iki aşamayı birleştirmek üzere öğrencileri not tutmaya ve yazmaya teşvik etmektir (De La Paz & diğ., 2005'den akt., Y. Doğan, 2007).

Tarih öğretiminde kaynak kullanımı ile ilgili bir başka model Drake ve Brown tarafından geliştirilen tarihsel düşünme stratejileridir. Bu model yazılı kaynakların yanı sıra görsel kaynakların sınıf içerisinde sorgulanarak kullanılmasını da kapsar. Modelin odaklandığı nokta öğrencilerin belgeleri kendi bağlamları içerisinde kaynak olarak algılaması, tanımlaması ve hedef kitlelerini tayin etmeleridir. Eldeki tarihsel kaynakların sorgulanmasına odaklanan bu modelde kaynakların okunup sorgulanmaları, içerikte sunulan bilgilerin tanımlanması ve analizinin yanı sıra olay veya olguların gerçekleştiği tarihsel bağlamın

analizi, kaynakta ele alınan temanın tanımlanması ve kaynakta sunulanların diğer sosyal bilim disiplinleri, konular ve kavramlarıyla ilişkilendirilmesi aşamaları bulunmaktadır. Yazarların "tarih yapma" adını verdikleri bu model, belgelerin anlaşılması için düzenlenmiş üç aşamalı bir sorgulama yöntemidir. Bu üç aşama birinci el, ikinci el ve üçüncü el (öğrencilerin buldukları) kaynakların kullanımından oluşmaktadır (Drake & Brown'dan akt., Dinç, 2014).

Riley tarafından geliştirilen bir diğer model ise, kaynak kullanımını temelli tarih öğretiminin bütün eğitim kademelerinde uygulanabileceğini ileri sürmektedir. Riley'nin *çıkartımın tabakaları* adını verdiği bu model de üç aşamadan oluşmaktadır. Kaynakların öğretimde kullanılmasının neden ve nasıl işe yarayacağına odaklanan ilk tabakada öğrenciler:

- Bu kaynak aslında bana ne söylüyor?
- Ben bu kaynaktan ne çıkarabilirim? Veya bu kaynak ne öneriyor?
- Kaynağın dile getirmediği, söylemediği nedir?
- Başka neyi/neleri öğrenmem gerekir?

sorularını kaynağa yönelterek eldeki kaynağın işlerine yarayıp yaramayacağını görürler. Bunu takip eden ikinci aşamada, bu sorular aracılığı ile elde edilen bilgilerin somut ve pratik bir sunumu yapılır. Son aşamada ise, 'kesin gerçekler' ile 'çıkarılan-sezilen gerçekleri' sergileyen kartlar kullanılarak öğrencilerin çıkarım yapma/sonuç çıkarma işlem ve nosyonunu daha etkin olarak kazanmalarına yardımcı olunur. Yine bu safhada öğrenciler 'farkında olunmayan kanıt' fikri ile de tanışır (Riley, 1999'dan akt., Dinç, 2014).

Stradling ise (tarihsiz, 30-31) kaynakların analizi için başlıca beş analitik süreç halinde kategorize edilebilecek bir dizi sorunun bulunduğunu belirtir. Bunlar:

Tanımlama

- Ne tür bir kaynaktır?
- Kaynağı kim meydana getirmiştir?
- Kaynağı meydana getiren kişinin olaylarla nasıl bir bağlantısı vardır (görgü tanığı mı, katılmış mı, muhabir mi, görevli mi, vb.)?
- Kaynak ne zaman ortaya konmuştur?
- Olaydan ne kadar sonra kaynak meydana çıkmıştır?
- Bu bilgiler toplumun hangi kitlesine hitap ediyor. Bu konu hakkında kaynak fikir veriyor mu?
- Amacı hakkında bir fikir veriyor mu?
- Belirli bir gelişme ya da olay hakkında neler anlatıyor?

Yorum

- Kaynağın kim tarafından meydana çıkarıldığını bilmiyorsak haberin kendisinden bu kişi hakkında birtakım bilgiler edinebilir miyiz (o andaki görüş noktası, diğerleriyle temasları ve olaydaki rolü, vb.)?
- Bilgilerin nasıl elde edildiği noktasında ipuçları var mı?
- Kaynağın güvenilirliği hakkında bilgiler var mı?
- Gerçekliği kanıtlanabilir olayları, kişisel ve uzman görüşleri birbirinden ayırabiliyor muyuz?
- Kaynağın bakış açısında belirli bir düzen var mı (örneğin, bir görüşün desteklenmesi, diğer bir görüşe karşı önyargılar, vb.)?
- Haberi ortaya koyan kişi her hangi bir sonuç tavsiye ediyor mu?
- Ulaşılan bu sonuçlar kanıtlarla destekleniyor mu?

Önceki bilgilerle bağlantısı

- Kaynakta yer alan bilgiler, diğer kaynakların ortaya koyduğu bilgiler ile paralel mi, yoksa bu bilgiler ile çelişiyor mu?

Haberdeki eksiklikler

- Belirtilen sorulara yanıt verilmesini kolaylaştıracak bazı olgular, tarihler ya da isimler eksik mi?

Daha fazla bilgi için kaynak arayışı

- Bu kaynağın bilgilerini veya haberi yapanın yorumunu teyit etmek için nereye başvurulabilir? (Stradling, tarihsiz, 30-31, ayrıca bkz. Stradling, 2003, s. 225-226).

Bu maddelerin yanı sıra Stradling'e göre öğrencilerin bir tarihsel kaynakla karşılaştığında mutlaka sorması gereken sorular şunlardır:

- Kim tarafından niçin yazılmış?
- Yazarı ne kadar güvenilir bir kaynak? Hangi bakımdan taraflı olabilir? Yazıldığı şeylerde taraflılığın ve çarpıtmanın açık bulguları var mı?
- Kimin için, hangi amaçla yazılmış?
- Bilgi nereden gelmiş ve nasıl elde edilmiş?
- Aynı konudaki diğer belgelerle tutarlılık içinde mi? (Stradling, 2003, s. 217).

Birinci El Kaynak Kullanmanın Faydaları

Birinci el kaynakları kullanmanın faydaları genel olarak tüm tarihçiler tarafından kabul edilmekte ve fakat bazı araştırmacılara göre de çeşitlilik arz etmektedir. Buna göre özellikle yazılı olanlar başta olmak üzere kaynak kullanımının faydaları şöyle sıralanabilir:

- Birincil kaynaklar, araştırılan tarihi şahsın kişisel deneyimlerini, düşünce süreçlerini ve endişelerini açığa çıkardıkları için, birçok öğrencinin gözünde tarihin canlı hale gelmesini sağlayabilirler (Stradling, 2003). Başka bir deyişle geçmişle ilgili kanıtlarla uğraşmak, bu günün bir çok yönüne bakmamıza imkan sağlar ve üzerinde çalıştığımız konuyu daha canlı ve iyi öğrenmemize yardımcı olur (Fines, 1996, 125'den akt., Yetiş, 2018).
- Birinci el kaynaklar, öğrencilerin tarihi belgeleri anlamlandırmalarına, ilgi duymalarına son olarak yaratıcı ve eleştirel düşünmelerine zemin hazırlar (Işık, 2011).
- Birinci el kaynaklar, soyut tarihsel kavramların öğrenilmesine yardımcı olur (Çıdaç, 2015).
- Birinci el kaynaklar sayesinde öğrenciler tarihi ya da sosyal bilginin üretilmesinin temelinde kanıtların olduğunu fark edebilir, böylelikle tarihsel kaynakların güvenilirliğinin önemini kavrayabilirler (Kabapınar, 2016).
- Birinci el kaynaklar sayesinde öğrenciler soru sorarak, tasnif ederek ya da dramayla sunarak, tarihle aktif biçimde ilgilenebilirler (Mims, 2002'den akt., Çıdaç, 2015). Bu da aktif öğrenmeyi beraberinde getirdiği gibi, öğrenmenin de anlamlı hale getirilmesinde yardımcı olur (Fines, 125'den akt., Kaya, 2015).
- Birinci el kaynaklar öğrencilere, tarih ve sosyal bilgiler dersinin, kullanılan yöntemle ilgili olarak ezber ile özdeşleşmek durumunda olmadığını görmelerini sağlayabilir (Kabapınar, 2003; 2019).
- Birinci el kaynaklar, öğrencilere ders kitaplarının, öğretmenlerinin veya kitle iletişim araçlarının sunduğu sonuçları ya da yorumları test etme olanağını verir. Daha genel düzeyde, ders kitaplarının ve diğer öğretim malzemelerinin yanı sıra birincil kaynakları düzenli kullanmak, öğrencilere olguları ve yorumları çapraz referansla kontrol etme alışkanlığını kazandırabilir (Stradling, 2003).
- Birinci el kaynakların kullanılması halinde öğrenciler tarihsel olayların yorumlanmasında farklı bakış açılarının varlığını görebilir (Kabapınar, 2016). Başka bir deyişle öğrencilerin çok değişik yaklaşımları görebilmelerini sağlayabilir (Ata, 2002).

- Birinci el kaynaklar öğrencilerin geçmişteki insanların yaşamlarıyla temas kurmasına yardımcı olur (Ata, 2002). Böylece öğrenciler, kendilerini incelenmekte olan olayları bizzat yaşamış kilit kişilerin yerine koyabilirler (Stradling, 2003).
- Birinci el kaynaklar öğrencilere tarihsel olaylara ilişkin daha çok ve ayrıntı bilgi edinimi sağlanabilir (Kabapınar, 2016).
- Birinci el kaynaklar öğrenciye bir tarihçi bakış açısı kazandırabilir ve tarihsel düşünme becerilerinin kazandırılmasında yardımcı olur (Dilek 2001'den akt., Ög, 2019).
- Birinci el kaynaklar sayesinde öğrenciler sosyal bilimlerle ilgili konulara ilişkin yorum/bakış açısı üretebilir; tarihin ve sosyal bilimlerin yorumlanmasında mutlak doğrunun yer almadığı kavrayabilirler (Kabapınar, 2016; 2019).
- Birinci el kaynaklar öğrencilerin belli bir olaya ya da gelişmeye ilişkin birçok perspektifi görmelerini sağlar ve o dönemdeki tarafların, görgü tanıklarının ve yorumcuların yazılı anlatımlarını tarihçilerce daha sonra ortaya konan anlatımlarla karşılaştırma fırsatı verebilir (Stradling, 2003).
- Birinci el kaynaklar öğrencilere öğrenmede kaynak ve kütüphane kullanmanın önemini hatırlatır (Fines, 2002'den akt., Dinç, 2014).
- Birinci el kaynaklar öğrencilerin tarihsel empati becerilerini geliştirmede olumlu etkiler sağlar (Altıkulaç & Gökaya 2014'den akt., Sağlam & Bilgiç, 2018).
- Birinci el kaynaklar, tarihin kötüye kullanımına karşı farkındalık için verilecek eğitimin temel analiz materyalleridir (Wirth, 2003; Kaya, 2019).
- Birinci el kaynaklar tartışmalı ve hassas konuların daha sağlıklı ve tutarlı ele alınmasını sağlar (bkz. Günal, 2016). Smith'in deyişiyle kanıtın kullanımıyla duygusal ve tartışmalı konuların öğretiminde öğrenciler geçmiş ile ilgili ön yargılarını daha öteye taşımazlar ve geçmişi farklı grupların bakış açılarından anlamaya başlarlar (Smith, 2010).
- Birinci el kaynaklar, öğrencilerin kavram yanılgılarını giderir ve onlara analiz etme fırsatı vererek öğrenmede önemli bir rol üstlenmelerini sağlar (Clabough, 2012).

Kuramsal Çerçeve İle İlgili Araştırmalar

Yapılandırmacı öğretim yaklaşımının ülkemizde uygulanmaya başlamasıyla birlikte, kanıt temelli eğitim üzerine yapılan çalışmaların sayısı da giderek artmıştır. Araştırmanın bu bölümünde özellikle ülkemizde yapılan çalışmalar değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda kanıt temelli öğrenmeye yönelik yapılan çalışmalardan ilk olarak kuramsal, daha sonra uygulamalı çalışmalara yer verilmiştir.

Nichol (1991) *Tarih Öğretimi* adlı kitabında, tarihinin kanıt kullanımını ve öğrencilerin tarihsel anlayışını derinlemesine incelemiştir. Nichol kitabında, kaynakların sınıfta nasıl kullanılması gerektiğini, kanıt seçiminde dikkat edilmesi gereken unsurları ve sınıfta kanıt kullanma etkinliklerini örnek aktiviteler çerçevesinde incelemiştir.

Stradling (2003) kaleme aldığı *20. Yüzyıl Avrupa Tarihi Nasıl Öğretilmeli* adlı kitabında, Avrupa tarihi örneğinden hareketle derslerde yazılı ve sözlü kanıt kullanımını etkinlikler çerçevesinde ele almıştır. Yazar kitabında; yazılı, sözlü ve görsel kaynakların nasıl analiz edilip, sorgulanabileceğine yönelik çerçeveler sunmuştur. Bu anlamda öğretmenler için bir rehber olarak ele alınabilir.

Ata (2002)'nin *Tarih Derslerinde Dökümanlarla Öğretim Yaklaşımı* adlı çalışması bu alana verilebilecek yurt içi çalışmalardan bir örneği teşkil etmektedir. Çalışmada Türkiye'de kanıt temelli araştırmaların geliştirilmesi ve daha sonra yapılabilecek deneysel çalışmalara bir temel hazırlamaya çalışılmıştır. Bu bağlamda Ata; İngiltere ve Amerika'daki gerçekleştirilen araştırmalardan yararlanıp, kaynakların derslerde kullanılmasının eğitsel gerekçelerini ortaya koymaya çalışmıştır. Araştırma öğrencilerin birinci el kaynaklara dayalı çalışması ile tarihsel düşünme becerilerinin gelişmesine ilişkin olumlu ve olumsuz bulguları birlikte ele alması açısından önemlidir. Ayrıca bu çalışmada kaynak tanımlarına, kaynak kullanımının eğitsel gerekçelerine ve sınıf ortamında kanıt kullanma etkinliklerine de yer vermiştir.

Bu konudaki çalışmalardan birisi de Keskin'e aittir. Keskin; *Yapılandırmacı Öğretim Bakımından Arşiv Kaynaklarının Önemi* (2013) adlı çalışmasında Sosyal Bilgiler, Tarih ve İnkılap Tarihi dersleri kapsamında arşiv kaynaklarının ve türlerinin öğrenci başarısına ve kalıcılığına etkisini teorik olarak ele alınmıştır. Araştırmanın sonunda Sosyal Bilgiler öğretiminde öğrenen merkezli yapılandırmacı bir anlayışın hakim olduğu, Türkiye'de önemli arşiv kurumlarının bulunduğu ancak; bu arşiv kurumlarının Sosyal Bilgiler, Tarih ve İnkılap Tarihi derslerini yürütecek öğretmenlerce yeteri kadar kullanılmadığı belirtilmiştir.

Tarih öğretiminde kanıt kullanımıyla ilgili çalışma yapanlardan birisi de Dinç'tir. *Tarih Öğretiminde Yazılı Kaynakların Kullanımı* (2014) başlığı altında bu konuyu ele alan Dinç; öğrenimde kanıt kullanmanın tarihçesini, yazılı kaynaklara dayalı öğretim modellerini, yazılı kaynaklarla öğretimin uygulanmasını ve son olarak yazılı kaynaklarla öğretim etkinliklerini ele almıştır. Dinç çalışmasını, kanıtlara dayalı öğretim etkinliklerinin örneklerini vererek sonlandırmıştır.

Tarihsel kaynaklar noktasında çalışmalar yapan bir diğer isim ise Kaya'dır. Kaya; *Tarih Öğretiminde Yazılı Kaynakların Kullanımı* (2015) adlı çalışmasında birinci el kaynak kullanımının faydalarına, kaynaklara ulaşma ve seçme aşamalarına, kaynakları eğitsel hale

getirme aşamasına ve son olarak da kaynakların sınıfta kullanımına yönelik yaklaşımlara yer vermiştir.

Son olarak tamamen kanıt kullanımı üzerine Kabapınar'ın (2019) editörlüğünde çıkarılan *Kimlik Belirleyen Derslerde Kanıt Temelli Öğrenme* adlı kitaptan bahsetmek gerekir. Kitapta tarih yazımı ve tarih öğretiminde kanıt kullanımına yönelik teorik bilgiler verilmesinin yanında; Sosyal Bilgiler ve Tarih öğretim programlarında ve ders kitaplarında kanıt kullanım durumu incelenerek, örneklerle ele alınmıştır. Kitapta ayrıca kanıt temelli öğrenmeyle ilişkisi bağlamında sözlü tarih, üstün zekalı ve yetenekli öğrencilere yönelik kanıt temelli Sosyal Bilgiler öğretimi, kanıt temelli Sosyal Bilgilere yönelik çalışma yaprakları hazırlanması konularına da değinilmiştir. Bunun yanında Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi, Hayat Bilgisi, Kimya ve Fen derslerinde kanıt kullanımı konusu da ele alınmıştır. Kitap; derslerde kanıt kullanımını ülkemizde bütüncül olarak ele alan ilk çalışmadır.

Yurt dışında yapılan uygulamalı çalışmalar ise şu şekildedir:

Wineburg (1991) *Historical Problem Solving: A Study of the Cognitive Processes Used in the Evaluation of Documentary and Pictorial Evidence* isimli çalışmasında tarih alanındaki uzman kişiler ile lise son sınıf öğrencilerin tarihsel kaynaklar ile ilgili sorularını ve birinci ve ikinci el kaynakları nasıl değerlendirdiklerini ortaya koymak istemiştir. Araştırmaya katılan tarihçilere ve lise öğrencilerinden oluşan öğrenci grubuna Lexington Savaşı ile ilgili yazılı ve resimli belgeler gösterilmiş, bu savaşta insanların neler yaşadığını anlamaya çalışmaları istenmiştir. Çalışmanın sonunda ise tarihçiler ve öğrenciler arasında tarihsel kanıtlar hakkında mantık yürütme noktasında farklılıkların olduğu, bu farklılıkların ise gruplar arasındaki inançlardan kaynaklandığı tespit edilmiştir.

Ashby (2004) *Developing a Concept of Historical Evidence: Students' Ideas about Testing Singular Factual Claims* isimli çalışmasında ilkökul ve ortaokul düzeyinde olmak üzere farklı yaş gruplarından oluşan toplam 320 öğrencinin tarihsel iddiaları türlerini ve doğasını kavrayışlarını öğrenebilmeyi amaçlamıştır. Bu amaçla çocuklara tarihsel kanıt kavramını keşfetmeleri için iki özel soru yöneltilmiştir. Çalışmanın sonunda çocukların belirgin fikir ayrılıkları ile tarihsel iddiaları yorumladıkları belirlenmiştir. Bunun yanında çocukların çoğunun tarihsel iddiaları otoriteye doğrudan itiraz edebilecekleri bir kanıt olarak gördükleri tespit edilmiştir. Çalışmada ayrıca bazı çocukların farklı olgusal ifadeler ile yapılan iddialar arasında ayırım yapıp sorular sorabildiği gözlenmiştir. Ancak bu durumun başka testler için değişik sonuçlar verebileceği göz önünde bulundurulması gerektiği de belirtilen durumlar arasındadır.

Mc Cormick (2004) *An exploration in How Elementary Teacher Candidates Read, Select, and Use Primary Documents* adlı çalışmasında öğretmen adaylarının kişisel inançlarının tarihsel düşünceleri üzerine etkisi olup olmadığı ve kaynaklara eleştirel gözle bakabilme durumlarını ortaya koymayı amaçlamıştır. Bu kapsamda, çalışmada ilköğretim öğretmen adaylarının birinci el kaynakları nasıl kullandıkları, bu kaynakları nasıl seçip okudukları araştırılmak istenmiştir. Çalışmanın sonunda, öğretmen adaylarının birinci el kaynakların nasıl eleştirel okunacağına dair herhangi bir eğitsel rehberlik almadıkları ya da çok az aldıkları, önceki eğitim deneyimlerinin tarihsel düşünebilmeleri için yetersiz kaldığı bulgusuna ulaşılmıştır. Araştırma ayrıca ilköğretim öğretmen adaylarının tarihsel düşünme ile ilgili bakışlarını ortaya koyma açısından temel sayılabilecek niteliktedir.

Chowen (2005) *Teaching Historical Thinking: What Happened in a Secondary School World History Classroom* adlı çalışmasında; birinci el kaynakların yazılı ve görsel fotoğrafları kullanılarak öğrencilerin tarihsel ve üst düzey düşünme becerileri hakkında yeterliliklerini araştırmak istemiştir. Çalışmanın örneklemini oluşturan 20 kişilik öğrenci grubunun bir bölümüne simülasyonlar ve denemeler gibi bir dizi aktivite yaptırılmış, bir bölümünün ise bağımsız çalışması istenmiştir. Çalışmanın sonucunda öğretmen tarafından bir dizi aktivitenin yapıldığı grupta, öğrencilerin tarihsel ve eleştirel düşünme becerileri gelişirken, bağımsız çalışan grupta, öğrencilerin tarihsel düşünme becerilerinde azalma olduğu, iki grup arasında kopukluklar yaşandığı gözlemlenmiştir.

Waring ve Torrez ise (2010) yılında gerçekleştirdikleri *Using Digital Primary Sources to Teach Historical Perspective to Preservice Teachers* adlı çalışmada, öğretmen adaylarına tarihsel bakış açısı kazandırmada birinci el kaynakların rolünü incelemek istemişlerdir. Araştırmada tarihsel perspektifi öğretebilmek için çeşitli kaynaklar bir arada kullanılmıştır. Çalışmanın sonunda öğretmen adaylarının deneyimlerinin olumlu olduğu, kaynakların çoklu bakış açısı sağlayabildiği, onlara sorgulama ve araştırmaya sevk etme fırsatı verdiği ve birinci el kaynaklar sayesinde içeriği daha net anladıkları bulgularına ulaşılmıştır.

Clabough (2012) hazırlamış olduğu *Educators' Perceptions about the Uses of Primary Sources in Social Studies Classroom* isimli tez çalışmasında öğretmenlerin birinci el kaynakları kullanma nedenlerine ve eğitimcilerin Sosyal Bilgiler derslerinde birinci el kaynakların kullanımı hakkındaki algılarına ulaşmak istemiştir. Araştırmanın sonunda birinci el kaynakların öğretmenin eğitsel uygulamalarını geliştirdiğine, öğrencilerin birinci el kaynakları analiz ederek küçük birer tarihçi gibi davranabileceğine ve birinci el kaynakların kullanılması halinde dersin daha anlamlı ve ilgi çekici hale getirilebileceğine ulaşılmıştır.

Yurt içinde yapılan uygulamalı çalışmalar ise şu şekildedir:

Balkaya (2002) *“İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Tarih Konularının Öğretiminde Tarihsel Kanıtların Etkililiği”* isimli yüksek lisans çalışmasında öğretmenlerin “tarihsel kanıt” kavramı hakkındaki düşüncelerini, onların kanıta ulaşma yollarını ve kanıta ulaşmada karşılaştıkları sıkıntılarını, kanıt kullanma durumlarını ve kanıt kullanmanın yararları yönündeki düşüncelerini belirlemeyi amaçlamıştır. Çalışmanın sonunda tarih konularına uygun tarihsel kanıtların belirlenmesi ve kanıt kullanımındaki uygulamalar tespit edilerek tarih derslerinde öğrenme etkinliklerinin artırılabilceği sonucuna ulaşılmıştır. Bunun yanında öğrencilerin dersi daha iyi anlayabilmesi için onlarda tarihçilerin çalışma yöntemini kullanma becerilerinin geliştirilmesi, bu amaçla tarihsel kanıtların eğitim ve öğretim faaliyetleri içerisinde yer alması gerekliliği sonucuna varılmıştır.

Dilek ve Yapıcı (2008) tarih öğretmen adayları ile yürütmüş oldukları çalışmada, katılımcıların tarihsel anlama ve yorumlama becerilerini ortaya koymayı amaçlamışlardır. Bunun için katılımcılardan, tarihsel kaynakların derslerde nasıl kullanılacağını gösteren bir ders planı oluşturmalarını istemişlerdir. Bu kapsamda öğretmen adaylarından sınavlarda verilen birinci el ve ikinci el kaynakları sınıflandırmaları, çıkarımlar yapmaları ve tarihsel yorumlar oluşturmaları beklenmiştir. Araştırmanın sonucunda öğretmen adaylarının okumuş oldukları dokümanları örneğin dili sade ve anlaşılabilir metinleri tam olarak anlamadıkları, daha önce kazanmış oldukları deneyim ve bilgilerini kullanamadıkları, tarihsel bağlama uygun düşünemedikleri ve tarihsel sorgulama becerilerinin gelişmediği görülmüştür. Katılımcıların hem tarihsel bilgiyi hem de tarihsel kaynakları kullanırken sorunlar yaşadıkları belirlenmiştir.

Y. Doğan (2007) *“Sosyal Bilgiler Öğretiminde Tarihsel Yazılı Kanıtların Kullanımı* adlı kapsamlı doktora çalışmasında sosyal bilgiler öğretiminde tarihsel yazılı kanıtların kullanımının akademik başarı ve derse yönelik ilginin artmasında ve tarihsel düşünme becerilerinin geliştirilmesinde etkisini incelemeyi amaçlamıştır. Çalışmanın sonucunda deney grubu öğrencilerinin kontrol grubu öğrencilerinden daha başarılı olduğu gözlenmiştir. Çalışmada ayrıca uygulamanın öğrencilerin tarihsel düşünme becerilerinin gelişimine olumlu katkı yaptığı sonucuna varılmıştır.

N. Doğan (2008) *“İlköğretim 8. Sınıf Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Dersinin Öğretiminde Tarihsel Kanıt Kullanımının Etkililiği”* adlı yüksek lisans çalışmasında öğrencilerin tarihsel kanıta ilişkin algılamalarını, tarihsel kanıtı sorgulama beceri düzeylerini ve kanıt temelli tarih öğretim sürecine ilişkin görüşlerini ortaya koymayı amaçlamıştır. Araştırma sonucunda kanıta dayalı tarih öğretimi uygulamasında öğrencilerin kanıt sorgulama beceri düzeylerinin farklılık gösterdiği; öğrencilerin derse ilgi ve kalıcı

öğrenme hususunda uygulamayı olumlu değerlendirdikleri; tarih, tarih öğretimi, amaçlar, tarihçi ve tarihsel kanıt ilişkin algılamalarında tarih metodolojisi ve yapılandırmacı eğitim felsefesine uygun anlayış geliştirdikleri görülmüştür.

Işık (2008) “*İlköğretim 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Tarih Konularının Öğretiminde Kanıt Temelli Öğretim Modeli: Bir Eylem Araştırması*” adlı yüksek lisans çalışmasında; küçük yaştaki çocuklara, farklı türden kaynaklar ve sözlü tarih çalışmaları bir arada kullanılarak; tarihsel düşünme becerilerinin gelişim durumları tespit edilmeye çalışılmıştır. Bunun yanında öğrencilerle kanıt temelli öğrenme etkinlikleri yapılarak tarihteki değişim ve süreklilik kavramlarını öğrenim durumları gözlemlenmiştir. Araştırma sonunda 9 – 10 yaş grubundaki öğrencilerin “Kanıt temelli öğrenme” modeli ile tarihsel düşünme ve sorgulamaları yapabildiği sonucuna ulaşılmıştır.

Çulha Özbaş (2010) “*12-14 Yaş Grubu Öğrencilerinin Tarihsel Düşünme Gelişimi ve Tarihsel Kanıt Kullanımı*” adlı doktora çalışmasında 12-14 yaş grubu öğrencilerinin tarihsel bilgi, tarihsel yorum-kanıt, tarihsel iddia-kanıt arasındaki ilişkileri hakkında görüşlerinin neler olduğunu, bu görüşlerinin oluşumunda cinsiyet, yaş ve akademik başarı kaynaklı bir farklılık olup olmadığını tespit etmeyi amaçlamıştır. Araştırma sonucunda, tarihsel iddia ve kanıt ilişkisi kapsamında öğrencilerin tarihsel bilginin doğasına yönelik, kanıt temelli anlamalarında cinsiyet, akademik başarı ve yaş açısından önemli farklılıklar belirlenmiştir. Bu anlamda öğrencilerin görüşleri incelendiğinde tarih ve tarihsel bilginin doğasına yönelik kanıt temelli anlamalarında bir gelişim olduğunu anlaşılmıştır.

Işık (2011) tarafından hazırlanan “*Tarih Öğretiminde Doküman Kullanımının Öğrencilerin Başarılarına Etkisi*” adlı doktora tezinde ortaöğretim tarih derslerinde doküman kullanılmasına bağlı olarak öğrencilerin tarihsel düşünme becerilerinin ve akademik başarılarının ne derece etkilendiği sorgulanmıştır. Araştırmada deney grubundaki öğrencilere tarihsel dokümanlarla ve öğrenci merkezli yaklaşımla ders işlenirken, kontrol grubundaki öğrencilere ise ders kitabı merkezli ve geleneksel yöntemle ders işlenmiştir. Nicel bulgular sonucunda; akademik başarı açısından tarihsel doküman kullanılarak ders işlenen deney grubu öğrencilerinin lehine istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur. Bunun haricinde tarih derslerinde tarihsel doküman kullanımının, öğrencilerin tarihsel düşünme becerilerine daha fazla etki ettiği belirlenmiştir.

Mutlu (2012) “*Tarih Öğretmen Adaylarının Bilgi Kaynaklarını Kullanmaya Yönelik Görüşlerinin Çeşitli Değişkenler Açısından Değerlendirilmesi (Erzurum Örneği)*” adlı yüksek lisans çalışmasında tarih öğretmen adaylarının bilgi kaynaklarını kullanmaya yönelik görüşlerini çeşitli değişkenler açısından incelemiştir. Araştırmada öğretmen adaylarının

görüşlerinde, internet, arşiv belgesi, televizyon, tarihi film/belgesel, kütüphane, kitap, yüksek lisans/doktora tezi, dergi ve gazete kullanımına ilişkin boyutlarda; yaşanan coğrafi bölge, baba eğitim düzeyi, alanında kariyer yapma düşüncesi ve AGNO değişkenlerine göre anlamlı bir farklılaşma olduğu gözlenirken, cinsiyet, sınıf, anne eğitim düzeyi, aile bazında aylık gelir ve bilgisayara sahip olma değişkenlerine göre anlamlı bir farklılaşma tespit edilmediği sonucuna varılmıştır.

Dönmez ve Altıkulaç (2014) yapmış oldukları “*Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Ortaokul Tc İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük Dersi Konularının Öğretiminde Tarihsel Kaynakların Kullanımına Yönelik Görüşleri*” isimli çalışmalarında TC İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük dersinde tarihsel kaynakların kullanımına yönelik öğretmen adaylarının görüşlerini ortaya çıkarmayı amaçlamışlardır. Araştırmanın sonunda; tarihsel kaynak kullanımı konusunda öğretmen adaylarının tutumlarının cinsiyet, sınıf ve öğretim türü değişkenine göre farklılık göstermediği, öğretmen adaylarının birinci el kaynakları nasıl kullanacakları noktasında kendilerini yeterli görmemelerine rağmen, derslerde kullanılması noktasında istekli oldukları tespit edilmiştir. Bununla beraber öğretmen adaylarının derslerinde en çok hatırat, arşiv belgesi ve filmi gibi kaynakları tercih ettikleri ve birinci el kaynak kullanılmasına öncelik verdikleri görülmüştür.

Çıdacı (2015). “*Sosyal Bilgiler Dersi Tarih Konularının Öğretiminde Birinci Elden Kaynakların Kullanımı (7. Sınıf Örneği) (Kanıt Temelli Öğrenme)*” adlı yüksek lisans tezi çalışmasında tarih konularının birinci el kaynaklar kullanılarak yürütülmesinin, ortaokul 7. sınıf öğrencilerinin ders başarılarına ve tutumlarına bir etkisinin olup olmadığını incelemek istemiştir. Çalışmada deney grubu öğrencilerine dersler birinci el kaynaklar kullanılarak ve kanıt temelli etkinlikler ile işlenmiştir. Kontrol grubunda ise dersler Milli Eğitim Bakanlığı tarafından belirlenen Sosyal Bilgiler dersi ders programına uygun yürütülmüştür. Araştırmanın sonunda tarih derslerinde kanıt kullanımının öğretimde daha etkili olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Bu anlamda birinci elden kaynakların ve kanıtların diğer ünitelerde de kullanılması ve tarihe ait konuların öğretiminde yaygınlaştırılması gerektiği sonucuna varılmıştır.

Kaya (2015b) ise “*Problems Encountered During The Implementations Of Resource Based Teaching In Pre Service History Teacher Training*” başlıklı çalışmasında; kaynaklara dayalı öğretim uygulamalarında karşılaşılan problemleri belirleyerek, bu problemlerin çözümüne yönelik öneriler geliştirmeye çalışmıştır. Araştırmanın sonunda öğretmen adaylarının eğitim hayatları boyunca kaynak kullanımına dair uygulamalı deneyimlerinin olmaması nedeniyle, bir takım sorunlar yaşadıkları belirlenmiştir. Bu sorunların başında;

çalışma kağıdındaki soruların iyi tasarlanmaması, sunumlarda sınıfı derse katamama, kaynak analizi ve sorgulamasına yönelik materyallerin kullanılmaması, çalışma yapraklarında yüzeysel soruların yer alması, sunumu yapan öğrencinin hazırlıksız olması ve sunumlarda tarafsızlığı koruyamaması gibi sorunlar gelmektedir. Bu sorunların çözümüne yönelik ise birinci el kaynaklarla ilgili uygulamalı örneklere daha fazla yer verilmesi ve bu kaynaklarla ilgili örneklerin tanıtılması, kaynaklar üzerinde eğitimin daha fazla ve detaylandırılmış olması son olarak da sunumu yapan öğrencilerin sorumluluklarını daha bilinçli bir şekilde yerine getirmesi gibi çözüm önerileri geliştirilmiştir.

Canbolat (2016) *“Eğitimde Kanıt Temelli Uygulama ve Politika Geliştirme”* adlı literatür incelemesi yöntemindeki yüksek lisans çalışmasında; eğitimde araştırma-uygulama ilişkisinin doğası, kanıt temelli uygulama ve politika geliştirme modelinin temel tezleri ve modeli ortaya çıkaran temel gerekçeler, hangi tür araştırma bulgularının kanıt niteliği taşıdığı, kanıt temelli uygulama ve politika çerçevesi ve zemininin oluşturulması, modelin sınırlılıkları ile kanıt üretme sürecinin zenginleştirilmesini amaçlayan kuruluşların kurumsal yapıları, kanıt üretme ve paylaşma metodolojilerini incelemiştir. Çalışmanın sonunda, kanıt temelli uygulama ve politika geliştirme modelinin bir takım sınırlılıklarına rağmen araştırma-uygulama ilişkisinin güçlendirilmesinde önemli bir rol üstlendiği, bu eksenindeki tartışmaların kuramsal boyuttan uygulama boyutuna evirildiği ve WWC ve EPPI gibi sistematik inceleme merkezlerinin bu süreçte giderek daha fazla önem kazandığı tespit edilmiştir. Ayrıca bu çalışma kanıt konusunda örneklem grubu olmadan sadece literatür incelemesi yapılarak oluşturulan ilk tez olma özelliği göstermektedir.

Yetiş (2018) *“Öğretmen ve Öğrencilerin “Kanıt Temelli Tarih Öğretimi”ne İlişkin Görüşleri: Bir Durum Saptaması”* adlı yüksek lisans çalışmasını öğretmen ve öğrencilerin kanıt temelli tarih öğretim yöntemine yönelik algılarını belirlemek; aynı zamanda öğretmen ve öğrencilerin kanıt temelli tarih öğretim yöntemini mevcut sistem ile karşılaştırmaları yoluyla değerlendirmede bulunmalarını sağlamak amacıyla gerçekleştirmiştir. Çalışmanın sonunda öğrencilerin öğretmenlere nazaran daha özel cevaplar verdiği gözlemlenmiş, tüm katılımcıların kanıt temelli tarih öğretim yönteminin okullarda uygulanması ve hemen hayata geçirilmesi hususunda aynı görüşü paylaştıkları sonucuna varılmıştır.

Bilgiç (2018) *“İlkokul 4. sınıf sosyal bilgiler dersinde kanıt temelli öğrenmenin etkililiğine ilişkin öğrenci görüşlerin incelenmesi”* adlı yüksek lisans çalışmasında ilkökul 4. sınıf sosyal bilgiler dersinin kanıt temelli öğrenme ile yürütülmesine yönelik öğrenci görüşlerinin neler olduğunu belirlemeyi amaçlamıştır. Çalışmanın sonunda katılımcıların neredeyse tamamına yakını sosyal bilgiler dersinin kanıt temelli öğrenme modeli ile

yürütülmesini beğendikleri, çok az katılımcının ise bu öğrenme şekline karşı olduğu sonucuna varılmıştır.

Seyhan (2018) *Tarih Öğretiminde Arşiv Belgesi Kullanımının Öğrencilerin Akademik Başarılarına ve Derse Karşı Tutumlarına Etkisi* isimli çalışmada arşiv kaynaklarının tarih derslerinde kullanımının, öğrencilerin akademik başarılarına ve derse karşı tutumlarına etkisini incelemek istemiştir. Araştırmada uygulama öncesinde deney ve kontrol grupları arasında anlamlı bir fark bulunmazken, uygulama sonrasında çalışma yaprakları ile arşiv belgeleri üzerinde uygulama yapılan deney grubundaki öğrencilerin, akademik başarıları açısından daha yüksek olduğu gözlemlenmiştir. Bu durum arşiv belgeleri kullanılarak hazırlanan çalışma yapraklarının öğrenci başarısını artırmada ve tarih dersine yönelik tutumlarını olumlu yöne çevirmede etkili olduğunu göstermektedir.

Kızıl (2018)'ın yapmış olduğu *Sosyal Bilgiler Dersinde Tarihsel Kanıt Analizi Kullanımının 7. Sınıf Öğrencilerinin Akademik Başarıları Üzerindeki Etkisi* isimli çalışmada ise öğretimde tarihsel kanıt analiz uygulamasının öğrenci başarısı üzerindeki etkisi incelenmiştir. Çalışmanın sonunda tarihsel kanıt analizinin kullanıldığı deney grubu öğrencilerinin diğer yöntemlerin uygulandığı kontrol grubu öğrencilerinden daha başarılı oldukları tespit edilmiştir. Çalışmanın ayrıca çağdaş pedagojik anlayışın dayandığı ilkelerden öğrencinin aktif kılındığı ve üst düzey düşünme becerilerinin işe koşulduğu bir yaklaşımla yürütülmesi açısından önemli olduğu söylenebilir.

Avcı Akçalı ise (2019) yürütmüş olduğu *Tarih Öğretmen Adaylarının Eleştirel Düşünme Becerilerinin Geliştirilmesine Yönelik Bir Eylem Araştırması* isimli çalışmada, tarih son sınıfta okuyan öğretmen adaylarının eleştirel düşünme becerilerinin geliştirilmesi için birinci el tarihi kaynakların eleştirel analizine odaklanan bir uygulama yürütmüş ve katılımcıların birinci el tarihsel kaynakları eleştirel gözle değerlendirebilme yeterliliklerini ortaya koymaya çalışmıştır. Çalışmanın sonunda tarih öğretmen adaylarının öğretimde eleştirel düşünme becerilerinin önemine dair bir farkındalık geliştirdikleri görülmüştür. Ayrıca birinci el kaynakları eleştirel değerlendirme durumlarının çalışma öncesine göre olumlu yönde değişim gösterdiği, öğretmen adaylarının birinci el tarihi kaynakları çalışma öncesine göre çok daha farklı yönlerden yorumlayabildikleri tespit edilmiştir. Araştırmada birinci el tarihi kaynaklara dayalı etkinlikler yoluyla öğretmen adaylarının eleştirel düşünmeye yönelik beceri ve tutumlarının geliştirilebileceği ortaya konmuştur.

Berket (2019) “ Kanıt temelli güncel olayların sosyal bilgiler dersinde kullanılmasına yönelik bir eylem araştırması” adlı yüksek lisans çalışmada güncel olayları yazılı, işitsel ve görsel kanıtlarla incelemeyi merkeze alarak öğretimi bu alana yönelik planlamak ve bu

durumun dersin kazanım ve tutumlarına olan etkisini ortaya koymayı amaçlamıştır. Araştırmanın sonunda öğrencilerin çoğunun güncel olayların incelendiği kanıt temelli öğrenme etkinliklerinde ve çalışma yaprakları üzerinde başarılı bir tutum sergiledikleri, derse karşı katılımlarının oldukça yüksek olduğu ve dersi daha iyi anlayarak üst düzey düşünme becerilerini geliştirdikleri tespit edilmiştir.

Kibar (2019) *Ortaöğretim Tarih Ders Kitapları Kanıt Temelli Öğrenme Yaklaşımının Neresindedir?: Bir Saptama Çalışması*” adlı yüksek lisans çalışmasında; MEB onaylı ortaöğretim tarih ders kitaplarının kanıt temelli öğrenmeyi ne kadar yansıttığını incelemiştir. Araştırmanın sonunda ortaöğretim tarih ders kitaplarında geçmiş yıllara oranla ilerleme kaydedildiği ancak bu materyallerin tam anlamıyla kanıt temelli öğrenmeyi yansıtmadığı, ders kitabı yazarlarının kanıt temelli öğrenmeye ilişkin eğitim almaları gerektiği tespit edilmiştir. Bunun haricinde ders kitaplarındaki kanıtların çoğunlukla ikinci elden seçildiği ve etkinliklerle desteklenmediği, görsel kanıtların işlevsiz olduğu ve seçili kanıtların ana anlatıyı destekleyici metinlerden oluştuğu bulguları elde edilmiştir.

Birinci el kaynaklar gerek tarih disiplini gerekse tarih öğretimi açısından birçok araştırmacının ilgi odağı olmuş, söz konusu alanda birçok çalışma yapılmıştır. Yapılan incelemeler sonunda kuramsal çalışmalarda daha çok kaynak ve kanıtın tarih öğretimindeki önemi, derslerde nasıl kullanılması gerektiği, faydaları, sınırlılıkları, uygulamalı çalışmalarda ise daha çok kanıt kullanımının öğrenci başarısı üzerindeki etkisi üzerinde durulduğu görülmüştür. Gerek yurt içinde gerekse yurt dışında yapılan çalışmalar incelendiğinde öğretimde kaynak kullanımı ile alakalı uygulamalı çalışmaların çoğunun ilköğretim ve ortaöğretim seviyesinde yapıldığı gözlemlenmiştir.

Bu çalışmada Erzurum örneğinde üniversitede tarih bölümleri ve tarih eğitimi anabilim dalı lisans programlarında yer alan derslerde birinci el kaynak kullanım durumu tespit edilmek istenmiştir. Bu açıdan bu çalışma önemli bir nitelik taşımaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Yöntem

Bilimsel bir araştırma yapıldığı zaman karşımıza çıkabilecek sorunları bertaraf edebilmek için belirli yollar izlemek gerekir. Bu yollardan biri de yöntemdir. Yöntem; genel anlamıyla belli bir amaca ulaşmak için tutulan yol demektir. Başka bir deyişle, belli bir plan dâhilinde, herhangi bir amacı yakalamak için izlenen yoldur (Demircioğlu, 2005, 61).

Bu bölümde araştırmanın yöntemi, çalışma grubu, veri toplama araçları, süreç ve uygulama, veri analizi, araştırmacının rolü, geçerlik ve güvenilirlik ile ilgili bilgiler verilmiştir.

Araştırma Yöntemi

Lisans programlarında yer alan tarih derslerinde birinci el kaynak kullanım durumlarını tespit etmeyi amaçlayan bu çalışmada nitel veri toplama yöntem ve araçları benimsenmiştir. Nitel araştırmalar; insanların deneyimlerini nasıl yorumladıkları, bu deneyimlere ne gibi anlamlar yükledikleri ve dünyalarını nasıl yönlendirdikleri ile ilgilenen tümevarımsal bir sürecin takip edildiği bir araştırma türüdür. Bu araştırmalarda zengin ve açıklayıcı betimlemeler içeren ürünler yer almaktadır (Merriam, 2013'ten akt., Günal, 2016). Nitel ve nicel araştırma yaklaşımları içerisinde kullanılan araştırma türlerinden birisi de betimleyici araştırmalardır. Yapılan bu çalışmada betimsel tarama modeli benimsenmiştir. Betimsel tarama modeli; araştırılan olayı olduğu gibi gösterme ve var olan durumu tespit etmeye yönelik çalışmalardır. Bu tür araştırmalar geçmişte ya da halen var olan bir durum ya da olayı olduğu şekliyle ortaya çıkarmayı amaçlar. Başka bir deyişle bir durumu kendi koşulları içerisinde var olduğu gibi tanımlamaya çalışır (Karasar, 1995).

Çalışma Grubu

Nitel araştırma yöntemi benimsenen bu çalışmada, çalışma grubu araştırmaya konu olan problem ve amaç doğrultusunda belirlenmiştir. Araştırmanın katılımcıları amaçlı örneklem yöntemlerinden birisi olan kolay ulaşılabilir durum örnekleme yoluyla seçilmiştir. Amaçlı örneklem verimli bilgi alınabileceği düşünülen durumların derinlemesine incelemesidir. Bu yöntemin bir ögesi olan kolay ulaşılabilir durum örnekleme nitel araştırmalarda sıkça başvurulan örneklem durumudur. Bu örnekleme yöntemi araştırmaya hız ve pratiklik kazandırır (Yıldırım & Şimşek, 2013). Araştırmadaki katılımcıların kolay ulaşılabilir durum örnekleme ile seçilmesinin sebebi de araştırmacının Atatürk Üniversitesi

mezunu olması ve mezun olduğu üniversitenin öğretim üyelerine ve öğrencilerine ulaşımın kolay olmasıdır.

Araştırmanın çalışma grubu 2016-2017 eğitim-öğretim yılı Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nde görevli 16, Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Tarih Eğitimi Anabilim Dalı'nda görevli 9, Erzurum Teknik Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nde görevli 2 olmak üzere toplam 27 öğretim üyesi ile Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü 4. sınıfta okuyan 30, Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Tarih Eğitimi Anabilim Dalı 4. sınıfta okuyan 20, Erzurum Teknik Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü 4. sınıfta okuyan 20 öğrenci olmak üzere toplam 70 öğrenciden oluşmaktadır. Araştırmaya tarih öğretmenliği anabilim dalı dışında tarih bölümlerinin de katılmasının nedeni, bölüm öğrencilerinin de kendilerine tanınan formasyon eğitimi hakkında yararlanarak öğretmenliğe başvurabilme imkanı veya olanağı elde etmeleridir.

Veri Toplama Araçları

Verilerin toplanmasında, yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ve açık uçlu anket formu birlikte kullanılmıştır. Çalışmada kullanılan ilk veri toplama aracı yarı yapılandırılmış görüşme formudur. Görüşme hakkında birçok araştırmacı farklı tanımları kullanmaktadır. Örneğin Steawart ve Crash'a göre görüşme: "önceden belirlenmiş ve ciddi bir amaç için yapılan, soru sorma ve yanıtlama tarzına dayalı karşılıklı ve etkileşimli bir iletişim sürecidir." (Steawart & Crash, 1985'den akt: Yıldırım & Şimşek, 2013). Patton'a göre ise görüşme; "görüş, beceri, duyarlılık, yoğunlaşma, bireyler arası anlayış, öngörü, zihinsel uyanıklık ve disiplin gibi pek çok boyutu kapsamı bakımından, hem sanat hem de bilimdir." Bu bakımdan görüşme, kişilerin birbirini duymadığı veya mesajların yanlış iletildiği sıradan bir konuşmadan çok farklıdır. Çünkü nitelikli bir görüşmede günlük etkileşim ve iletişimlerde olduğu gibi hatalar (dinleme eksikliği, ön yargılar vs.) yapılmaz (Patton, 1987, 108'den akt. Yıldırım & Şimşek, 2013, s. 7). Bundan dolayı nitel araştırmalarda eğer bir sorun ile ilgili derinlemesine ve ayrıntılı bilgi elde edinilmek isteniyorsa araştırmacının görüşme yöntemini kullanması daha uygun olacaktır (Yıldırım & Şimşek, 2013). Yarı yapılandırılmış görüşme ise görüşme tekniğinden biraz daha esnektir. Bu teknikte araştırmacı önceden sormayı planladığı soruları hazırlar ancak görüşmenin akışına bağlı olarak yan ya da alt sorular ile görüşmenin akışını değiştirebilir ve ya katılımcıların cevaplarını ayrıntılandırmasını isteyebilir. Yine görüşme sırasında soruların cevapları başka soruların içerisinde yanıtlanmış ise bu sorular tekrar sorulmayabilir (Türnüklü, 2000). Bu doğrultudan hareketle araştırmada veri toplamada tercih edilen ilk yöntem yarı yapılandırılmış görüşme olmuştur. Görüşme formu 13 sorudan

oluşmaktadır (bkz. EK 1).

Yürütülen çalışmada kullanılan bir diğer veri toplama aracı ise açık uçlu anket formudur. Anket; insanların yaşam koşullarını, davranışlarını, inançlarını, veya tutumlarını belirlemeyi amaçlayan veri toplama aracı olarak tanımlanabilir (Thomas, 1998'den akt., Büyüköztürk). Bu yöntem kullanılarak örneklem grubunun algı ve tutumları, kişilik özellikleri, beklentileri ve hissettikleri taranabilir; katılımcıların açık uçlu sorulara serbestçe verecekleri cevaplar sayesinde, duygu ve düşünceleri doğru bir şekilde öğrenilebilir (Altunışık, 2008; Türnüklü, 2000). Açık uçlu anket sorularının bir diğer avantajı ise, araştırmacının planlamadığı veya beklemediği cevapları da alabilme imkanı veriyor olmasıdır. Böylece araştırmacı konusu hakkında daha geniş ve ayrıntılı bilgiye sahip olabilmektedir (Mertens, 1998'den akt., Büyüköztürk, 2005). Bu çalışmada ise açık uçlu sorular kullanılarak bir anket uygulaması yapılmıştır. Yürütülen çalışmanın açık uçlu anket formu ise 3 sorudan oluşmaktadır (bkz. EK 2).

Süreç/Uygulama

Araştırmada lisans programlarında yer alan tarih derslerinde birinci el kaynak kullanım durumunu tespit etmek amacıyla öğretim üyelerinin görüşlerini belirlemek için araştırmacı tarafından geliştirilmiş yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme formu kullanılmadan önce hazırlanan sorular; alanında uzman 2 öğretim üyesi tarafından incelenmiş, önerilen düzeltmeler yapılmış ve ardından araştırmacı tarafından pilot uygulaması yapılmıştır. Pilot uygulama sonrası soruların anlaşılır, açık ve net olduğu belirlenmiş; bazı değişikliklerin yapılması konusunda fikir birliğine varılarak sorular son şeklini almıştır. Görüşme formunun uygulaması sırasında bireylerden daha sağlıklı cevaplar alabilmek için gönüllülük esası gözetilmiştir. Bu bağlamda etik kurallara uygun gönüllülük formu hazırlanmıştır (bkz. EK 3). Görüşmeler 32 öğretim üyesi ile yapılmak istenmiş, ancak bazı öğretim üyelerinin görüşmeyi kabul etmemesi nedeniyle 27 öğretim üyesi ile sınırlı kalmıştır. Öğretim üyeleri ile görüşmeler 2016-2017 eğitim öğretim yıl içerisinde, 27 Mart 2017 tarihinde başlamış, 24 Mayıs 2017 tarihinde son bulmuştur. Yapılan görüşmelerde öğretim üyelerine kimlik bilgilerinin gizli tutulacağı ve isimlerinin kodlanarak kullanılacağı bildirilmiştir. Görüşme yapılan öğretim üyelerine tarih öğretiminin amaçları, birinci el kaynak kullanımı hakkındaki görüşleri, derslerinde birinci el kaynak kullanım durumları, bu kaynakları ne sıklıkla ve nasıl kullandıkları, birinci el kaynak kullanımının öğrenci başarısı üzerinde etkisinin olup olmadığı, birinci el kaynakların kullanımında karşılaştıkları problemler ve son olarak bu problemlerin çözümüne dair önerileri sorulmuştur. Görüşmeler öğretim üyelerinin bazılarının ses kaydına izin vermemesi nedeniyle not alma şeklinde

yürütülmüştür. Ses kaydına izin vermeyen katılımcıların vermiş oldukları cevaplar bilgisayarda Word programına aktarılıp, çıktısı alınarak kendilerine okutulmuş ve onayları alınmıştır. Ses kaydına izin veren öğretim üyelerinin ise kayıtları dinlenerek bilgisayarda Word programına aktarılıp, çıktısı alınarak kendilerine okutulmuş ve onayları alınmıştır.

Araştırmada veri toplama araçlarını çeşitlendirmek, daha güvenilir bilgiye ulaşmak ve öğretim üyelerinin vermiş oldukları cevapları teyit etmek amacıyla öğrenciler ile açık uçlu anket çalışması yapılmıştır. Öğrenciler ile yapılan anket uygulaması ise derse giren öğretim üyesinden izin istenerek dersin ilk 25 dakikası içerisinde araştırmacı tarafından uygulanmıştır. Bu sorular ile öğrencilerin; birinci el kaynakların neler olduğu, lisans eğitimleri sırasında derslerinde birinci el kaynak kullanılma durumları, bu kullanımın nasıl olduğu ve son olarak bu kaynakların kullanımına ilişkin herhangi bir eğitim alıp almadıklarına dair görüşleri öğrenilmek istenmiştir. Uygulanan bu anketin sınıflarda yapılabilmesi için Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü'nden gerekli izinler alınmıştır (bkz. EK 4).

Veri Analizi

Araştırma sonucunda görüşme formu ve açık uçlu anket formundan elde edilen veriler içerik analizi ile çözümlenmiştir. Bilindiği gibi "içerik analizinde temelde yapılan işlem, birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları okuyucunun anlayabileceği bir biçimde organize ederek yorumlamaktır" (Yıldırım & Şimşek, 2008, s. 227). Çalışmada yarı yapılandırılmış görüşme formundan elde edilen veriler araştırmacı tarafından incelenmiş, kodlar ve kategoriler oluşturulmuştur. Kodlamalar veriler arasında yer alan bölümlere isim verilmesi sürecidir (Strauss & Corbin, 1990'dan akt., Yıldırım & Şimşek, 2013). Kategoriler içerik analizinde elde edilen kavramların birbiri ile belirli bir tema altında sınıflandırılması işlemidir (Yıldırım & Şimşek, 2013). Daha sonra çalışmada oluşturulan kodlar arasındaki benzerlik gösteren görüşler uygun kategori altında toplanarak tablolar halinde verilmiştir. Bu işlem hem araştırmacı hem de bir alan uzmanı tarafından yapılmış, bulgular kodlayıcı güvenilirliğinin sağlanması amacıyla birbiri ile kıyaslanmıştır. Araştırmacı ve alan uzmanı tarafından incelenmiş olan kategorilerdeki görüşler, fikir ayrılıkları ve benzer görüşler çerçevesinde yeniden değerlendirilip tablolaştırılmıştır. Tablolarda öğretmen adaylarının ve öğrencilerin görüşlerinin frekans ve yüzdeleri verilmiştir. İşlemler yapılırken öğretim üyelerinin ve öğrencilerin ifadelerinde doğrudan alıntılara yer verilmiş, bu ifadelerde anlam bütünlüğünü bozacak kelime ya da devrik cümlelerin düzeltilmesi dışında başka hiç bir değişiklik yapılmamıştır. Alıntılarda öğretim üyelerinin ve öğretmen adaylarının gerçek ismi yerine 1, E1, F1, T1 gibi kodlar kullanılmıştır. Görüşme sırasında öğretim üyelerinin derslerinin olmadığı ve kendilerini en

rahat hissedecekleri zaman seçilmiş anket uygulamalarında ise öğrencilerin derse başlamadan önceki ilk yirmi beş dakikası tercih edilmiştir. Öğretim üyeleri ile yapılan görüşmelerde süre sınırlamasına gidilmemiş, katılımcıların sıkıldığı durumlarda görüşme sonlandırılmıştır. Öğretim üyelerinin ve öğretmen adaylarının görüşme formunda ve anketlerde yer alan bazı sorularla ilgili birden fazla görüş belirtmesinden dolayı, hazırlanan tablolarda frekans değerlerinin bazıları katılımcı sayısını değil, o soruyla ilgili katılımcı görüşlerinin sayısını ifade etmektedir

Araştırmacı Rolü

Nitel araştırma sürecinde ilgili alanda zaman harcayan, alanı yakından tanıyan ve araştırmaya dahil olan bireylerle iletişim kuran kişiye araştırmacı denir. Bu tür çalışmalarda araştırmacı çalıştığı konu ile ilgili kendi gözlemleri, yorumları ve çalıştığı konu ile ilgili vardığı sonuçlarda durum belirleyici rol oynayabilir. Araştırmacıya tanınan bu esneklik; çalışmasında kendi varsayımlarını ve önyargılarını araştırma sürecine katmamak şartı ile sunulmuştur (Yıldırım & Şimşek, 2013). Nitel araştırmalarda araştırmacı bizzat bu konuda zaman harcayan, araştırma örnekleminde bulunan kişilerle bizzat görüşen ve bu görüşen, bu alanda tecrübe kazanan ve kazandığı tecrübeleri analiz eden kişidir (Yıldırım & Şimşek, 2013). Bu araştırmada da araştırmacı çalışmanın bütün safhasında aktif rol oynamış, araştırmanın sağlıklı yürütülmesini sağlamış, kısaca katılımcı bir rol oynamıştır. Nitel araştırmada araştırmacının geçmiş deneyimleri, ilgi duyduğu araştırma alanları, kişilik özellikleri ve eğitimi gibi etkenlerin araştırılan fenomenle uyumluluğu okuyucuların analizlere ve yorumlara inanmasını kolaylaştırabilir (Shipman, 2015'dan akt. Arastaman, Öztürk Fidan & Fidan, 2018). Bu çalışmada da araştırmacı geçmiş eğitim hayatında kendisini etkileyen, ilgi duyduğu bir çalışmayı yürütmüştür. Ancak verilerin toplanması ve analizi sürecinde konuya dair duygularını, kanaatlerini (bunların farkında olarak) kesinlikle yansıtmamaya dikkat etmiştir. Nitekim çalışmasında elde ettiği verilerin analizinde uzman görüşlerinden faydalanmış ve elde ettiği verileri alıntılarla sunmaya gayret etmiştir.

Geçerlik ve Güvenirlik

Araştırmalarda geçerlik ve güvenilirlik sağlanması çalışmanın amacına ulaşması açısından çok önemlidir. Nitel araştırmada geçerlilik; araştırmacının araştırdığı olguyu, olduğu biçimiyle ve olabildiğince yansız gözlemesidir (Kirk & Miller, 1986'dan akt., Yıldırım & Şimşek, 2013). Güvenilirlik ise bir araştırmanın farklı zamanlarda tekrarlanması halinde benzer sonuçlara ulaşılmasıdır. Bu tür araştırmalarda farklı türlerde veri toplama araçlarının kullanılması verilerin farklı zamanlarda ve farklı kişiler tarafından objektif olarak

değerlendirilmesi geçerlik ve güvenilirliği artırmada son derece önemlidir (Johnson, 2015'den akt., Berket, 2019). Geçerlik ve güvenilirlik, hangi araştırma türü olursa olsun kavramsal çerçevenin oluşturulmasından, verilerin toplanmasına, analiz edilmesine, yorumlanmasına ve bulguların sunulmasına kadar tüm aşamaları ilgilendiren önemli kaygılardır (Merriam, 2013). Aşağıda araştırmacı tarafından geçerlilik ve güvenilirliği sağlamak amacıyla izlenen yollardan bahsedilmiştir:

Lisans derslerinde birinci el kaynak kullanım durumlarının tespit edilmeye çalışıldığı bu araştırmada öncelikle ilgili literatür taraması yapılmış, konu üzerinde benzer çalışmalar yapan araştırmacıların bulguları değerlendirilmiştir. Araştırmacı çalışmasında uygulamış olduğu açık uçlu anket formu ve görüşme tekniklerini bizzat uygulamış, çalışma grubu ile etkileşim halinde bulunmuştur. Çalışmada geçerlik ve güvenilirliği artırmak için şunlara dikkat edilmiştir: Öncelikle farklı fakültelerde görev yapan öğretim üyeleri ve bu farklı fakültelerde öğrenimlerini sürdüren son sınıf öğrencileri çalışma grubu olarak belirlenmiştir. Veri toplama araçları da çeşitlendirilmiştir. Bu kapsamda öğretim üyeleri ile yapılan görüşmelerde derinlikli veriler toplanmış ve elde edilen bu verileri teyit etmek amacıyla öğrenciler ile açık uçlu anket formu çalışması gerçekleştirilmiştir. Çalışmada kullanılan görüşme ve anket soruları alanında uzman kişilere gösterilip, anlaşılabilirlik, açıklık, araştırmanın amacına uygunluk açısından değerlendirilmeleri istenmiştir. Uzman kişilerin verdikleri fikirler çerçevesinde sorular son şeklini alıp pilot uygulaması yapılmıştır. Görüşmeler sonrasında öğretim üyelerinin vermiş oldukları cevaplar Word programına aktarıldıktan sonra çıktıları alınarak katılımcılara gösterilmiş ve onların onayları alınmıştır. Verilerin analizinde uzman kişilerin kodlamaları ile karşılaştırmalar yapılmış ve kodlarda uyum sağlanmaya çalışılmıştır. Çalışmada elde edilen veriler, tablolar halinde ve araştırmacının yorumu olmadan katılımcılardan aynen alıntılar ile sunulmuştur. Çalışmada alıntılar verilirken nispeten çalışma grubundaki katılımcıların hepsinden alıntılar verilmeye çalışılmıştır. Son olarak araştırmacının topladığı tüm veriler ulaşılan sonuçların teyit edilebilmesi adına saklanmıştır (Bkz. Yıldırım & Şimşek, 2013).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Bulgular ve Yorumlar

Bu bölümde araştırmaya katılan katılımcıların görüşme ve anket formlarında yer alan sorulara verdikleri cevaplardan elde edilen bulgular, yüzde ve frekanslarıyla birlikte tablolar halinde sunulmuştur. Öğretim üyelerinin ve öğrencilerin görüşme ve anket formlarında yer alan bazı sorularla ilgili birden fazla görüş belirtmesinden dolayı, hazırlanan tablolarda frekans değerlerinin bazıları katılımcı sayısını değil; o soruyla ilgili katılımcıların belirtmiş oldukları görüş sayısını ifade etmektedir. Burada belirtilmesi gereken bir başka husus ise birinci el kaynaklar konusunda tek cevabı olan sorular hariç, öğretim üyeleri tarafından bir kez tekrar edilen görüşlerin diğer kategorisine alınmasıdır. Diğer kategorisindeki görüşlerin neler olduğu tabloların altında açıklanmıştır.

Öğretim Üyeleri İle Yapılan Görüşmelerin Bulguları ve Yorumları

Öğretim üyelerinin lisans düzeyinde tarih öğretiminin amaçları hakkındaki görüşleri.

Görüşme yapılan 27 tarih öğretim üyesine birinci el kaynakların kullanımı ile ilgili sorular sorulmadan önce, tarih öğretiminin amaçları hakkındaki görüşleri sorulmuş, elde edilen bulgular, frekanslar ve yüzdeler halinde tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1 *Öğretim Üyelerinin Lisans Düzeyinde Tarih Öğretiminin Amaçları Hakkındaki Görüşleri*

Görüşler	f	%
Öğrencilere milli kimlik kazandırmak	13	16
Öğrencilere temel tarih bilgisi kazandırmak	10	13
Öğrencilerin geçmiş, bugün ve gelecek ilişkisi bağlamında tarihsel olayları değerlendirebilmelerini sağlamak	9	11
Öğrencilere bilgiyi kullanma becerilerini kazandırmak	6	8
Öğrencilere bilimsel yöntem ve tekniklerle düşünme ve bunları kullanma kabiliyeti kazandırmak	6	8
Öğrencilere dünyayı ve medeniyetleri tanıtarak, geleceğe güvenle ilerlemelerini sağlamak	5	6
Öğrencilerin tarihsel mirasa sahip çıkmalarını sağlamak	4	5
Öğrencileri akademik hayata hazırlamak	4	5
Donanımlı öğretmen yetiştirmek	4	5

Tablo 1. (devamı)

Öğrencilerin geçmişten dersler çıkarmalarını sağlamak	3	4
Öğrencilere tarihin belgelere dayalı ciddi bir bilim dalı olduğunu göstermek	2	3
Öğrencilere tarihsel düşünme becerilerini kazandırmak	2	3
Öğrencilere tarihi ve tarihin nasıl öğretilmesi gerektiğini göstermek	2	3
Öğrencileri güncel konular hakkında bilgilendirmek	2	3
Diğer	7	9
Toplam	79	100

Tablo 1’den de anlaşılacağı üzere öğretim üyeleriyle yapılan görüşmelerde, katılımcılar tarih öğretiminin amaçlarından en çok milli kimlik kazandırma görüşünü dile getirmiştir. Bu görüşte olan öğretim üyeleri öğrencilere vatan, millet, bayrak gibi milli konulara bağlılık ile tarih şuurunu kazandırmayı amaçladıklarını ifade etmişlerdir. Bu bağlamda lise düzeyinde tarih öğretiminin amaçlarına da değinen bazı katılımcılar, lisans düzeyindeki tarih öğretiminin amacının; lise düzeyindeki amaçların üzerine kurulmuş bir kimlik inşası olduğunu belirtmişlerdir. Tarih öğretiminde vatan, millet, bayrak gibi değerlerin ya da tarih şuurunun kazandırılmasının önemli olduğunu düşünenlerin sayısının çok olmasına karşın, bu görüşün karşısında olanlar da vardır. Burada katılımcılar, tarih öğretimini bir bilinç oluşturmaktan ziyade, bilgi verilmesi gereken bir süreç olarak değerlendirmişlerdir. Bazı katılımcılar ise tarih öğretiminin amaçları sorusuna bir şuur ve milli benlik oluşturmak cevabını vermişler, ancak ezberci eğitimden dolayı bu hedefe ulaşamadığını ileri sürmüşlerdir. Bu konuda katılımcı 13’ün şu sözleri durumu örneklendirmiştir: *“Tarihin geneline baktığımızda çok fazla ders almadığımızı görüyoruz. 1950’lerde ne yaşamışsak 2017’lerde de aslında aynı sorunu yaşıyoruz. Bu anlamda çok fazla bu şuur oluşturamadığımızı düşünebiliriz ya da insanları bu anlamda çok eğitemediğimizi düşünebiliriz. Eğitimde bir şuur, bir milli benlik oluşturmaktan daha ziyade ezbere dayalı bir eğitim sistemi olduğu için işlevsellik kalmıyor...”*

Katılımcıların tarih öğretim amaçlarında ikinci olarak en çok üzerinde durduğu görüş öğrencilerin tarih bilgisi edinmesidir. Katılımcılar bu görüşte; önce genelden başlayıp daha sonra uzmanlık alanına doğru detaylandırılmış bir tarih eğitiminin verilmesinin daha doğru olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bu konuda katılımcı 23 şu sözleriyle durumu özetlemiştir: *“...Bence tarihçi her konuda genel bilgiye sahip olmalı. Bir tarihçi detaylı değil, genel ama her konuda bir bilgiye sahip olmalı ve bu bölgesel değil evrensel olmalı. Yani ulusal tarih olmamalı. Biz de maalesef ki çok detaylı bir lisans eğitimi veriliyor, yüksek lisansta da bu eğitimin bir tekrarı verilmiş oluyor ...”*

Üçüncü sırada yer alan görüş ise öğrencilere; geçmiş, bugün ve gelecek ilişkisi göz önünde bulundurularak tarihsel olayları değerlendirebilmelerini öğretmedir. Katılımcılar öğrencilerin gelecekte insanları ilgilendirecek olaylar hakkında tahminlerde bulunabilmelerini, benzer olaylarla geçmiş olaylar arasında bağlantı kurabilmelerini sağlamayı amaçladıklarını dile getirmişlerdir. Bazı katılımcılar ise tarihin günümüzle ilişkili olduğunu ama geçmişe günümüz bakış açısıyla bakmamamız gerektiğine özellikle dikkat çekmişlerdir. Katılımcıların dördüncü sırada belirttiği görüş ise öğrencilerin edindikleri bilgileri kullanabilmelerini sağlamak üzerinedir. Konu ile ilgili bazı katılımcılar eskiden bilgiye ulaşmanın zor olduğunu, bugün ise kolay olduğu için sadece bilgiye ulaşmak değil, aynı zamanda o bilginin nasıl kullanılması gerektiği üzerinde durmamız gerektiğini de ifade etmişlerdir.

Öğrencilerin dünyayı tanımasını sağlayarak, kültür ve medeniyetler arası ilişkilerin kavranmasına yardım edip onların geleceğe emin adımlarla ilerlemesini sağlama, tarihi bir köprü şekilde kullanarak öğrencilerin tarihsel mirası anlamalarına ve sahip çıkmalarına vesile olma gibi amaçlar da belirtilen görüşler arasındadır. Yine onları akademik hayata hazırlama, donanımlı öğretmen yetiştirme, öğrencilerin geçmişten dersler çıkarmasını sağlama, tarihin belgelere dayalı ciddi bir bilim dalı olduğunu gözler önüne serme dile getirilen görüşler arasındadır. Bundan başka öğrencilere düşünme becerileri kazandırma, tarihi ve tarihin nasıl öğretilmesi gerektiğini gösterme, onları güncel olaylar hakkında bilgilendirme görüşü de öğretim üyeleri tarafından ileri sürülen görüşler arasındadır.

Diğer kategorisinde toplanan görüşler ise şunlardır: Öğrencilere arazi, sokak çalışması yapmayı öğretme, öğrencilere bulunduğumuz coğrafyalar içinde Anadolu'nun önemini ve komşu coğrafyaların içinde değerini öğretme, öğrencilerin tarihe olan ilgi ve motivasyonunu artırma, öğrencilerin tarihi sevmelerine yardım ederek kazandığı üniversiteye adapte etme, tarihi süreçte cereyan eden olaylar hakkında bilgi vererek öğrencilerin kültürel, toplumsal, yerel, ulusal veya uluslararası gelişme ve değişimleri daha iyi anlamalarına yardımcı olma, öğrencilere kütüphaneleri kullanabilmeyi öğretme, öğrencilere tarihin öznesinin insan olduğunu gösterme şeklindedir.

Konu hakkındaki görüşlerden bazı alıntılar aşağıda sunulmuştur:

Katılımcı 4 “...Tarihin bir başka misyonu da vatan, millet ve bayrak sevgisi gibi milli kimlik değerlerini kazandırmasıdır. Bu kimlik kazanımını en iyi veren dersler lisans düzeyinde konuşursak, tarih ve edebiyattır. Ortaokul seviyesinde buna sosyal bilgileri de katabiliriz. (Yani) öğrenci yine buradan mezun olduğunda bu kimlik kazanımlarını da öğrenmiş olmalı...”.

Katılımcı 27 “... Ben şahsen öğrencilerde bir tarih bilinci oluşturmaktan ziyade yani öğrenciye dışarıdaki, sokaktaki insana verilecek temel bilinç oluşturmaktan ziyade bilgiyi vermek taraftarıyım (...) Tarih eğitimi almayan, alamayacak kişilerin tarih bilinci ile benim öğrencimin tarih bilinci farklı olmalıdır. Tarihi kutsallaştıran, bütün geçmiş hükümdarları kahramanlaştıran, onların önünde saygı ile eğilen kişiler olarak görmek istemem (...) Tarihi eğriyi doğruyu ayırt edebilmelidir. Propagandaya çok meyyal olmaması lazım (...) Ben öğrencimin işte bunların farkında olmasını isterim. Yani öğrenci o mesajı kendisi daha evvelden alsın eğilip bükülmesin, bunun bilincine varsın isterim.”

Katılımcı 11 “...Genel hatlarıyla da tarihi çağların bilgisinin edinilmesi yani bilgi düzeyinde temel bilgilerin edinilmesidir. Bence bilimsel açıdan amaç bu(dur)”.

Katılımcı 26 “Lisans düzeyinde tarihin tamamını veya genelini öğretmek ve anlatmak mümkün değil ama temel düzeyde tarihten haberdar olmalı. Mesleki olarak kullanabilecekleri bilgilerin yeteri kadar verilmiş olması gerekir. İleriye dönük akademik anlamda düşünen için de yeterli bir alt yapının verilmiş olması gerekir. Bilgi olarak donanımlı olması gerekir...”.

Katılımcı 7 “...Günümüzde yaşadığımız olaylar ile geçmişte yaşanmış olaylar arasında benzerlikler ya da farklılıklar var mıdır? Bu konuda günümüzde güncel anlamda ve gelecekte ülkemizi, milletimizi, devletimizi, dünyayı ilgilendirecek, yönlendirecek hadiseler ve olaylar hakkında en azından bilgi sahibi olma, tahminde bulunabilme veya ülke, millet, devlet, dünya ve insanlık olarak neler yapabiliriz konusunda bir inisiyatif belirleyebilmeyi sağlamaktır diye özetleyebiliriz. (...) Bana göre lisans eğitiminde, liseden gelen bir öğrencinin kazandığı bölüme ve üniversiteye adaptasyonu her şeyden daha önemlidir. Lisans derslerinin de bu duruma uygun hazırlanması gerektiğine inanıyorum. (...) Lisanstaki tarih eğitimi işte bunların üzerine oturtulursa bir defa öğrencinin adaptasyonu sağlanmış olur. Bir öğrencinin tarihi nasıl sevmesi gerekiyorsa; bütün ders programlarının ve oryantasyon programlarının da buna göre hazırlanması gerekir. (...) Üçüncü ve belki de en önemlisi tarihin disiplinler arasında önemli bir yerinin olduğunu öğrencinin iyi anlayabilmesi için bol miktarda gerek müfredat, gerek rehberlik çerçevesinde makale ve kitap okutturulması gerekiyor. Bu yapılırsa öğrenci ister istemez kendini o derste yeni şeyler öğreniyorum heyecanı ile bölümüne ve tarihe olan sevgisini kazanmış olacaktır...”

Katılımcı 21 “...Tarihin günümüzle bir şekilde bağlantılı olduğunu ama farklı bir zaman diliminde gerçekleştiğini yani günümüz ile her şey (arasında) bağlantı kurmanın gerekmediğini onlara vermeliyiz. Bir bakıma tarihi günümüz gözüyle okumanın yanlışlarını veya dezavantajlarını göstermemiz lazım. Sokaktaki bir vatandaş, bir siyasetçi ya da bir gazetecinin tarih algısıyla bir tarihçinin algısının farklı olması gerektiğini öğretmeliyiz...”.

Katılımcı 3 “...Bana göre lisans seviyesindeki öğrenci bilgiyi bir şekilde elde edebilir. Hatta bizim ulaşamadığımız bilgiye bile ulaşabilir. Ama o bilgiyi nasıl kullanması, nasıl yorumlaması, zaman ve mekan şartları içinde nasıl değerlendirmesi gerektiğini bilmeli. Bence tarih bölümünden mezun olan öğrencinin alması gereken en önemli durum budur...”

Katılımcı 18 “...Bence temel amaç; öğrenciye mukayese etme, bilgiye erişme, ulaşma, bilgiyi sentezleme gücünü kazandırmak; aynı zamanda da tarih bilinci ve şuuru ile kendi alanındaki bilimsel çalışmalara erişim imkanını sağlamaktır...”

Katılımcı 15 “Tarih; bir kimlik inşası, aidiyet meselesi, toplumlara özgüven veren, onların geleceğe güvenle ilerlemesini sağlayan, kendilerini, çevrelerini, toplumlarını, devletlerini ve dünyayı tanımalarını sağlayan bir bilim dalıdır. Dolayısıyla böyle bir bilim dalının gençlik tarafından bilinmesi gerekir. İleride devlet adamı olacak olan bu gençlerin, kendi ailelerinde yönetici olacak bu çocukların geçmiş insanların birikiminden yararlanmaları ve hayatı kazanmaları açısından bu bilim çok önemlidir ve öğretilmelidir. (...) Çünkü dediğimiz gibi bu; geçmiş birikimin geleceğe taşınması, bundan dersler çıkarılması, medeniyetin ve insanlığın devamı, insanın kendisini bulması, tanınması, sorularına cevap bulması, dünyayı keşfetmesi işidir...”

Katılımcı 16 “Birincisi tarih alanında uzmanlar yetiştirmek, ikincisi de Milli Eğitime mevcut sistem gereği öğretmen, uzman yetiştirmektir...”

Katılımcı 24 “...genelde tarih biliminin o ülkenin gençlerine nasıl verileceği, nasıl verilmesi gerektiği, onların bir milli bilinç oluşturulmasına yönelik çabaları ön plana çıkar. Bu açıdan öğretmenler ona yönelik bir formasyon geliştirir. (...) Bunun haricinde öncelikle tarih öğrencisine, tarihin ciddi bir bilim dalı olduğunun, tarihin gerçeği ifade ettiğinin çok iyi vurgulanması gerekir. Öğrencilere etnik, siyasi, dini her türlü kimliğini bir tarafa bırakıp objektif olarak, tarafsız olarak tarihe bakma anlayışı öğretilmelidir.”

Öğretim üyelerinin derslerde birinci el kaynak kullanımının önemi hakkındaki görüşleri

Görüşme yapılan 27 tarih öğretim üyesine derslerde birinci el kaynak kullanımının önemi hakkındaki düşünceleri sorulmuş; elde edilen bulgular, frekans ve yüzdeleri ile Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Öğretim Üyelerinin Derslerde Birinci El Kaynak Kullanımının Önemi Hakkındaki Görüşleri

Görüşler	f	%
Öğrencilere tarafsız bilgi vermesi	4	19
Öğrencileri ezber bilgidan kurtarıp, kalıcı öğrenmeyi sağlaması	4	19
Öğrencileri araştırmaya sevk etmesi	3	14
Öğrencilerin derse ilgisini artırması, merak duygunu uyandırması	2	10
Öğrencilere tarih bilgisinin oluşumunda kaynakların rolünü göstermesi	2	10
Diğer	6	27
Toplam	21	100

Tablo 2’den anlaşılacağı üzere öğretim üyelerinin ilk olarak birinci el kaynakların öğrencilere nesnel, tarafsız ve doğru bilgi vermesi ve onları ezber bilgidan kurtarıp kalıcı öğrenmeyi sağlaması görüşlerini bildirdikleri tespit edilmiştir. Katılımcılar birinci el kaynakların bilginin asıl kaynağı olmasına değinmişler, bu kaynakların öğrencilere en doğru ve tarafsız bilgiyi vereceği noktasında görüş dile getirmişlerdir. Bunun yanında birinci el kaynakların dersi somutlaştırma gibi bir işlevinin olduğunu, bu somutlaştırmanın da öğrencilerin öğreniminde kalıcılık sağladığını ifade etmişlerdir. Tarihi kaynakların öğrencileri araştırma yapmaya sevk etmesi noktasına da değinen bazı katılımcılar birinci el kaynakların öğrenciyi bir tarihçi gibi çalışmaya teşvik etmesi üzerinde durmuşlardır. Katılımcılar özellikle birinci el kaynakların derslerinde kullanılması halinde araştırma yapmayı düşünen öğrenciler için bir tecrübe sağlayacağını, onların hakikati arama isteklerini arttıracığını, onları çalışmaya teşvik edeceğini, yapacakları çalışmalarına farklılık ve ruh katacağını dile getirmişlerdir.

Katılımcılar bundan sonra birinci el kaynakların öğrencinin derse ilgisini artırması ve merak duygusunu uyandırması görüşüne değinmişlerdir. Katılımcılar yine aynı sıklıkta öğrencilere tarihin kaynaklara dayalı bir bilim dalı olduğunu öğretip, onlara bilgilerini nereden aldıklarını göstermek, ana kaynaklarını onlara sunmak ve böylece tarih bilgisinin oluşumunda kaynakların ne kadar önemli olduğunu kavratmak açısından birinci el kaynakların değerli olduğu görüşünü dile getirmişlerdir.

Diğer kategorisinde toplanan görüşler; lisans düzeyinde tarih eğitiminin birincil kaynak kullanımını doğal olarak gerektirmesi, birincil kaynakların öğrencilerin kendilerinin sonuca/yoruma ulaşmasına yardımcı olması, öğrencileri ideolojik saplantılardan koruması, öğrencilerin konuyu doğru algılamasına ve yorumlamasına yardımcı olması, öğrencilere tarih okumanın herhangi bir bölüm okumaktan daha farklı bir şey olduğunu göstermesi, öğrenciyi yönlendirmesi ve yerli ve yabancı kaynaklar arasındaki farkı karşılaştırmaya imkânı vermesi şeklindedir. Bu soruya 5 öğretim üyesi net bir cevap vermemiştir.

Bazı katılımcılar birinci el kaynakların tarihin yazımı ve dersin işlenişi noktasında amaca dönüşmemesini, bu belgelerin dersi işlemek için sadece bir araç olarak kalması gerektiğini dile getirmişlerdir. Bu konu hakkında katılımcı 21'in şu görüşü örnek olarak verilebilir: “...Birinci el kaynak tabii ki çok önemli. Ama belge fetişizmine ben karşıyım. Her şey sadece Osmanlı arşivindeki belge ile yazılır düşüncesine de ben karşıyım. Mesela X köyün muhtarına para verildi git köprü yaptır denildi. Sadece bu belgeyi okuyan bir adam köprü yapıldı der. Ama belki de o adam o parayı yedi, belki eline o para ulaşmadı, belki köprü yerine başka bir şey yapıldı. Yani sadece belge okumakla bunu anlayamazsınız. O yüzden tabii ki birinci el kaynak çok önemli ama her şey de bu birinci el kaynak demek değil. %100 birinci el kaynağa bağlı olmak doğru değil....”.

Konu hakkındaki görüşlerden bazı alıntılar aşağıda sunulmuştur:

Katılımcı 18 “Yazılı kaynaklar ve tarihteki birinci elden kaynaklar bizim için oldukça değerlidir. (...) Çünkü bilginin de asıl kaynağı olduğu için birinci el kaynaklar bilgiyi objektif bir şekilde veren, tarafsızlığı kanıtlanmış kaynaklardır...”.

Katılımcı 27 “...Biz kuramsal ve teorik olarak anlatıyoruz. Ama birinci el kaynağı derste görmesi öğrenciye kalıcı bilgiyi sağlayacaktır.”

Katılımcı 4 “Kaynak kullandığımız zaman öğrenci olayı daha ciddiye alıyor, ikna oluyor. Derse ilgisi artıp, merak ediyor.”

Katılımcı 6 “Tarih dersinde birinci el kaynak kullanıldığı zaman, öğrencinin konuyu doğrudan o dönemde yaşamış olanlardan öğrenmiş olması anlamı çıkar. Öğrenci bazen bu konuda şaşırıyor. Bunların gerçekliğini sorguluyorlar. Hükümdarlar tarafından yazılmış kitabeler, öğrencinin gerçekten onların kitabeleri yazdırdığı konusunda şüpheye düşmesine sebep oluyor. Örneğin Kanuni'nin mektuplarında kendini övmesi, bu mektupları inceleyen öğrenci için de yine aynı şekilde şaşkınlık veren bir durum. Ama öğrenci bu dönem kaynaklarını inceledikçe görecektir ki bu durum bir silsileden ileri geliyor. Bu yargılardan kendileri bir değerlendirme çabasına girmiş oluyor. Yani kendisi bu sonuca varmış oluyor. Derslerde bu kaynakların kullanılması işte öğrenciyi bu şekilde yönlendirme konusunda bir durum olarak karşımıza çıkıyor.”

Katılımcı 17 “... Bir de lisans dediğimiz zaman akademik anlamda belli bir şeyleri aşmış birilerinin ders vermesi anlamını çıkarıyorsunuz. Belli bir aşamaya gelmiş, akademik kariyer yapan kişilerin de bu anlamda lisans derslerinin biraz daha akademik olması (gerekiyor. Bu bakımdan) öğrencinin ufkunu açma, (onları) ezber bilgidan kurtarma,

araştırmaya sevk etme, (onlara) araştırma yapmayı öğretme ve bunun için de (...) mutlaka birinci elden kaynaklardan başlayarak bu işi yapması gerektiği bilincinin verilmesi gerekiyor.

Katılımcı 20 “...Bizim için birinci elden kaynaklar ziyadesiyle önemli. Öğrencilere, olayları anlatırken biz bu olayları nereden öğreniyoruz? Bu olayları sonraki araştırma eserlerine aktarırken (...) bunları hangi kaynaklardan aktarıyoruz? (bunları açıklarken) çok önemli.”

Öğretim üyelerinin derslerinde birinci el kaynak kullanma durumları.

Görüşme yapılan 27 tarih öğretim üyesine derslerinde birinci el kaynak kullanma durumları sorulmuş, elde edilen bulgular, frekans ve yüzdeleri ile tablo 3’te verilmiştir.

Tablo 3. Öğretim Üyelerinin Derslerde Birinci El Kaynak Kullanma Durumları

Görüşler	f	%
Kullananlar	23	85
Kullanmayanlar	4	15
Toplam	27	100

Tablo 3’te görüldüğü üzere öğretim üyelerinden 23’ü derslerinde birinci el kaynakları kullandığını söylemiştir. 4 katılımcı ise söz konusu kaynakları derslerinde kullanmadığını ifade etmiştir. Derslerinde birinci el kaynakları kullandığını söyleyen 23 öğretim üyesine, bu kaynakları ne sıklıkla kullandıkları sorulmuştur. Soruya olumsuz cevap veren 4 öğretim üyesi ise kullanımlarının önünde engel teşkil eden durumlardan bahsetmişlerdir. Bu görüşler aşağıda ayrı ayrı tablolastırılmıştır.

Öğretim üyelerinin derslerinde birinci el kaynak kullanamama nedenleri hakkındaki görüşleri.

Derslerinde birinci el kaynak kullanamadığını ifade eden 4 öğretim üyesine, bu kaynakların kullanımını engelleyen durumlar sorulmuş; elde edilen bulgular, frekans ve yüzdeleri ile tablo 5’de verilmiştir.

Tablo 4. Öğretim Üyelerinin Derslerinde Birinci El Kaynak Kullanamama Nedenleri Hakkındaki Görüşleri

Görüşler	f	%
Teknolojik donanımların yetersiz ya da bozuk olması	1	17
Ders konusuna uygun materyal bulamama	1	17
Birinci el kaynakların öğrenci seviyesine uygun olmaması	1	17
Eğitim sisteminin kaynak kullanımına uygun olmaması	1	17
Derse donanımlı ve hazır gelememesi	1	17
Öğrencilerin yabancı kaynakları anlamada zorlanması	1	17
Toplam	6	100

Tablo 4'ten anlaşılacağı üzere, öğretim üyeleri derslerinde birinci el kaynakları kullanamama gerekçelerine yönelik olarak, sınıf içindeki teknolojik donanımların yetersiz ya da bozuk olmasını, dersin konusuna uygun birinci el kaynak bulamamayı, birinci el kaynak kullanımının öğrenci seviyesini aşmasını, kaynak kullanımının eğitim sistemimiz için pek uygun olmamasını ileri sürmüşlerdir. Bundan başka katılımcılar, derse donanımlı ve hazırlıklı gelememeyi ve öğrencilerin birinci el kaynaklardaki dilleri anlamadaki zorluklarını sebep göstererek derslerinde birinci el kaynakları kullanamadıklarını ifade etmişlerdir.

Konu hakkındaki görüşlerden bazı alıntılar aşağıda sunulmuştur:

Katılımcı 26 “ ... Birinci el kaynak kullanamıyorum. Yaptığım tüm çalışmalarında birinci el kaynak elbette ki kullanıyorum ama bunları dersime yansıtamıyorum. Derslere hazırlıklı ve donanımlı gidemiyor, son anda derslere gitmek zorunda kalıyorum. Elimizde olduğu halde götüremiyorum. (...) Geçmiş derslerimde daha fazla kullanıyordum. Ama artık kullanamıyorum. Bazen de teknolojik imkanlar bunu kullanmama engel oluyor. Flaşı hemen taktığımda görüntü açılmadığı için, zaman kaybetmek istemiyorum. Bazen sınıflarda bu kullanım olmuyor, çünkü bozuk oluyor.”

Katılımcı 13 “... Benim şansız olduğum konulardan bir tanesi bu. Girdiğim dersin bir (...) güncel bilgisi yok. Yani kitap yok. (...) Haliyle bu dersin benim elimde Mehmet Saray'ın Yeni Türk Cumhuriyetleri Tarihi var, Saadettin Gömeç'in kitabı var. Ama onlarda 1990'lara kadar getirmiş. Benim konum ise tam bu tarihten sonra başlıyor. Haliyle (...) o derste kaynak sağlama noktasında inanılmaz zorluk çekiyorum. Öyle oluyor ki o ders için oturup bir haftada not hazırladığım zamanlar oluyor. (...) Mesela bir Ermeni meselesini anlatırken ki arşivde Osmanlı kaynakları çok sayıda vardır. Ama getirip de şu belgede şunlar yazıyor, aslı şudur şeklinde yapmaya uygun bir eğitim sistemimiz de yok bizim. Daha çok kitap bilgilerine dayalı derslerimi işliyorum. Zaten birinci el kaynakların kullanımına çok uygun değil bizim sistemimiz. Biz bunu ancak yüksek lisans seviyesinde sağlayabiliyoruz.”

Katılımcı 15 “... Bir de karşınızdaki öğrencinin bir anlama kapasitesi var (...) Birinci el kaynak bilgisi öğrenci için çok fazladır. Gerekmebilir de. Öğrenci her zaman o bilgiyi anlamayabilir (...) Bu söylediğim yüksek lisans ve doktora dersleri için geçerli değil. Yüksek lisans ve özellikle doktora derslerinde tamamen birinci el kaynak kullanıyoruz. Çünkü burada seviye yükseliyor ve bu sefer karşı taraf da anlıyor...”

Katılımcı 12 “... Lisans seviyesinde kullanamama sebebimiz ise öğrencilerin Arapça ve Farsça bilmemesinden dolayı ilgisini çekmemesi. Bunları bilse dahi bazı eserleri anlamak için Grekçe bilmek lazım. Bu da mümkün olmadığı için kullanamıyorum...”

Öğreti üyelerinin derslerinde birinci el kaynak kullanma sıklığı hakkındaki görüşleri.

Derslerinde birinci el kaynakları kullandığını ifade eden 23 öğretim üyesine bu kaynakları ne sıklıkla kullandıkları sorulmuş; elde edilen bulgular, frekans ve yüzdeleri ile tablo 4’te verilmiştir.

Tablo 5 Öğretim Üyelerinin Derslerinde Birinci El Kaynak Kullanım Sıklığı Hakkındaki Görüşleri

Görüşler	f	%
Dersin konusuna göre yeri geldikçe kullanma	15	65
Genelde kullanma	6	26
Temin edilebilen kaynaklar ölçüsünde kullanma	2	9
Toplam	23	100

Tablo 5’ten anlaşılacağı üzere öğretim üyelerinin derslerinde birinci el kaynak kullanımları değişiklik göstermektedir. Katılımcılar birinci el kaynakları bazen dersin konusuna göre yeri geldikçe, bazen de her ders için genel olarak kullandıklarını belirtmişlerdir. Katılımcılardan bazıları derslere kullanılan birinci el kaynakların birer materyal olduğunu hatırlatarak, dersin amacına ulaşmak için sadece birer araç olarak kalması gerektiğini ifade etmiştir. Bu konuda katılımcı 16’nın şu görüşü emsal teşkil etmektedir: “...her derste alın birinci el kaynak diye göstermiyorum. Yani bunu bir amaca dönüştürmüyorum. Bu benim için bir araçtır. Yani materyal olarak birinci el kaynağı yeri geldikçe öğrenci seviyesine uygun şekilde kullanıyorum...” Son olarak öğretim üyelerinin, kaynakları temin edebildiği ölçüde kullandıklarını dile getirdikleri tespit edilmiştir.

Konu hakkındaki görüşlerden bazı alıntılar aşağıda sunulmuştur::

Katılımcı 16 “...Her ders ve konu bahsettiğim belgeleri kullanmaya uygun değil. Mesela...Mahkeme Kayıtlarını daha fazla kullanıyorum. Bu durumu biraz da çalışma alanıma daha yakın olması etkiliyor. Konularım da biraz daha mahkeme kayıtlarına dayalı olduğu için yeri geldikçe kullanıyorum.”

Katılımcı 24 “... Birinci el kaynakları her derste kullanıyorum. Ayrıca her derste her konu ile ilgili elimizdeki mevcut olan, o konu ile ilgili orijinal belgeleri, gazete haberlerini, hatıralardaki bilgileri öğrencilerimize aktarıyoruz veya öğrencilerimize seminer ödevi vererek birinci el kaynaklara yönlendiriyoruz.”

Katılımcı 5 “Her derste kullanamazsınız. Zaman kaybı olur. Konunun önemine göre kullanıyorum.”

Katılımcı 10 “Temin edilebildiğim kadarıyla kullanıyorum”.

Öğretim üyelerinin derslerinde birinci el kaynak kullanma amaçları hakkındaki görüşleri.

Derslerinde birinci el kaynak kullandığını söyleyen 23 tarih öğretim üyesine, bu kaynakları kullanma amaçları sorulmuş; elde edilen bulgular, frekans ve yüzdeleri ile aşağıda tablo 6’de verilmiştir.

Tablo 6. *Öğretim Üyelerinin Derslerinde Birinci El Kaynak Kullanma Amaçları Hakkındaki Görüşleri*

Görüşler	f	%
Öğrencilere anlattığı bilgileri nereden aldığını göstermek, bilgilerini temellendirmek	11	22
Öğrencilere kaynakların niteliğini ve nasıl kullanılacağını göstermek	10	20
Öğrencilere doğru ve en güvenilir bilgiyi sunmak	8	16
Öğrencileri akademik hayata hazırlamak	6	12
Öğrencilerin derse ilgisini çekmek	3	6
Bilgilerin benzerliklerini ve farklılıklarını karşılaştırmak	3	6
Bilgiyi göstererek, somutlaştırarak öğrenmeyi sağlamak	2	4
Diğer	7	14
Toplam	50	100

Tablo 6’dan anlaşılacağı üzere öğretim üyeleri derslerinde birinci el kaynak kullanmalarındaki amaçlar noktasında en çok anlattıkları bilgileri nereden aldıklarını öğrencilere göstermek ve anlattıklarını bilimsel bilgilerle temellendirmek görüşünü dile getirmişlerdir. Katılımcılar özellikle öğrencilerin bu konuda meraklı olduğunu, hocanın anlattığı bu konuların asıl kaynağının nerden geldiğine dair kafalarında soru işaretleri oluştuğunu gerekçe göstererek ve bu soru işaretlerini gidermek amacıyla kaynakları kullandıklarını dile getirmişlerdir. Öğretim üyelerinin üzerinde durdukları ikinci görüş ise belgelerin ve kanıtların öğrencilere birebir tanıtılması sonra da bunların nasıl kullanılacağını onlara göstermek olmuştur. Böylece arşiv belgelerini öğrencilerin gözünde somutlaştırılmış materyaller haline dönüştürmeyi amaçlamışlardır.

Öğretim üyelerinin birinci el kaynak kullanmalarının bir başka amacı da öğrenciye doğru ve güvenilir bilgileri aktarmaktır. Dile getirilen bir başka görüş ise öğrenciyi bilginin doğruluğunu araştırmaya sevk edip kaynaklara aşinalıklarını sağlamak böylece onları akademik hayata hazırlamaktır. Birinci el kaynaklarla ilgili üzerinde durulan diğer amaçlar ise kaynakların öğrencilerin ilgisini çekmesi ve bilgileri karşılaştırma imkanı veriyor olmasıdır. Nitekim birinci elden kaynaklar kullanılarak hazırda var olan belgeler ve bilgilerin doğruluğu değerlendirilebilir, sağlıklı bilgiler belgeler karşılaştırılarak verilebilir. Tarih derslerinin sözel ve soyut olmasına ve deney yapma şansı vermemesine de değinen katılımcılar, bu durumun öğrencilerde başarıyı düşürdüğünü ve olayları anlamayı zorlaştırdığını belirterek birinci el kaynakların dersi somutlaştıracağını ve bu sorunların çözümüne katkı sağlayacağını ifade etmişlerdir.

Diğer kategorisinde toplanan görüşler ise: Osmanlı Türkçesi hakkındaki yanlış kanaatleri düzeltmek, geçmişteki insanların dünyaya bakışını kavrayabilmek, kaynakları öğrenciye sevdirebilmek, bilimsel güvenilirliği sağlamak, öğrencilere bilgiyi kendine göre yorumlama ve tenkit edebilme yeteneğini kazandırmak, öğrencilerin kaynaklar aracılığıyla tarihe bakış açısını değiştirebilmek, tarih derslerinin birinci el kaynak kullanımını zorunlu kılması şeklindedir. Bu soruya 2 öğretim üyesi cevap vermemiştir.

Konu hakkındaki görüşlerden bazı alıntılar aşağıda sunulmuştur:

Katılımcı 20 “*Öğrencilerin “hocam tamam siz bunları aktarıyorsunuz veya derste kullanmak için materyal olarak veriyorsunuz ama bu hangi kaynaktan yer alıyor” diye sorular sormaması açısından kullanıyorum. Buradaki kitaplar bunu nereden almışlar? Herhangi bir şekilde A kaynağı ile B kaynağı arasında fark var mı? Bütün Osmanlı kaynakları veya yabancı kaynaklar aynı paralellikte mi arz ediyor? Bunları göstermek amacıyla kullanıyorum. Hem bilgilerimi temellendirmek hem öğrenciyi ikna etmek için diyebiliriz...*”

Katılımcı 14 “*...Öğrenciye işlenen konunun temel bilgilerini göstermek amacıyla kullanıyoruz. Tarih yazıyla başlar. (...) Tarihin temel kaynağı yazılı eserlerdir. Yazılı olmayan bulgular tarihin çalışma sahasına girmez, arkeolojinin sahasına girer. Dolayısıyla bizim kaynağımız laboratuvarlarda deney yapamayacağımız için yazılardır. Biz de çocuklara konularla ilgili bilgilerin hangi kaynaktan olduğunu söylemek amacıyla bunları kullanıyoruz. Kafalarındaki soruları bu kaynaklardan bulabileceklerini söylüyoruz.*”

Katılımcı 17 “*...Zaman zaman yapmaları gereken araştırmalarda bunları nasıl kullanacakları noktasında bir bilgi vermek, değerlendirmelerini nasıl yapacaklarına dair bir bilgi aktarımı yapmak ve mutlaka birinci elden kaynak varsa olayı birinci elden kaynaklara dayandırarak objektif bir şekilde bir disiplin kazanmalarını sağlamak amacındayız.*”

Katılımcı 10 “*Hem öğrencilere bu kaynakları tanıtmak, hem de doğru ve güvenilir bilgiyi vermek için...(kullanıyorum)*”.

Katılımcı 22 “*Bahsettiğimiz gibi öğrencilerde bir farkındalık oluşturmak, kaynakların genel anlamda neler olduğu, nasıl kullanılması gerektiği bilgisini vermek ve içlerindeki o yazı şeklini, ifade biçimini, ifade tarzını, tarihe bakışını onların anlayabilmeleri amacıyla kullanıyorum.*”

Katılımcı 27 “*...Ders için amacım öğrencilere daha faydalı olabilmek ve kaynağı öğrenciye tanıtmak, onlara göstermektir. Bahsettiğimiz o akademik yaşama öğrenciyi hazırlamak ve öğrenci mezun olduğu zaman hiç olmazsa belgeyi görmüş, mümkünse eğer dokunabilmiş olsun istiyoruz. Görmeden bu fakülteden mezun olsun istemiyoruz...*”

Katılımcı 6 “...belli kaynaklara atıfta bulunarak bu eser böyle anlatıyor, başka eser bu bilgiyi böyle veriyor diye ikinci el kaynakları da işin içine dahil ederek öğrenciyi bilgilendiriyoruz. Tabi burada bilimsel bilgi ve mutlak bilgi faktörü de karşımıza çıkıyor. Mesela...derslerimde öğrencilerimizle Göktürk Kitabelerinin kritiğini yapabiliyoruz. Yine söylediğim gibi kaynaklara atıf yaparak mesela Yahya Akyüz şu eserinde bunu böyle belirtmiş, bir başka yazar da aynı konu üzerinde böyle değinmiş diyerek karşılaştırma yapabiliyoruz.”

Katılımcı 2 “...Kullanım amacımız öğrencinin birebir o materyali tanınması, bilmesi, öğrenmesi, ne işe yaradığını görmesi. Çünkü diğer türlü soyut olur. Bu somutlaştırıyor. Mesela ferman bahsediyorsun. Eğer o fermanın şeklini şemalini göstermezsen öğrencinin kafasında ferman soyut bir kavram olarak kalıyor. Yansıda gösterdiğiniz zaman o tuğrasıyla, şekliyle, yazı çeşidi ile neyin ferman, neyin Hatt-ı Hümayun ya da neyin hüküm olduğunu anlıyor... Burada duyulara hitap ediliyor. Sadece kulağa değil, aynı zamanda göze hitap ediliyor...”

Öğretim üyelerinin derslerinde kullandıkları birinci el kaynak türleri hakkındaki görüşleri.

Derslerinde birinci el kaynak kullandığını söyleyen 23 tarih öğretim üyesine, bu kaynakların neler olduğu sorulmuş; elde edilen bulgular, frekans ve yüzdeleri ile aşağıda tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7. Öğretim Üyelerinin Derslerinde Kullandıkları Birinci El Kaynak Türleri Hakkındaki Görüşleri

Görüşler	f	%
Arşiv belgeleri	14	19
Kronikler	9	12
Resimler ve fotoğraflar	5	7
Hatıratlar	5	7
Şeriye Sicilleri	4	5
Gazete ve dergiler	4	5
Yazıtlar	4	5
Arkeolojik kazılardan elde edilen bulgular,	4	5
Belgeseller	3	4
Filmler	3	4
Farsça ve Arapça eserler	2	3
Kil tabletler	2	3
Kitabeler	2	3
Haritalar	2	3
Meclis tutanakları	2	3
Diğer	8	11
Toplam	73	100

Tablo 7’de görüldüğü gibi tarih öğretim üyelerinin çoğunluğu derslerinde arşiv belgelerini daha sonra üst sıralarda kronikleri, resim ve fotoğrafları ve hatıraları kullandıklarını dile getirmişlerdir. Derslerinde arşiv belgelerini kullandığını söyleyen katılımcılardan bazıları bu arşiv belgelerine berat, mühimme defterleri ya da tahrir defterleri gibi örnekler vermişlerdir. Bu cevaplar ise yine arşiv belgesi kategorisinde toplanmıştır. Öğretim üyeleri bu kaynakları daha çok tercih etmelerinin nedenlerini ise kolay erişim ve öğrencilerin derse ilgisini çekme olarak belirtmiştir. Katılımcılar daha sonra şerhiye sicilleri, gazete ve dergiler, yazıtlar, arkeolojik kazılardan elde edilen bulgular, belgeseller, filmler gibi birinci el kaynakları kullandıklarını ifade etmişlerdir. Katılımcıların kullandığı diğer birinci el kaynaklar ise Farsça ve Arapça eserler, kil tabletler, kitabeler, haritalar ve meclis tutanakları şeklindedir. İki öğretim üyesi ise soruya net cevap vermemiştir.

Diğer kategorisinde toplanan görüşler ise: CD’ler, istihbarat raporları, telgraflar, sefaretnameler, salnameler, seyahatnameler, tereke defterleri, karikatürler şeklindedir.

Öğretim üyelerinin derslerinde kullandıkları birinci el kaynakların branşlara ve ilgi alanlarına göre çeşitlilik sergilediği görülmüştür. Katılımcıların kullandıkları birinci el kaynakların branşlara göre çeşitlilik göstermesi noktasında 8 kodlu katılımcının şu sözleri durumu örneklemetedir: *“Kaynak kavramı dersin ve konunun mahiyetine göre değişir. Örneğin arkeolojide kaynağın orijinalini müzelerde ya da kazı alanlarında bulmak mümkündür. Ancak bizim elimizde böyle bir imkan yok. Ancak orada yapılan çekimleri kapsayan cdler veya gösterimleri kullanabiliyoruz. Bizim elimizdeki imkanlarla yapabileceğimiz en iyi yöntem bu. Benden dersini alan bir öğrenci Mısır arkeolojisini filmde izleyerek öğrenebilir, piramitlerin nasıl yapıldığı, hangi amaçla yapıldığı sorularının cevaplarını alabilir. Mesela Topkapı Sarayı Müzesinin görüntülerini izletirim. Bu o konular için geçerlidir. Ama genelde yazılı tarih kaynaklar söz konusu olduğunda bu belgeleri onlara birebir sunmamız çok mümkün değil. İsim olarak alıntılarını içeren gösterimleri ancak sunabiliyoruz.”*

Kaynakların sınıf içinde kullanımından ziyade öğrencileri bu kaynakların olduğu yere yönlendirmenin daha doğru olacağını söyleyen katılımcı 8 bu konu hakkında şu ifadeleri kullanmıştır: *“Bir de kaynak zaten orijinaldir. Orijinal bir belgeyi ait olduğu yerden alıp getirme imkanı yok, doğru da değil. Hatta çok gelişmiş ülkelerde birinci el kaynağı artık ele alıp incelemek de yasaklandı. Bunun yerine o kaynaktan alınan bilgi ve görüntünün ilgiliye flaşla sunumu söz konusudur. Bu notada kaynağı tanıma ve kaynağın bulunduğu yere yönlendirme daha doğru bir yaklaşımdır. Yani öğrenciyi müzeye ya da kütüphaneye yönlendirmek daha doğrudur...”*

Konu hakkındaki görüşlerden bazı alıntılar aşağıda sunulmuştur:

Katılımcı 17 “... Arşiv belgeleri,...alanında olduğumuz için dönem itibariyle Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde yer alan arşiv materyallerini ve Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nin Ankara'daki Cumhuriyet Arşivi şeklinde tanımlanan arşivinden istifade ediyoruz...”.

Katılımcı 1 “Arşiv vesikalarının fotokopilerini, benim dersime ait birinci el kaynaklarını kullanıyorum. Mesela Ruhi'nin, Neşri'nin, Gelibolulu Mustafa'nın, Peçevi'nin eserlerini dili böyle, sadeleştirilmiş hali böyle diyerek öğrencilerime tanıtıyorum. Yerli yabancı kaynakları kullanıyorum. Mühimme Defterlerini, Beratları, Hatt-ı Hümayun'ları kullanıyorum. Tabi bunları fotokopileri üzerinden değerlendiriyoruz...”

Katılımcı 9 “...Mümkün mertebe konu ile ilgili yerli yabancı her türlü kaynağı görmek isterim... Yani bir Yunan askerinin hatıratını verdiğimde onun karşılığı olan Türk askerinin eserinden de bahsetmeyi kendime zorunluluk hissederim. Amacım mukayese yaptırmak...”

Katılımcı 10 “... Hatıraları, Meclis Zabıtlarını, gazeteleri kullanıyorum. Mesela bir dersimde Azerbaycan'ı anlatırken oradan çıkan bir dergiyi götürdüm gösterdim. Bunu götürmemdeki sebep; o dönem Azerbaycan'da Osmanlıca kullandıklarını göstermek. Çocuklar bu duruma şaşırıyor. Bunları söylemek farklı şey, götürüp göstermek farklı şey (...) Mesela Birinci Dünya Savaşı öncesinde ve sırasında Azerbaycan'da bir dışa açılma olmuş, Osmanlı Devleti ile yakın ilişkiler kurulmuştur. Hatta Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesi Azerbaycan halkını çok derinden etkilemiştir. İşte burada ben bunu göstermek için çıkardıkları dergiyi, bu duruma ne kadar üzüldüklerini belirten dergideki bu yazıları gösteriyorum. Bu dergiyi verip bakmalarını istiyorum. Sormak istedikleri soruları soruyorlar. Derginin çıkma amacını ve neyi ifade ettiğini ben söylüyorum...”

Katılımcı 20 “ Zaman zaman özellikle Osmanlı kroniklerini, arşiv belgelerini, Tahrir Defterlerini, Mühimme Defterlerini, Şeriyye Sicillerini kullanıyorum. Bunun dışında özellikle kroniklerden de (...) istifade ediyoruz.”

Katılımcı 23 “Bizim alan itibariyle çok eski bir dönem olduğu için hatta insanların varlığıyla başlatıp geldiğimiz için yazının da MÖ 3.500'lerde yerleştiğini düşünürsek kabaca günümüzden beş bin yıl önceden bahsediyoruz...daha çok arkeolojik belgeler üzerinden materyaller kullanıyoruz, yapılar tanıtıyoruz. Özellikle mimari, arkeolojik buluntular içerisinde çanak çömlekleri, onların özelliklerini ve kültürlerini, ölü gömme geleneklerini görebiliyoruz. Bunlardan yorum çıkarabiliyoruz. Ama tabi yazılı belge oldu mu iş bitiyor. Tartışmaya gerek kalmıyor”.

Katılımcı 5 “Arşiv belgeleri ve kronikleri kullanıyorum. Gerek gördüğüm belgeyi sınıfa götürüyorum. Mesela Divan-ı Hümayun’u o hafta işleyeceksem, sınıfa Mühimme Defterlerini götürüyorum.”

Katılımcı 18 “Yazıtlar, kil tabletler, tercüme eserler, Mezopotamya Tarihi kaynaklarındaki yazılı kaynakların tercümesi, kaya resimleri, eski aşiret dillerinin çözümlenmesi, arkeolojik kalıntılar vs.”

Katılımcı 16 “Direkt arşiv kayıtları demek yerine ben içini açarak izah edeyim. Mesela ben Mühimme Defterlerini, Tahrir Defterlerini, Tereke Defterlerini, Şeriye Sicillerini, Osmanlı Kroniklerini kullanıyorum...”

Öğretim üyelerinin birinci el kaynakları temin ettikleri yerler hakkındaki görüşleri

Derslerinde birinci el kaynak kullandığını söyleyen 23 tarih öğretim üyesine, bu kaynakları nereden temin ettikleri sorulmuş; elde edilen bulgular, frekans ve yüzdeleri ile aşağıda Tablo 8’de verilmiştir.

Tablo 8. Öğretim Üyelerinin Derslerinde Kullandıkları Birinci El Kaynakları Temin Ettikleri Yerler Hakkındaki Görüşleri

Görüşler	f	%
Devlet Arşivleri	17	21
Kütüphaneler	14	17
Basılı yayımlar (telif eserler)	10	12
Özel (kişisel) arşivler	8	10
İnternet	7	9
Kitapçılar	4	5
Yabancı ülkelerin devlet arşivleri	3	4
Kaynak eserlerin tıpkı basımları	3	4
Dergiler	2	2
Kurum arşivleri	2	2
Yerli ve yabancı araştırma enstitüleri	2	2
İSAM	2	2
Yerli ve Yabancı müzeler	2	2
Diğer	6	7
Toplam	82	100

Tablo 8’ de tarih öğretim üyelerinin derslerinde en çok arşiv belgelerini kullandıkları tespit edilmiştir. Durum böyle olunca öğretim üyelerinin bu kaynakları temin ettikleri yerler hususundaki soruya da, devlet arşivi cevabını vermeleri kaçınılmaz olmuştur. Tablo 8’den anlaşılacağı üzere öğretim üyelerinin derslerinde kullandıkları birinci elden kaynakları sırasıyla devlet arşivlerinden, kütüphanelerden, basılı yayınlardan(telif eserlerden), özel

(kişisel) arşivlerden ve internetten temin ettiklerini ifade ettikleri görülmüştür. Kaynak temini noktasında özellikle arşiv belgelerine ulaşımın eskiye nazaran daha kolay olduğu, bazı kaynakların internet veri tabanına aktarılması ile internetin belge temini konusunda kolaylık sağladığı ve bu yüzden tercih edildiği dile getirilen görüşler arasındadır. Öğretim üyeleri bundan başka birinci el kaynakları kitapçılardan, yabancı ülkelerin devlet arşivlerinden, kaynak eserlerin tıpkı basımlarından, dergilerden, kurum arşivlerinden, yerli ve yabancı araştırma enstitülerinden, İSAM ve yerli ve yabancı müzelerden temin ettiklerini söylemişlerdir.

Katılımcıların bazıları ise birinci el kaynakların temin edilebileceği yerlerin alanlara göre şekilleneceğini ifade etmişlerdir. Nitekim bu katılımcılar bir Eskiçağ alanı ile Yeniçağ alanı için kaynakların temin edilebileceği yerlerin farklı olacağı görüşünü dile getirmişlerdir. Örneğin Eskiçağ alanı için bu kaynakların temin edilebileceği yerlerin devlet arşivleri olmayacağını başta müzeler ve yerli-yabancı enstitüler gibi kurumların olacağını ifade etmişlerdir.

Diğer kategorisinde toplanan görüşler ise: CD'ler, yazılı ve görsel materyaller, sempozyumlar, sahaflar, yazma eserler arşivleri, basın yayın enformasyon arşivleri şeklindedir.

Konu hakkındaki görüşlerden bazı alıntılar aşağıda sunulmuştur:

Katılımcı 4 “*Öncelikle arşivlerden, sonra kütüphanelerden. Alanım için Ankara, İstanbul arşivleri temel. Buralardan temin ediyorum.*”

Katılımcı 20 “*...Bazen kütüphanelerden temin edebiliyorum. (...) İnternette temin ettiğimiz bazı kronikler de var.*”

Katılımcı 22 “*Osmanlı Arşivlerinden. Bunlardan; İstanbul'da Başbakanlık Osmanlı Arşivi var, Ankara'da Tapu Kadastro Arşivi var. Buralardan temin edebiliyorum. Bunlar dışında bir de kütüphaneleri sayabiliriz. Beyazıt Kütüphanesi gibi, Ankara'daki Milli Kütüphaneler gibi. Kendi kütüphanemizde Seyfettin Özege bölümü var. Burada da yine eski Osmanlı eserleri mevcut. Oralardan temin ediyoruz.*”

Katılımcı 11 “*İstanbul'da mesela İSAM var. Buradan temin edebiliyoruz. Bunun yanında İstanbul Kütüphanesi, Beyazıt Kütüphanesi, Arşivlerden, İran'dan getirttiğimiz belgeler var. Buralardan elde edebiliyoruz.*”

Katılımcı 8 “*...Ayrıca internet vasıtasıyla da ana kaynağa ulaşma imkanımız artık var. Buradan da yararlanıyorum...İnternet üzerinden birçok kaynağa ulaşma fırsatım oldu.*”

Bunun dışında çağdaş yabancı kaynaklar da var. Doğru araştırma yaparsanız kaynağa ulaşabilirsiniz...”

Katılımcı 24 “...İnterneti de temin etme konusunda kullanıyorum. Çünkü alanımız çok çeşitli olduğu için yeni şeylerin olup olmadığını, kimlerin neler yazdığını öğrenmek adına mutlaka kullanmak zorunda kalıyoruz...”

Katılımcı 25 “Eskiçağ Tarihi için söylemek gerekirse; Özellikle Almanlar arkeoloji konusunda çok aşama kaydetmişlerdir. İstanbul’da Alman Arkeoloji Enstitüsü var. Hemen Alman Büyükelçiliği’nin içinde. Orada neredeyse Eskiçağ Tarihi ile ilgili tüm kaynaklar var. Ulaşamadığımız kaynaklar olduğunda net ortamı üzerinden ulaşabiliyoruz. Ama bu Enstitüde neredeyse arayıp da bulamayacağımız kaynak yok. Türkiye’deki tüm müzeleri neredeyse geziyoruz. Oradaki arkeolojik malzemelerin ve yazılı belgelerin fotoğrafını çekiyoruz. Zaten birçok belgenin tercümesi yapılmış, bunlarla ilgili kitaplar da bulunuyor. (...) İstanbul Arkeoloji Müzesi, Anadolu Medeniyetler Müzesi kullandığımız, detaylı araştırmalar yaptığımız müzeler arasında. Mesela dünyada artık çok önemli müzeler var. Fransa’da Louvre Müzesi, İngiltere’de British Müzesi, Rusya’da Petersburg Müzesi gibi. Bu müzeleri elimizden geldiğince gezmeye çalışıyoruz...”

Katılımcı 17 “...Mesela süreli yayınlarda benim en çok istifaya ettiğim Hakkı Tarık Us Koleksiyonu’dur. Bunların haricinde başta Milli Kütüphane olmak üzere kütüphanelerden yararlanıyoruz. Yine Türk Tarih Kurumu’nun arşiv ve veri tabanından faydalanıyoruz. Bunun haricinde kendi akademik çalışmalarımız kapsamında elde ettiğimiz arşiv malzemelerini de kullanıyoruz...”

Katılımcı 3 “...Basılı yayınlar var. Basılı yayınlardan, arşivlerden aldığımız belgelerden, o döneme ait hazırlanmış cdlerden, görsel ve yazılı materyalden istifade ediyoruz.”

Katılımcı 27 “Arşiv vesikalarını Başbakanlık Osmanlı Arşivi’nden temin ediyoruz. Şerhiye Sicillerini ise hem arşivlerden hem de bazı kütüphanelerden temin edebiliyoruz. Gazeteleri ise yine bir takım kütüphanelerden ama daha çok internet üzerinden elde edebiliyoruz. Genel olarak ben birinci el kaynaklarımı Başbakanlık Osmanlı Arşivi’nden, Vakıflar Arşivinden, çeşitli kurumların özel arşivinden temin ediyorum.”

Öğretim Üyelerinin Birinci El Kaynakları Kullanmadan Önce İşlemden Geçirme Durumları

Derslerinde birinci el kaynak kullandığını söyleyen 23 tarih öğretim üyesine, bu kaynakları kullanmadan önce üzerinde işlem yapıp yapmadıkları sorulmuş; elde edilen bulgular, frekans ve yüzdeleri ile aşağıda tabloda verilmiştir.

Tablo 9. Öğretim Üyelerinin Birinci El Kaynakları Derslerinde Kullanmadan Önce İşlemden Geçirme Durumları

Görüşler	f	%
İşlemden Geçirmeyenler	13	57
İşlemden Geçirenler	6	26
Cevap vermeyenler	4	17
Toplam	23	100

Katılımcılara derslerinde birinci el kaynakları kullanmadan önce bu kaynakların üzerinde işlem yapıp yapmadıkları sorulmuş, cevapları evet ise ne gibi işlemler yapıldığı öğrenilmeye çalışılmıştır. Ancak bu soru katılımcıların büyük çoğunluğu tarafından yanlış anlaşılmış, belge üzerinde işlem yapmanın etik olmadığını söylemişlerdir. Bu durum karşısında soruya işlem yapmıyorum cevabı daha fazla dile getirilmekle beraber öğretim üyelerine çalışmalarda veya yapılan araştırmalarda belgeleri olduğu gibi kullanılması gerektiği; ama bu sorunun öğretim amaçlı, derste kullanıma yönelik olduğu hatırlatılarak tekrar düşünceleri sağlanmıştır. Birinci el kaynakları kullanırken işlem yapmayanların görüşlerinden birkaç örnek aşağıda verilirken, işlem yapanların verdikleri cevaplar ise aşağıdaki tabloda kategori halinde gösterilmiştir.

Kaynak üzerinde işlem yapmayan katılımcıların görüşlerinden bazı alıntılar aşağıda sunulmuştur:

Katılımcı 11 *“Bu daha çok Osmanlı Tarihçileri için olan bir durumdur. Bizde böyle bir işlem yapmak mümkün değil. Bizde zaten kaynak eserler farklı bir dil olduğu için onları çeviriyoruz ya da çevrilməsi üzerinden ancak öğrencilerimizle analiz yapabiliyoruz.”*

Katılımcı 7 *“...Kaynakları kendi çalışmalarımızda, araştırmalarımızda alıp okurken, kullanırken belge üzerinde değişiklik yapma şansımız yok. Yapamazsınız. Yani bu bilimsel ahlaka aykırı bir durumdur.”*

Katılımcı 3 *“Belge üzerinde işlem yapma değil ama o hafta işleyeceğim konu üzerinde öğrencilere ne götürebilirim diye düşünüyorum. Bir gazete ve Meclis Zabıtlarını götüreceğim bir derste işlem yapmama gerek yok...”*

Öğretim üyelerinin birinci el kaynakları derste kullanmadan önce işlem den geçirme biçimleri hakkındaki görüşleri.

Birinci el kaynaklar üzerinde işlemler yaptığını söyleyen 6 öğretim üyesine, bu işlemlerin neler olduğu sorulmuş; elde edilen bulgular, frekans ve yüzdeleri ile aşağıda tabloda verilmiştir.

Tablo 10. *Öğretim Üyelerinin Birinci El Kaynakları Derste Kullanmadan Önce İşlemlen Geçirme Biçimleri Hakkındaki Görüşleri*

Görüşler	f	%
Sadeleştirmeler yaparak, öğrenci seviyesine uygun hale getirme	8	36
Derste kullanırken belge ile ilgili yazılı ve sözlü açıklamalar yapma	6	27
Derste kullanırken belge üzerinde değerlendirmeler yapıp öğrencilere bilgi aktarma ve farklı örnekler verme	4	18
Tenkit işlemlerinden geçirek kaynağın verdiği bilgilerin doğruluğunu test etme	2	9
Diğer	2	9
Toplam	22	100

Birinci el kaynaklar üzerinde işlem yapan 6 öğretim üyesine, ne gibi düzenlemeler yapıldığı sorulmuş, verilen cevaplar, Tablo 10’ da görüldüğü gibi kategori haline getirilmiştir. Bazı katılımcılar bu tür düzenlemelerin doğru olmadığını savunurken; bazıları bu tür düzenlemelerin öğrencinin anlayabilmesi için bir gereklilik olduğu konusunda ortak görüşe sahip olmuşlardır. Bu zorunluluğun ise özellikle branşlara göre farklılık gösterdiğini savunanlar da vardır. Örneğin bazı katılımcılar eski yazılar ile karşı karşıya kalan öğrencilerin belgeyi anlayabilmeleri için öğretim üyeleri tarafından sadeleştirme ve düzenleme gibi işlemleri yapmanın zorunluluk olduğunu ama bazı alanlar için bu işlemlerin gerekmediğini dile getirmişlerdir.

Yukarıdaki tabloya göre katılımcıların birinci el kaynakları kullanmadan önce bu kaynaklar üzerinde en çok gerçekleştirdikleri eğitsel işlemin sadeleştirmeler yaparak öğrenci seviyesine uygun hale getirme olduğu görülmektedir. Özellikle dil sorununa değinen bazı katılımcılar öğrenci seviyesinin düşük olması ve dil bilmeme gibi sorunlar yüzünden sadeleştirme işlemlerini yapmak zorunda kaldıklarını ifade etmişlerdir. Diğer görüşler genelde derste kullanım ile ilgili sözel işlemlerdir. Katılımcıların önemli bir kısmı belge üzerinde işlem yapmaktan ziyade derslerde bu belgeleri kullanırken yazılı ve sözlü açıklamalar yaptıklarını ifade etmişlerdir. Bundan başka derste kullanırken belge üzerinde değerlendirmeler yapıp öğrencilere bilgi aktarma ve farklı örnekler verme, tenkit işlemlerinden geçirek kaynağın verdiği bilgilerin doğruluğunu test etme gibi işlemlerin yapıldığı da katılımcıların vermiş oldukları cevaplar arasındadır.

Diğer kategorisinde toplanan görüşler ise: Farklı kaynakları beraber kullanma ve tanıtmaya, belge ya da fotoğrafları fotoshoplayarak öğrencinin net görebileceği hale getirme şeklindedir. Tablodan da anlaşıldığı gibi öğretim üyelerinin belge üzerinde genelde işlem yapmaktan ziyade ders akışı içinde açıklamalar ve değerlendirmeler yaptıkları görülmektedir.

Konu hakkındaki görüşlerden bazı alıntılar aşağıda sunulmuştur:

Katılımcı 21 “...Normal şartlarda arşivden alıp getirdiğin bir metni öğrenciye göstersen zaten bir şey anlamaz. Bizim zaten dil olarak, literatür olarak kopukluğumuz var. Öğrenci o literatüre sahip değil ki, belgedeki yazılanları anlansın. Bunu daha sade, daha anlaşılabilir hale getirmek elbette gerekir. Bunu yapıyorum.”

Katılımcı 23 “...Yazıtlar konusunda bizim şöyle bir sıkıntımız var. Yazıtlarda antik isimler geçer. Örneğin ...bölgesine sefer düzenledim diyor. Bu neresi? Bu yerlerin günümüze uyarlanması için çalışmalarımız var. Bu anlamda Antik haritalar ile günümüz haritalarını güncelleştirmemiz, yazıtlarda geçen bölgelerin yorumlanması, geçtikleri güzergahları anlayabilmemiz açısından önemlidir. Biz hem öğrencinin anlayacağı seviyeye indiriyoruz, hem de bilimselliğe bir katkı sağlamış oluyoruz...”

Katılımcı 18 “...kaynağı öğrencinin daha iyi görüp anlayabileceği seviyeye getiriyoruz. Yani yaptığımız şey görsel anlamda anlaşılır hale getirmektir.”

Katılımcı 27 “Belge üzerinde işlemden ziyade belgenin orijinalini gösterip, belge üzerinde açıklama yapmanın daha doğru olduğunu düşünüyorum. Öğrenci belge ya da fotoğraf üzerinde sorması gereken sorularını bana soruyor. Ben de zaten bunları açıklayarak dersimi işlemeye gayret ediyorum.”

Katılımcı 4 “Aslında belge üzerinde işlem yapmak bana doğru gelmiyor. Bana göre belge üzerinde oynanmamalı. Ama konu anlatırken kullanacağım belgeyi öğrenci anlayabilsin diye sadeleştirmeler yapıp, öğrenci seviyesini uygun hale getiriyorum.”

Katılımcı 8 “Örnek verecek olursak; bazen yazıyı öğretmek ya da belgenin niteliğini daha iyi anlatmak için, belgeyi projeksiyondan yansıtıyoruz. İşte bak şunun açılımı budur diyorsun, onu biraz daha açıyorsun, biraz daha netleştiriyorsun. Çünkü öğrenci onun ne olduğunu görmeyebilir, anlayamayabilir. Bu anlamda belge üzerinde açıklamalar yapıyoruz (...). Sadece belge değil ki. Mesela Osmanlı arması üzerinde bile açıklamalar yapıyoruz. Bu da bir belgedir çünkü. Sadece belge (kaynak) deyince şunu anlamayın. İşte Osmanlıca yazılır. Sadece bu belge değildir. Mesela bir kılıç da belgedir, sancak da belgedir, bir arma da belgedir. Bunu üzerinde izah edersin. Şu şudur diye. Bu şekil olsa da sonuçta bir belgedir.”

Öğretim üyelerinin derslerinde birinci el kaynak kullanma biçimleri hakkındaki görüşleri.

Derslerinde birinci el kaynak kullandığını söyleyen 23 öğretim üyesine, bu kaynakları nasıl kullandıkları sorulmuş; elde edilen bulgular, frekans ve yüzdeleri ile Tablo 11’de verilmiştir.

Tablo 11. *Öğretim Üyelerinin Derslerinde Birinci El Kaynak Kullanma Biçimleri Hakkındaki Görüşleri*

Görüşler	f	%
Projeksiyon yardımıyla birinci el kaynakların görsellerini gösterme ve tanıtmaya	21	33
Farklı tarafların kaynaklarını birlikte kullanma, kaynak karşılaştırması yapma	11	17
Öğrencilere dersle ilgili kaynakların neler olduğunu, bu kaynakların niteliğini, nerde bulabileceklerini ve nasıl kullanılması gerektiğini anlatma	8	13
Öğrencilere, kaynakları sınıfa götürmeden sözel olarak aktarma ve örnekler verme	6	9
Öğrencilere birinci el niteliğindeki tarihi film ve belgeselleri izletme	4	6
Birinci el kaynakların fotokopilerini ya da dönem gazetelerinin örneklerini öğrencilere verip onların incelemelerini sağlama	3	5
Kaynaktaki bilgilerin kesin ve doğru olup olmadığını tartışma	3	5
Birinci el kaynak niteliğindeki haritaları gösterip dersi harita üzerinden yürütme	2	3
Diğer	6	9
Toplam	64	100

Tablo 11’de görüldüğü gibi katılımcıların çoğu derslerinde projeksiyon yardımıyla birinci el kaynakların görsellerini öğrencilere gösterip, bu görseller üzerinden örnekler vererek kullanmayı tercih ettiklerini ifade etmişlerdir. Böyle bir yolu tercih etmelerinin nedenini ise projeksiyon kullanımının kolay olmasına ve müfredatı yetiştirmek açısından zaman kazandırıcı olmasına bağlamışlardır. Ayrıca bazı katılımcılar birinci el kaynakların bu şekilde kullanılması ile bu görsellerin öğrencilerin zihninde canlandırma işlevini gördüğünü, somutlaştırarak öğrenme yoluyla akılda kalıcılığı sağladığını ifade etmişlerdir. İkinci sırada yer alan görüş ise farklı görüşe sahip kaynakları ders süresince birlikte kullanarak, kaynak karşılaştırması yapmak olmuştur. Bu kullanım şeklinin hem doğru bilgiye ulaşmak için sağlama yapmak hem de objektifliği artırıp, kalıp düşünceleri aşındırmak, hatta yıkmak için tercih edildiği belirtilen görüşler arasındadır. Özellikle hatırat gibi objektifliği tartışmalı olan birinci el kaynakların karşılaştırmalar yapılarak derslerde kullanılması gerektiği birçok öğretim üyesi tarafından belirtilmiştir. Üçüncü sırada belirtilen görüş ise öğrencilerle bu belgeler üzerinden ders işlemek yerine kaynakları onlara tanıtmaya, nasıl kullanılacağını gösterme ve nereden temin edebileceklerine dair bilgiler sunma şeklindedir. Bazı öğretim

üyeleri ise kaynakları sınıfa götürmenin zaman kaybına neden olduğunu, bu durum sebebiyle sadece sözel olarak öğrencilere aktardıklarını dile getirmişlerdir.

Öğretim üyelerinin bazıları ise birinci el kaynak niteliğini taşıyabilen bazı film ya da belgesellerin öğrencilerin dikkatini daha çok çektiğini söyleyerek derslerini bu görseller üzerinden işlediklerini dile getirmişlerdir. Böylesi bir kullanımın hem dersi zevkli hale getirdiğini hem de karşılaştırmalı öğrenmeye de imkan sağladığını ifade etmişlerdir. Bazı katılımcılar da derslerinde birinci el kaynak niteliğindeki haritaları gösterip dersi harita üzerinden yürütmenin, birinci el kaynakların fotokopilerini ya da dönem gazetelerinin örneklerini incelemenin daha zevkli ve kalıcı olduğu görüşlerini dile getirmişlerdir. Tablo incelendiğinde bazı öğretim üyelerinin ise birinci el kaynakların güvenilirliğini ve içinde yer alan bilgilerin doğruluğunu tartışma yoluyla derslerini yürüttükleri görülmektedir.

Diğer kategorisinde toplanan görüşler ise: Öğrencileri birinci el kaynaklarla ilgili çalışmalara yönlendirme, anlatılanları destekleme ve kanıtlama, öğrencilerin kaynak hakkında varsa sorularını cevaplama, sınavlarda kaynak eser soruları ile öğrenciyi karşı karşıya bırakma, öğrencinin seviyesine uygun hale getirecek ön çalışmalar sunma, birinci el kaynağı başka materyallerle destekleyerek kullanma şeklindedir.

Konu hakkındaki görüşlerden bazı alıntılar aşağıda sunulmuştur:

Katılımcı 25 “...Sınıflarda da genelde görsel malzeme olarak yeri geldikçe kullanıyoruz. Yani sınıflarda gösterdiğimiz materyallerin hepsi birinci elden kaynaklardır. Mesela bir yazıt (projeksiyonla) gösteriyoruz, sonradan yazıtın çevirisini gösteriyoruz. O çeviri ışığında konularımızı anlatıyoruz. Daha sonra alanında uzman kişilerin o konu hakkında değerlendirmelerini verip, bu kişilerin kitapları ışığında bilgilerimizi veriyoruz. (...) Mesela bazen öğrencilere mezar taşlarını gösteriyoruz. Türk Tarihi ile ilgili bağlantılı çok eski mezar taşları var. Bunların bağlantılarını öğrencilerimizle kuruyoruz. Mesela Türklerin Anadolu'ya gelişi 1071 olarak biliniyordu. Ama biz bunu birinci elden kaynaklar ışığında MÖ. 8. yy'a götürüyoruz. Yani Kimmerler, İskitler dönemine. Biz hikayeci tarihi anlatarak Türkler Anadolu'ya 1071'den önce geldi demiyoruz. Birinci elden kaynaklarla bunu ispatlayıp öyle konuşuyoruz...”

Katılımcı 9 “... Mümkün mertebe konu ile ilgili yerli yabancı her türlü kaynağı görmek isterim...Yani bir Yunan askerinin hatıratını verdiğimde, onun karşılığı olan Türk askerinin eserinden de bahsetmeyi kendime zorunluluk hissedirim. Amacım da mukayese yaptırmak...”

Katılımcı 3 “...Mesela Tarih ...Dergisini götürüyorum. Buradaki amacım cepheden gelen telgrafların kimler arasında yazıldığını, olayın nasıl aktarıldığını öğrenciye göstermek. Mesela hatıratların karşılaştırmasını yapıyorum. Dönemin önemli aktörlerinin hatıralarını çalıştırdığım Alan Çalışması derslerim olmuştur. Herkes istediği kişiyi alıp, hatıralarını çalıştı. Burada hem hatıra çalışmayı öğreniyorlar hem de birinci el kaynağı nasıl kullanacaklarını öğreniyorlar. Böylelikle de önemini de kavriyorlar...”

Katılımcı 10 “...Konu anlatımında şu kaynakta veya şu belgede bu bahis hakkında şöyle bilgiler bulunmaktadır deyip bilgiyi paylaşıyoruz.”

Katılımcı 23 “Her dönem bir iki belgesel, her hafta bir görsel mutlaka sunumlarda kullanıyorum. Aslında bu durumu konu belirliyor. Mesela Eski Roma Tarihi için her haftalık görsel video var...”

Katılımcı 27 “...20. yy başlarından itibaren filmlerin de görülmeye başlaması ile yakın tarihi bu filmlerden anlatma yoluna da gidebiliyoruz. Tabi bunlar yeri geldikçe kullanılır. Öğrenciler üzerinde en etkili olan ise fotoğraflar ve filmlerdir. Öğrenci o fotoğrafı görünce meseleye daha vakıf oluyor ve çok daha fazla bilgiyi kısa sürede bir anda öğrenciye verebiliyorsun...”

Katılımcı 6 “...Mesela öğrencilerimle Heredot’tan pasajlar okuyoruz. Bunları öğrencinin değerlendirmesini istiyorum. Öğrenci bazen bu belgeleri görünce bunları kesin bilgi olarak alıp kabul edebiliyor. Bunların tartışmasını yani belgelerin kesin bilgi olup olmadığını tartışıyoruz (...) Belgeleri özellikle öğrencilerime tanıtıp, çeviri yaptırıyorum. Yani sözel olarak belgeleri kullandığımı söyleyebilirim. Derse girdiğimde öğrenciye kaynağı tanıtıyorum, çevrilmesi gereken bir metin ise çevirisini yaptıktan sonra öğrencilerle belge üzerinde tartışıyoruz.”

Öğretim üyelerinin birinci el kaynak kullanımının ders işlenişi ve öğrenci başarısı üzerine katkı durumları hakkındaki görüşleri

Derslerinde birinci el kaynak kullandığını söyleyen 23 tarih öğretim üyesine, bu kaynakların ders işlenişi ve öğrenci başarısı üzerine katkılarının olup olmadığı sorulmuş; elde edilen bulgular, frekans ve yüzdeleri ile aşağıda Tablo 12’de verilmiştir.

Tablo 12. *Öğretim Üyelerinin Birinci El Kaynak Kullanımının Ders İşlenişi ve Öğrenci Başarısı Üzerine Katkı Durumları Hakkındaki Görüşleri*

Görüşler	f	%
Katkısı Olduğunu Düşünenler	14	64
Katkısı Olmadığını Düşünenler	4	12
Net Cevap Vermeyenler	5	24
Toplam	23	100

Tablo 12’den de anlaşılacağı üzere 14 öğretim üyesi derslerde birinci el kaynak kullanmanın dersin işlenişi ve öğrenci başarısı üzerinde olumlu etkisinin olduğunu dile getirmiştir. Buna karşılık 4 öğretim üyesi ise öğrenci ilgisizliği ya da müfredat yoğunluğu gerekçesiyle birinci el kaynakların kullanılsa bile öğrenci başarısı üzerinde herhangi bir katkısının olmadığını düşünmektedir. Katılımcılardan 5 tanesi öğrenci başarısında ya da ders işlenişinde katkısı olup olmadığı noktasında herhangi bir deneyime sahip olmadığını, bunun ölçülmesinin de mümkün olmadığını iler sürerek net bilgi paylaşmaktan kaçınmıştır.

Öğretim üyelerinin birinci el kaynak kullanmanın ders işlenişi ve öğrenci başarısı üzerine katkıları hakkındaki görüşleri

Birinci el kaynakların ders işlenişi ve öğrenci başarısı üzerine katkısı olduğunu söyleyen 14 tarih öğretim üyesine; bu katkıların neler olduğu sorulmuş; elde edilen bulgular, frekans ve yüzdeleri ile tablo 13’te verilmiştir.

Tablo 13. *Öğretim Üyelerinin Birinci El Kaynak Kullanmanın Ders İşlenişi ve Öğrenci Başarısı Üzerine Katkıları Hakkındaki Görüşleri*

Görüşler	f	%
Öğrenciyi araştırmaya sevk etmesi	9	20
Dersi görselleştirip, somutlaştırması	7	16
Kalıcı öğrenmeyi sağlaması	6	13
Öğrencinin derse ilgisini çekmesi	6	13
Dersi anlaşılır ve verimli kılması	6	13
Dersi objektif hale getirmesi	3	7
Öğrencilerin perspektiflerini geliştirmesi	2	4
Öğrencinin aktif –yaparak yaşayarak- öğrenmesine katkı sağlaması	2	4
Diğer	4	9
Toplam	45	100

Tablo 13’ten anlaşıldığı üzere öğretim üyelerinin üzerinde en fazla görüş bildirdiği nokta, birinci el kaynak kullanımının öğrencileri araştırma yapmaya sevk etmesi olmuştur. Katılımcılar özellikle birinci el kaynakların akademisyen olmak isteyen öğrenciler için bilgi ve birikimlerini artırmasının yanı sıra onları akademik hayata hazırlayıp, ileride yapmak istedikleri çalışmalar konusunda daha detaylı araştırmaya sevk ettiği görüşünü dile

getirmişlerdir. Ayrıca birinci el kaynakların özellikle öğrencileri araştırma yapmak için motive ettiğini, bu kaynakların kullanılması halinde öğrencilerde çalışma güdülerinin olumlu yönde arttığını ifade etmişlerdir. Bunun yanında birinci el kaynakların dersi görselleştirip somutlaştırması görüşüne de değinen katılımcılar bu kaynakların öğrenciler gözünde soyut olan konuları somutlaştırdığını belirtmişlerdir.

Üçüncü sırada yer alan görüş ise birinci el kaynakların kalıcı öğrenmeyi sağlamasıdır. Katılımcılar görüşlerinde bu kaynakların kullanılması halinde öğrencilerin dersle ilgili bilgileri uzun vadede hatırlayabildikleri noktasına değinmişlerdir. Bundan başka birinci el kaynakların kullanılması halinde öğrencinin derse olan ilgisini arttığını, dersin daha anlaşılır ve verimli olduğunu dile getirmişlerdir. Dile getirilen görüşler arasında öğrencilerin perspektiflerinin geliştirmesi, son olarak da öğrencinin öğrenme süreçlerine dahil edilerek yaparak yaşayarak yani aktif öğrenmeleri için olanak sağlaması görüşü gelmektedir.

Katılımcılardan biri bu katkıların lisans düzeyindeki öğrenci seviyesinin düşük olması sebebiyle çok fazla görülemeyeceğini, yüksek lisans ve doktora derslerinde birinci el kaynak kullanma durumlarının öğrenciyi başarıya daha çok götürdüğünü savunmuştur. Bu görüşte olan 11 kodlu öğretim üyesi “...*Bu başarıyı özellikle yüksek lisans ve doktorada görüyoruz*” diyerek konuya yaklaşımını ifade etmiş, devamında “...*Liseden gelen öğrenci kapsamında değerlendirecek olursak, derslerimiz öğrencide bir karmaşıklık yaratıyor. Çünkü daha önce hiç duymadığı ve görmediği bilgileri görüyor. Bu fakülte araştırmaların yapıldığı bir yer. Seviye yüksek olunca öğrenci de başlangıçta yani birinci sınıfta zorlanıyor. Ama ikinci ve üçüncü sınıflarda alışıyorlar, biraz daha ilgi alaka duyup tarihi derslerinin farkına varıyorlar. Ama bazen öğrencilerin ümitlerinin kırıldığını, bu kadar zor işlerin nasıl yapacağı konusunda endişeye kapıldıklarını söyleyebilirim. Çünkü dersimizde yabancı kelimeler, çok sayıda kral isimleri, arazi çalışması, saha araştırması var. Ama bu ders ilgi ve alaka meselesidir. İlgili öğrenciler daha fazla başarılı oluyor. Tarih bölümünde zaten öğrenci seviyesi oldukça düşük. Puan olarak çok düşük seviyede öğrenciler gelebiliyor...*” diyerek öğrencide bu başarı düşüklüğünün sebebini ve nedenini temellendirmektedir.

Diğer kategorisinde toplanan görüşler ise: öğrencilerdeki ideolojik ve taraflı bakış açıları ile bunlardan kaynaklanan refleks ve yaklaşımları önemli ölçüde törpülemesi, konularla ilgili kendi yorumlarını geliştirebilmesi, inceleyeceği konuya farklılık katması, lisansüstü derslerde başarının sağlanabileceği şeklindedir.

Konu hakkındaki görüşlerden bazı alıntılar aşağıda sunulmuştur:

Katılımcı 16 “...*Öğrenciye güzel izah ederseniz sınıftaki bütün öğrencilerin ilgisini çekemezsiniz ama genel itibariyle bir ilgi alaka oluşturuyor. Ben daha çok ileriye dönük*

yansımaların olacağına inanıyorum. Özellikle akademik düzeyde yoluna devam edecek olan öğrenciler ufak aşinalık kazanmış oluyorlar. İlk defa defter türünü öğrenen öğrenci de olabilir, lisans seviyesinde bunlara aşina olmuş öğrenci de olabilir...”

Katılımcı 5 “ Anlamlandırma ve somutlaştırma açısından muhakkak faydası var. Öğrencinin kafasındaki bilgi elle tutulmuş hale geliyor ve kafasında oturmuş oluyor. (Belgeleri) Gördükten sonra hangisi ferman, hangisi berat bunun ayırımına gidebiliyor.”

Katılımcı 7 “...Yıllar sonra diyelim, (öğrenci) mezun olduktan sonra bir şekilde karşılaştığımızda ya da iletişim kurduğumuz zaman derslerden, geçmişten bahsedilirken hocam falan tarihte sınıfta şöyle olmuştu, siz şöyle yapmıştınız derken anlıyorsunuz ki demek bu şekliyle daha kalıcı daha etkin ve etkileyici oluyor.”

Katılımcı 2 “Tabi ki olur. (...) Bir kere dedik ya öğrenci için somutlaştırıyor. Somutlaştırdığı zaman da öğrencinin derse ilgisi artıyor, merak ediyor. Bu merak da akademik hayat için yeni bir adım anlamına geliyor. O yüzden de akademik başarıyı artırıyor. Yani öğrenci başarısını neden etkiler? Birincisi görselleştiriyorsun, ikincisi somutlaştırıyorsun ve aynı zamanda öğrenmesine vesile oluyorsun.

Katılımcı 27 “... Dersin işlenişini daha faydalı, verimli ve olumlu bir noktaya çektiği gibi, öğrencinin başarısına da önemli katkı yaptığını, böylelikle genel olarak daha bilimsel, objektif ve nesnel çıktılar aldığımızı düşünüyorum.

Katılımcı 19: “Elbette, birinci el kaynakların kullanımı öğrencinin ufkunu ve tarih perspektifini genişletecektir.”

Katılımcı 20 “...Gerçekten bunlarla ilgilenen, ilerisi için hedefi olan öğrencilerimden bunun olumlu yansımalarını gördüm. Çünkü sonraki dönemlerde, özellikle son sınıflarda soru soruyorlar veya tez döneminde “özellikle bizim çalışmamız şununla ilgili siz bunu aktarmıştınız ama farklı kaynaklar var mı?” şeklinde sorularla geliyorlar. Yani hedefi ve beklentisi olan arkadaşlarda olumlu bir etkisinin olduğunu söyleyebilirim.”

Katılımcı 6 “...Çevrilmiş bu eserleri de derlerde kullanmış olduğumuzda bu kaynakları daha sık aralıklarla sınıfa getirdiğiniz anlamına geliyor. Bu da tabi öğrencinin daha iyi idrak edeceği anlamına geliyor. Nasıl ki bir matematik dersinde öğrenci somut olarak sonuca gidiyorsa burada da aynı öyle bir kullanım söz konusudur. Öğrenci konuya müdahil oluyor, somut olarak verileri kullanıyor; böylelikle aktif öğrenme sağlanmış oluyor(...) Bu da yaparak yaşayarak öğrenmenin en güzel örneği.”

Katılımcı 28 “...Bazen de bu tip şeyleri bulma yoluna gidiyor. Diyelim ki bir berat ya da bir vakfiye söz konusu edildi. Bunu derse gördüğünde bunların dedesinde de var olduğunu

söyleyebiliyor ve bunu bulup getiriyor. Öğrenci hem konuya vakıf oluyor hem de kendi yaşantısından örneklemeler bulmaya çalışıyor. Yani görülüyor ki birinci el kaynaklar öğrencinin ilgi ve merakını uyandırma yönünde ve daha aktif olmasını sağlama yönünde katkı sağlıyor. Başarının da olduğunu bu anlamda söyleyebiliriz.”

Öğretim üyelerinin birinci el kaynak kullanımı ile ilgili problemle karşılaşma durumları hakkındaki görüşleri

Görüşme yapılan 27 tarih öğretim üyesine, birinci el kaynakların kullanımı ile ilgili problemle karşılaşmış karşılaşmadıkları sorulmuş; elde edilen bulgular, frekans ve yüzdeleri ile aşağıda tablolar halinde verilmiştir.

Tablo 14. *Öğretim Üyelerinin Birinci El Kaynak Kullanımı İle İlgili Problemle Karşılaşma Durumları Hakkındaki Görüşleri*

Görüşler	f	%
Karşılaşanlar	16	59
Karşılaşmayanlar	8	30
Cevap vermeyenler	3	11
Toplam	27	100

Tablo 14'ten anlaşılacağı üzere katılımcılardan 16'sı öğrenci seviyesinin düşük olması, belgelere ulaşımın zor olması, sınıfların kalabalık olması, belge dillerinin ağır olması ya da ezberci eğitim sisteminin varlığı gibi sorunlardan bahsederek birtakım problemlerle karşılaştıklarını ifade etmiştir. Katılımcılardan 8'i ise herhangi problemle karşılaşmadıklarını; belge temini, ulaşımı ya da sınıf içi kullanımda bir sıkıntı yaşamadıklarını ifade etmişlerdir. 3 katılımcı ise bu soruya cevap vermemiştir. Öğretim üyelerinin kullanım konusunda karşılaştıkları problemler tablo 15 ve bu problemlerin çözümüne yönelik önerileri ise tablo 16'da verilmiştir.

Öğretim üyelerinin birinci el kaynak kullanımı ile ilgili karşılaştıkları problemler hakkındaki görüşleri.

Birinci el kaynak kullanımı sırasında bir takım problemler yaşadığını belirten 16 tarih öğretim üyesine, karşılaştıkları sıkıntıların neler olduğu sorulmuş; elde edilen bulgular, frekans ve yüzdeleri ile tablo 15'de verilmiştir.

Tablo 15. Öğretim Üyelerinin Birinci El Kaynak Kullanımı İle İlgili Karşılaştıkları Problemler Hakkındaki Görüşleri

Görüşler	f	%
Öğrenci seviyesinin düşük olması	12	24
Belgelere ulaşımın zor olması	7	14
Belge dilinin zor olması	6	12
Ezberci eğitim sisteminin olması	4	8
Sınıfların kalabalık olması	4	8
Yabancı kaynaklara ulaşımın zor olması	3	6
Öğretim üyelerinin kaygısız olması	2	4
Öğrencinin not kaygısıyla ders çalışması	2	4
Öğretim üyelerinin kendi branşları dışında derse girme zorunluluklarının olması	2	4
Belge üzerinde yapılan işlemlerin zaman alması	2	4
Diğer	7	14
Toplam	51	100

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere öğretim üyelerinin birinci el kaynak kullanımı ile ilgili problemleri çeşitlilik göstermektedir. Bazı öğretim üyeleri bu problemleri; öğrenci seviyesinin düşük olması nedeniyle kaynakları anlamlandıramamasına ve öğrencinin bu konuda ilgisiz ve bilinçsiz olmasına bağlamaktadır. Bunun yanında her şehirde üniversitelerin ve tarih bölümünün açılmasıyla birlikte üniversiteye giriş puanlarının düşük olması nedeniyle, bölümü kazanıp gelen öğrenci kalitesinin de düşük olduğunu; bundan dolayı da derslerinde birinci el kaynak kullansalar dahi istenilen amaca ulaşamadıklarını ileri sürmüşlerdir. İkinci problem ise özellikle bu belgelerin ülkemizde internet tabanına henüz tam olarak aktarılamamasından yani bu konuda altyapının henüz oluşturulmamasından dolayı bunlara ulaşamama olarak dile getirilmiştir. Bir sonraki problem unsuru ise var olan belgelerin dillerinin ağır olması ya da başka dillerde olması yüzünden öğrenciler hatta bazen öğretim üyeleri tarafından okunamaması olarak gösterilmiştir.

Bazı öğretim üyeleri ise ezberci eğitim sisteminden veya sınıf mevcudunun kalabalık olmasından kaynaklanan problemlere değinerek, Türkiye'deki eğitim sisteminin bu kaynakların kullanımına olanak vermemesinden bahsetmişlerdir. Öğretim üyelerinin dile getirdiği bir sorun da yabancı kaynaklara ulaşamamasıdır. Nitekim öğretim elemanları üniversite kütüphanesinde yabancı kaynakların yok denecek kadar az olduğunu, kendilerinin ulaştıkları bazı kaynakların da çok pahalı olduğunu dile getirmişlerdir. Bu sorunu kendi alanları için özelleştiren bazı öğretim üyeleri de vardır. Bazı eskiçağ tarihçileri özellikle kendi alanları için önemli kaynakların bulunamamasından söz ederken, var olan kaynakların ise çok değerli ve pahalı olduğunu, hal böyle iken bu değerli eserlerinde öğrencilere sunulamadığını belirtmişlerdir.

Katılımcılardan bazıları ise birinci el kaynak kullanım durumunu olumsuz etkileyen bir diğer etmeni öğretim üyelerinin alanında iyi olma ya da faydalı olma gibi kaygılarının bulunmamasına bağlamıştır. Belirtilen sorunların bir diğeri ise öğrencinin not kaygısıyla duruma yaklaşmasıdır. Öğretim üyelerinin kendi branşları dışında derse girme zorunlulukları ve belge üzerinde işlem yapma zorunluluğunun zaman alıcı ve uğraştırıcı olması da belirtilen görüşler arasındadır.

Diğer kategorisinde toplanan görüşler ise şu şekildedir: Öğrencinin kaynağın doğruluğunu sorgulaması (belgeye inanmaması), tarih için hassas konularda öğretim üyelerinin ve öğrencinin zorlanması, öğrencilerin her belgeyi birinci el ve doğru kaynak olarak algılaması, öğrencilerde metin analiz becerilerinin gelişmemiş olması, verilen tarih öğretiminin kısır olması, sınıf teknolojik donanımların yetersiz olması, öğrencilerin saplantılı görüşlerinin olması şeklindedir.

Konu hakkındaki görüşlerden bazı alıntılar aşağıda sunulmuştur:

Katılımcı 21 “... Öğrenci ilgisiz geliyor, bilinçsiz geliyor, dördüncü sınıftaki bir öğrenci Atatürk ile Kazım Karabekir’i birbirine karıştırıyor. Aslına bakarsanız geri kalmışlık bir bütündür. Dikkat edin gelişmiş toplumlar her şeyi ile gelişmiştir. Gelişmemiş toplumlarda her şeyi ile gelişmemiştir. (...) Temennilerimiz ve beklentilerimiz ayrı, ama olanlar farklı. 150-160 binde öğrenci alıyorsunuz. Bu yüzden bunu sağlayamazsınız, mümkün değil. Bir kere buraya gelen öğrencinin tarihle alakası yok. Sadece lisans mezunu olmak için gelenler var. Özel olarak bir tarih öğreneyim diye gelen yok. Bir de Boğaziçi Tarih Türkiye sıralamasında on binde öğrenci alıyor. Sen alıyorsun yüz atmış binde. Bu yüzden yapmanız mümkün değil.”

Katılımcı 9 “... Bizim öğrencimizin metin analizi becerisi yok. Kavram bilgisi ise çok zayıf. Aslında üç beş doğru ile tarih bölümü kazanılmamalı. Yani üniversiteler belirli bir seviyenin altını kabul etmemeli. Öğrenci bisiklet ise ondan tır yapamayız.”

Katılımcı 11 “... Tarih bölümünde öğrenci seviyesi oldukça düşük. Puan olarak çok düşük seviyede öğrenciler gelebiliyor. (...) Özellikle bu kaynak eserlerin internet ortamına aktarılması konusunda Türkiye’nin çok geri olduğunu düşünüyorum. Mesela ben İran’da uzun bir süre kaldım. Onların bile bizden bu manada çok önde olduklarını gördüm. Özellikle doktora döneminde temin konusunda çok zorlandım. Hep borç alarak çalışmalarımızı yürüttük. Bu kaynaklar olmadan da çalışmanız mümkün değil. Özellikle zengin olarak değerlendirilen bizim kütüphanemiz doktora çalışmanızdan sonra hiçbir işe yaramıyor. Seyfettin Özege bölümü var ama burada Osmanlı Tarihi çalışanların işine yarayacak eserler bulabilirsiniz. Ama özellikle Ortaçağ, Yeniçağ, Eskiçağ alanında çalışan araştırmacılar için çok fazla bilgi ve belge yok bu kütüphanede...”

Katılımcı 16 “...Bunları ne yazık ki etkili kullanamıyoruz. Bunun birinci sebebini ben öğrenci seviyesinin düşük olması faktörünü gösterebilirim. Çünkü öğrenciler işin tam farkında değiller. Kimisi umursamayabiliyor.”

Katılımcı 8 “...Evet. Karşılaşıyorum. Mesela kaynağın ismi var ama kendisine ulaşamıyoruz. Birisi görmüş ama bu sizin için yeterli değil. Çünkü bu konudaki tek kaynağa her zaman şüphe ile bakmak gerekir. Aynı konuda birkaç kaynak olursa işte o zaman karşılaştırma yaparsınız, yöntem de belirleyebilirsiniz.”

Katılımcı 25 “...Ama belgeleri de kimseye vermiyoruz. Çünkü belgelerimiz ulaşılması çok zor belgeler. Kolay kolay kimseyle paylaşmıyoruz. Sadece kendi ekibimiz içerisinde paylaşımlarda bulunuyoruz...”

Katılımcı 6 “...Özellikle birinci el kaynak kullanımında karşımıza çıkan en önemli sorun dil sorunudur. Birçok eserde özellikle eskiçağ dersleri için değerlendirecek olursak kalan eserlerin günümüz diline uyarlanmış hallerini bulmamız lazım... Çeviri eserleri kullanma sınırlılığı benim için en büyük problem.

Katılımcı 25 “... Türkiye’deki en büyük eksiklik yabancı dil bilgisi ve çeviri konusudur. Bazen yabancı kaynaklara ulaşıyoruz ama İtalyanca ve Almanca yazılmış ise çok büyük sıkıntı yaşıyoruz. Bunların çevirisini yapmak ise çok büyük maliyetler isteyen işler oluyor. Yine İngilizce olsa bir seviyede olduğunuz için bu mümkün ama İtalyanca ve Almanca için bu durum büyük sıkıntı...”

Katılımcı 21 “...Bir de bugün arşiv kütüphaneleri insanlar çalışmasın diye çalışıyor. Ama Avrupa’da online üzerinden çok daha rahat belgeye ulaşabiliyorum. Ama Ankara’dan bir belgeye ulaşamıyorum. (...)Öğrenci seviyesinin yanında bir de bizim sınıflarımız yüz kişilik. Bazı derslerimiz var 150 kişi derse giriyor. Fiziki şartlarımız yeterli değil, üniversitenin en eski binasıdır ama müstakil kendimize ait bir binamız yok. Tüm bunların hepsi birbirine bağlı. Fiziki şartların iyi olacak, öğrencinin hazır bulunuşluğu iyi olacak. Öğrencinin bir beklentisi yok, yani şu bölümü bitirsem şu olurum diye bir garantisi de yok. Öğrenciyi motive eden şeyler de yok. Dolayısıyla öğrenci üçle de bitirsem fark etmiyor iki ile de bitirsem fark etmiyor diyor... Biz bunu derken biz çok iyiyiz diyemeyiz. Tam tersi bizde de eksiklik var. Biz de yetersiziz. Hocalarımızdan bu dersi öğrenciye nasıl anlatayım da faydalı olur diyen, bu kaygıyı yaşayan belki üç tanedir...”

Katılımcı 16 “...Bunun yanında bir başka problem de sınıflarımızın çok kalabalık olması. Böyle bir sınıf ortamında belgeler ne kadar etkili kullanılabilir? Arkadaki öğrenci ile iletişim sağlanabiliyor mu? ...”

Katılımcı 23 “...Eskiçağ alanında kaynak temini konusunda ise kitapçılarda dahil olmak üzere Eskiçağ kitapları satılmadığını görüyorum. (Bulduğumuz kitaplar) ucuz da değil. Ya internet kaynaklarından alıp kaynaklarını oluşturursun ya da kendine arşiv oluşturacaksın. Ben mesela kütüphaneden kitap almayı sekiz dokuz yıl oldu. Çünkü kütüphanede bana hitap eden hiçbir kitap yok. Olanlar da ana kaynak olduğu ve sürekli ihtiyacımız olduğu için fotokopi veya varsa nüshalarını alarak ben kendim temin ettim. Eskiçağın dezavantajı ucuz kitabı yok. Bazen tek bir kitaba bin lira verdiğimiz oluyor. Uzmanlaştığımızda ancak kendimize ait kütüphanemiz oluyor...”

Katılımcı 28 “...Bizi sıkıntıya sokan bazen alanımız dışında derslere girmek zorunda kalışımız. Mesela ben Yeniçağ tarihçisiyim. Hala Selçuklu Tarihini ve Eskiçağ Tarihi derslerini vermekteyim. Bu derslere gittiğimde kendim de öğreniyorum, okuyup gidiyorum ama burada kalkıp da birinci el kaynak kullanıyorum desem yalan olur. Birinci el kaynak nedir deseniz belki bunu bile cevaplayamam. Bu bakımdan kendi alanınız dışına çıktığınız zaman doğal olarak birinci el kaynaklardan da uzaklaşmaktasınız. Kendi dönemim ile ilgili olarak mümkün oldukça çok kaynağa ulaşmaya bunu öğrencilerime göstermeye çaba göstermekteyim...”

Öğretim üyelerinin birinci el kaynak kullanımı ile ilgili karşılaştıkları problemlerin çözümüne yönelik önerileri.

Derslerinde birinci el kaynak kullanırken sıkıntı yaşadığını ifade eden 16 öğretim üyesine, karşılaştıkları problemlerin çözümüne yönelik fikirleri sorulmuş; elde edilen bulgular, frekans ve yüzdeleri ile Tablo 16’da verilmiştir.

Tablo 16. Öğretim Üyelerinin Birinci El Kaynak Kullanımı İle İlgili Karşılaştıkları Problemlerin Çözümüne Yönelik Önerileri:

Görüşler	f	%
Kaynak eserlerin kütüphanelere ulaştırılması ve internet ortamına sunulması	4	17
Tarih ve tarih öğretmenliğine gelen öğrenci puanının arttırılarak, öğrenci sayısının sınırlandırılması	2	8
Öğrencilere kaynakları değerlendirmeyi öğreterek sunum yaptırılması	2	8
Öğrencilerin tarihi yerlere ve arşivlere götürülmesi	2	8
Temel derslerin birinci sınıfta zorunlu olarak okutulması, diğer derslerin ikinci sınıftan itibaren seçmeli olarak verilmesi	2	8
Öğrencilere ortaöğretimde daha iyi bir tarih eğitimi verilmesi	2	8
Eğitimciler ve öğrenciler için kaynaklarla ilgili dil eğitimine önem verilmesi	2	8
Diğer	8	33
Toplam	24	100

Tablo 16’de görüldüğü üzere katılımcılar kaynaklarla ilgili karşılaştıkları problemlerin çözümüne yönelik çeşitli öneriler sunmuşlardır. Problem durumlarında en çok zikredilen görüşün öğrenci seviyesinin düşük olması iken çözüm önerileri konusunda en çok tekrarlanan görüşün kaynak eserlerin kütüphanelere ulaştırılması ve internet ortamına aktarılması gerektiği dikkat çekicidir. Öğretim üyelerinin ikinci sıradaki görüşleri ise problem durumlarında en çok tekrar edilen öğrenci seviyesinin düşük olması sorununun çözümüne yöneliktir. Öğretim üyeleri öğrenci seviyesinin yükselmesi için sadece belirlenen üniversitelerde tarih öğreniminin verilmesi gerektiğini savunmuş, tarih bölümüne gelen öğrencilerin yüksek puanlarla alınmasının ve gece öğretiminin kapatılmasının bu duruma çözüm olacağını ileri sürmüşlerdir. Üçüncü sırada yer alan görüş ise öğrencilere kaynakları değerlendirmeyi öğretmek sunum yaptırılmasıdır. Bundan sonraki görüş; bilgilerin uygulamaya konulabilmesi ve daha iyi anlaşılabilmesi için öğrencilerin tarihi yerlere ve arşivlere götürülmesidir. Bu görüş problem durumunda kendine yer bulmayıp çözüm noktasında ifade edilen bir duruma işaret etmektedir.

Tarih alanı içerisinde konuların çok olduğunu ve öğrencilerin bu yoğun konular karşısında bocaladıklarını ifade eden bazı öğretim üyeleri, temel tarih derslerinin birinci sınıflarda zorunlu olarak okutulup, ikinci sınıflardan itibaren ise öğrencilerin istedikleri alan konusunda uzmanlaşacakları seçmeli dersleri almasının daha faydalı olacağını savunmuştur. Ortaöğretimden gelen öğrencilerin daha iyi bir tarih eğitim sürecinden geçirilerek hazır bulunuşluk seviyelerinin üst düzeyde olmasının önemine değinen bazı öğretim üyeleri ise eğitim sisteminin ıslah edilmesi noktasında bazı önerileri ileri sürmüşlerdir. Kaynakların bir kısmının dilinin ağır olması ve bir kısmının yabancı dillerde yazılmış olması sebebiyle okunamaması problemine karşılık; bu konuda öğrencilere ve hatta öğretim üyelerine gerekli eğitimin verilmesi önerisi ise öğretim üyelerinin dile getirdiği bir diğer görüştür.

Diğer kategorisinde toplanan görüşler ise: Öğrencilere birinci sınıfta gereken ön bilgilerin verilmesi, öğrencilere tarih dersinin konusunun öncelikle insan olduğunun öğretilmesi, çevirisi yapılmış ancak dilleri ağır olan eserlerin açıklamalarının yapılması, ortaçağ alanında yazılmış tezlerin basılıp değerlendirmelerinin yapılması, akademisyenlerin teşvik edilmesi, tarih alanına ışık tutacak günümüz ilişkilerini anlatan çoklu çalışmaların yapılması, sınıf mevcutlarının pedagojik anlamda daha verimli olabilecek şekilde yeniden düzenlenmesi, öğrencilerde kaynağa ulaşma isteği ve gayretinin olması şeklindedir. Bu soruya 4 öğretim üyesi net bir cevap vermemiştir.

Konu hakkındaki görüşlerden bazı alıntılar aşağıda sunulmuştur:

Katılımcı 11 “...İnternet ortamına bunların (belgelerin) aktarılması lazım. Eğer ki ücretli de olacaksa internet üzerinden bu belgeler ücretlendirilebilir. Ama üniversitelerin veri tabanlarında bunların temin edilmelerinin çok daha verimli olacağını düşünüyorum. Bir akademisyenin kendi çalışmaları için de gelen öğrencilerini çalıştırabilmeleri için de bu çok gerekli. Yurt dışında bunlar uygulanıyor. Özellikle bu kaynak eserlerin internet ortamına aktarılması konusunda Türkiye'nin çok geri olduğunu düşünüyorum. Mesela ben İran'da uzun bir süre kaldım. Onların bile bizden bu manada çok önde olduklarını gördüm. Özellikle doktora döneminde temin konusunda çok zorlandım. Hep borç alarak çalışmalarımızı yürüttük. Bu kaynaklar olmadan da çalışmanız mümkün değil. Özellikle zengin olarak değerlendiren bizim kütüphanemiz doktora çalışmanızdan sonra hiçbir işe yaramıyor (...) Bence üniversitenin kütüphanesinin de bu anlamda zenginleştirilmesi lazım. Bir de akademisyenlerin teşvik edilmesi noktasında takviye edilmesi lazım. (...) Bence Türkiye'de tarih eğitiminde birinci sınıfta zorunlu dersler olmalı, ikinci sınıftan itibaren bütün dersler seçmeli olmalı ve öğrenciler alanına yönelmelidir. Çünkü siz tarih ilminin dört yılda her şeyini vermeniz mümkün değil. Ama siz birinci sınıftan itibaren temel dersler verip ikinci sınıftan itibaren alanlaştırırsanız bu eğitimin kalitesini artıracaktır. Adam kendisine bir yol çizecektir. Bu yol doğrultusunda da kaliteli ürünler çıkacaktır. Bana soracak olursanız öğrenciye seçmeli dersler verilmeli, onlara bu seçme özgürlükleri tanınmalı ...”

Katılımcı 21 “...Üniversiteleri kapatalım. Yerine üç tane dört tane üniversite bırakılsın. Herkes okumak zorunda değil. Her ile üniversite açmana gerek yok. Bana önce bir şey ver sonra benden bir şey iste. Beni yurt dışına gönder mesela. Ufkum açılsın. Bir sürü öneri olabilir (...) Ortaçağda mesela filozoflar çıkmış, hepsi sınıf arkadaşı. Almanlar diyor ki felsefe okuyacaksın Geothe Üniversitesinde okuyacaksın başka yerde okuyamazsın diyor. Mühendis olacaksın falan üniversitesine gideceksin diyor. Senüniversite açmışsın mühendis mezun ediyorsun, bir de İstanbul üniversitesinde bu bölüm var. Buradan mezun ediyorsun. Mezun olanlar aynı statüde. Bu olmaz. Yani bizim sitem baştan yanlış. Bunun yanında bir de üniversitedeki hocalarımızın maaşının artmasından başka kaygısı yok. (...) Mesela dili konuşamıyoruz. Hangimiz kendi çocuğumuzun öğretmeni olmak ister? Buna olumsuz cevap alıyorsak burada bir problem var işte.”

Katılımcı 9 “... Aslında bana sorarsan tarih öğrencisini birkaç aylığına arşivlere götüreceksin, orada bizzat çalışacak. Arşiv tozunu yutsunlar. Onlar da görsün ki tarih bir masa başı işi değildir. Bu sadece belgeler olarak düşünülmemeli. Öğrenci o belgenin coğrafyasını da tanımalı. Bu öğrencinin çalışmasına belki bir ruh verebilir. İnceleyeceği konuya farklılık katar. Bunun sonucunda da kalıcılık sağlanır.”

Katılımcı 4 “...Her şeyden evvel öğrenciye bilgi veriyorsun ama uygulamaya yönelik dersleri vermek çok sıkıntılı. Hep kağıt üzerinde kalıyor bu bilgiler. Özellikle tarih bölümü olarak en büyük eksikliğimiz tarih kulüplerinin olmayışı. En basiti öğrencileri, ya da başarılı öğrencileri yılda bir kere bile olsa tarihi yerlere götürememek bizim en büyük eksikliğimiz. Mesela öğrenciye arşivde çalıştırma yaptırmak çok güzel olurdu. Ama bizde her şey kağıt üzerinde kalıyor.”

Katılımcı 23 “...Tabi bizim burada dil eksikliğimiz var. Latince, Grekçe, Urartuca bilmediğimiz için bu belgeleri anlayamıyoruz. Belki alanda uzmanlaşsak bu dilleri öğrenebiliriz. Belki bir Latince temel olarak öğrenilebilir. Mesela Batı üniversitelerinde böyle dersler var. Tıpkı Osmanlıca olduğu gibi mesela bir Ortaçağ için de Farsça olabilir...”

Katılımcı 6 “...Bence öğrenci için teşvik unsurları olmalı. Mesela not durumu öğrenci için bir teşviktir. Öğretmen dersini planlarken ya da değerlendirirken, kaynak kullanımına yönelik sınavlarla beraber bir yüzdellik ayırabilir. Böyle bir durumda hem öğrencinin ilgisini çekmiş oluruz hem de öğrenci kaynağı bulup getirme sürecinde işin içine dahil edilmiş olacağından aktif öğrenme gerçekleşmiş olur. Bunun için öğrenciye böyle görevlendirmeler verebiliriz. Mesela dönem başında her öğrenciye belirlenen konular verilebilir. Öğrenciden aldığı konu dahilinde birinci el kaynaklara ulaşması istenebilir, konusu ile ilgili küçük sunumlar yaptırılabilir. Sonucunda tüm öğrencilerle durum değerlendirilebilir. Böylelikle öğrencinin ilgi ve merakını uyandırabilirsin. Aktif öğrenme ve öğrenci merkezli yaklaşım da amacına ulaşmış olabilir...”

Katılımcı 24 “... Her yıl önerilerimizi aslında yapmaktayız. Özellikle sınıflarımızın kalabalık oluşuyla alakalı sıkıntılarımızı dile getiriyoruz. Ama maalesef bu durum çok fazla dikkate alınmıyor. Bu konu biraz bilimsel değil de devlet politikası ve siyasetle alakalı bir durum olduğu için çözüme kavuşmamasını normal karşılıyorum...”

Öğrenciler İle Yapılan Anketin Bulguları ve Yorumları

Bu bölümde Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Tarih Öğretmenliği Anabilim Dalı, Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü ve Erzurum Teknik Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünde okuyan toplam 70 öğrenci ile uygulanan açık uçlu anket formundan elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

Öğrencilerin birinci el kaynak tanımlarına yönelik görüşleri.

Öğrencilere birinci el tarihsel kaynakların ne olduğu, tanımları sorulmuş; elde edilen bulgular, frekanslar ve yüzdeleri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 17. Öğrencilerin Birinci El Kaynak Tanımlarına Yönelik Görüşleri

Görüşler	f	%
Olayın yaşandığı ya da olaya yakın zamanda ortaya çıkan her türlü eser ve kaynak	22	33
Olayın geçtiği dönemde yaşayıp tanıklık etmiş insanların bizzat kaleme almış olduğu eserler	20	31
Bilginin ilk elden kullanıldığı en eski ve ilk başvurulacak eserler	7	11
Dönemi konu alan kaynaklar	3	5
Kitap, dergi ve gazete gibi kaynaklardan doğrudan alınan bilgiler	2	3
Bir olay hakkındaki bilgileri paylaşan, birinci ağızdan anlatılan eserler	2	3
Diğer	9	14
Toplam	65	100

Tablo 17’de görüldüğü gibi öğrencilerin büyük çoğunluğunun birinci elden kaynaklar konusunda fikirleri olduğu ve çeşitli tanımlar yaptığı görülmüştür. Katılımcılar tarafından en çok dile getirilen görüşe göre birinci el kaynak; olayın yaşandığı ya da olaya yakın zamanda ortaya çıkan ve yazarı dışında hiçbir ekleme ve çıkarım yapılmayan orijinal her türlü eser olarak ifade edilmiştir. Katılımcılarca ikinci sırada belirtilen tanım ise olayın geçtiği dönemde yaşayıp tanıklık etmiş insanların bizzat kaleme almış olduğu eserler şeklindedir. Bundan sonraki görüşlerin sıklığı düşüş göstermektedir. Bunlar; bilginin ilk elden kullanıldığı en eski ve ilk başvurulacak eserler, dönemi konu alan kaynaklar, kitap, dergi ve gazete gibi kaynaklardan doğrudan alınan bilgiler ya da bir olay hakkındaki bilgileri paylaşan birinci ağızdan anlatılan eserler olarak sıralanmaktadır.

Diğer kategorisinde toplanan görüşler ise; üzerinde hiçbir eser yazılmamış tarihten gelen kaynak çeşidi, ana kaynak olmadığı zaman başvuru kaynak, tarihi kaynakların az olduğu dönemlerde daha da değerlendirilen eserler, insanın ilk var olduğu günden itibaren günümüze kadar ulaşmış yazılı ve yazısız kaynakların tümü, Eskiçağ tarihi için yapılan arkeolojik kazılarda ortaya çıkan buluntuların kaleme alınması, çalışılan ve anlatılan konuların daha detaylı bir şekilde ele alındığı kaynaklar, öğrenciye en sağlam ve doğru bilgiyi aktarma yöntemi, kişinin özel olarak araştırdığı konuda kanıt niteliği taşıyan eserler, konu hakkında araştırma yapan ve bilgiyi bulup yazan ilk kişi şeklindedir Bu soruya 6 öğrenci cevap vermemiştir.

Öğrencilerin vermiş oldukları cevaplar incelendiği zaman geneli itibariyle tanımların doğru ya da doğruya yakın olduğu görülmektedir. Bunun yanında kategorilerden anlaşılacağı üzere birinci el kaynakları yanlış ya da eksik tanımlayan öğrenciler de mevcuttur. Mesela katılımcılardan F25 birinci el kaynakları “... Çalışılan, anlatılan konuların daha detaylı bir

şekilde ele alındığı kaynaklardır” şeklinde nitelerken katılımcı F29 “ Birinci el kaynak; öğrenciye verilen en sağlam bilgi ve en doğru bilgiyi aktarma yöntemidir. Örneğin ansiklopediler...” şeklinde tanımlamıştır. Bunun yanında katılımcı F10’in “Birinci el kaynak kitaplar, dergiler ve makalelerdeki bilgilerdir” ile katılımcı F15 ‘in “Birinci el kaynak, doğrudan bir kitaptan (kitap-dergi-gazete) alınan bilgilerdir” şeklindeki tanımları yine bu duruma örnektir. Bunun haricinde F24 kodlu katılımcının “ Yapılan araştırmalarda konu hakkında araştırma (yapan) ve bilgiyi bulup yazan ilk kişi” diyerek dönemden kalma eserler yerine bir konuyu ilk yazan kişinin birinci el kaynakları oluşturduğu yanlışına düşmesi bu duruma başka bir örnek teşkil etmektedir.

Konu hakkındaki görüşlerden bazı alıntılar aşağıda sunulmuştur:

Katılımcı E2 “ Birinci el kaynak döneminde yazılmış ve hiçbir şekilde müellifi dışında ekleme ve çıkarma yapılmamış orijinal eserlerdir.”

Katılımcı E3 “ Döneme, olaya birebir şahit olan (kişi tarafından) bunları(n) direkt olarak yazıya geçirilmesidir. Burada önemli olan kaynağı ele alan kişinin, grubun yazarın o dönemde yazarak ele almasıdır...”

Katılımcı E7 “ Birinci el kaynak döneminde veya dönemine en yakın zamanda neşredilmiş dokümanlardır.”

Katılımcı E9 “Dönemin tarihi olaylarını yansıtan kaynaklardır. Daha çok dönemden kalma kaynaklardır...”

Katılımcı E16 “...İlk elden direkt, yorumlanmamış kaynaktır. Direkt araştırılıp bulunan kaynaktır.”

Katılımcı E20 “İnsanın ilk var olduğu andan itibaren yaşam mücadelesinde var olma çabasında günümüze kadar ulaşıla gelmiş yazılı ve yazısız kaynakların tümüdür...”

Katılımcı F1 “ Olay veya durum(un) olduğu dönemin bilginleri ya da tarihçileri tarafından yazılan eserlerdir. Bu eserlerde kişi birebir bir olaya dahil olmuş ya da onun bilgisiyle yoğurulmuş ve yazmıştır. Tarihi kaynakların az olduğu dönemlerde daha önem arz eder.”

Katılımcı F3 “Kullanacağımız bilgileri ilk elden görme fırsatı veren kaynaklardır.”

Katılımcı F5 “Dönemin bilgileri tarafından kayıt altına alınmış olay örgüsüdür.”

Katılımcı F6 “ Herhangi bir zamanda yaşamış olan müverrih, müfessir vs. gibi bilim insanlarının o dönemde yaşanan olayları kayıtlara aldığı kaynaklara denir....”

Katılımcı F7 “Birinci el kaynak kişiye özel olan araştırılmış ve kanıt içeriği taşıyan eserlerdir...”

Katılımcı F9 “ Elde edilmek istenen bilginin veya tarihi bir olayın meydana geldiği sırada, yakın tarihte yaşamış olan şahısların yazdıkları notlar: birinci elden kaynaktır...”

Katılımcı F21 “ Bir olay hakkında bilgilerini paylaşan birinci ağızdan anlatılan eserlere verilen addır.”

Katılımcı F29 “Olayı birebir yaşayan ve birebir olayın içinde olan kişiler, belgeler ve vesikalardır.”

Katılımcı T6 “Olayın gerçekleştiği dönemden kalan her türlü eser kaynaktır...”

Öğrencilerin birinci el kaynak örnekleri ilgili görüşleri.

Açık uçlu anket uygulanan tarih eğitimi anabilim dalı ve tarih bölümlerinde okuyan toplam 70 öğrenciye birinci el kaynak örneği vermeleri istenmiş, elde edilen bulgular, frekanslar ve yüzdeleri ile aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 18. Öğrencilerin Birinci El Kaynak Örnekleri ile İlgili Görüşleri

Görüşler	f	%
Türk ve İslam Tarihi Kronikleri	20	16
Arşiv belgeleri	16	13
Evliya Çelebi- Seyahatname- Paralar	9	8
Kitabeler, Anıtlar	8	7
Döneminde yazılmış Kitaplar	7	6
Hatıralar, Anılar	6	5
Arkeolojik kazılardan elde edilen bulgular	6	5
Orhun Yazıtları	5	4
Gazeteler	5	4
Osmanlı Kadı Sicilleri	4	3
Mustafa Kemal Atatürk- Nutuk- Dönemden Kalan Yapılar ve Nesnelere	3	3
Zeki Velidi Togan’ın eserleri	3	3
Tabletler	2	2
Ansiklopediler	2	2
Diğer	2	2
Toplam	118	100

Tablo 18’den anlaşılacağı üzere öğrencilerin birinci el kaynaklarla ilgili en çok verdikleri örnek; Türk ve İslam tarihi kroniklerinden oluşmaktadır. Ancak bunu kronikler demek yerine Naima Tarihi ya da Tevarih-i Al-i Osman gibi öze indirgeyerek görüş bildirdikleri için bu örnekler Türk ve İslam Tarihi kronikleri kategorisi altında toplanmıştır.

Öğrencilerin ikinci sırada verdikleri birinci el kaynak örneği ise arşiv belgeleri olmuştur. Öğrencilerin bazıları bu konuda doğrudan arşiv belgesi derken bazıları fermanlar, beratlar ya da mühimme defterleri gibi cevaplar vermişlerdir. Verilen bu cevaplar yukarıda olduğu gibi arşiv belgesi kategorisi altında toplanmıştır.

En çok dile getirilen üçüncü görüş ise Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi olurken bunu sırasıyla döneminden kalan paralar, kitabeler, anıtlar, döneminde yazılmış kitaplar, hatıralar ve anılar, arkeolojik kazılarda elde edilen bulgular, Orhun Yazıtları, gazeteler, Osmanlı Kadı Sicilleri, Mustafa Kemal Atatürk- Nutuk, dönemden kalan yapılar ve nesnelere, Zeki Velidi Togan'ın eserleri, Tabletler ve ansiklopediler izlemiştir.

Diğer kategorisinde toplanan görüşler ise: Haritalar, günlükler, Zabıt Cerideleri, pullar, Koçi Bey Risalesi, biyografiler, fotoğraflar, filmler, şiirler ve destanlar, el yazması eserler, anallar, armalar ve mühürler, Ergun Aybars- İstiklal Mahkemeleri- Mehmet Arif Bey –Başımıza Gelenler-, Şevket Aziz Kansu- Türk Antropoloji Mecmuası-, İ. Kılıç Kökten- Karain Klavuzu-, İbrahim Kafesoğlu- Türk Milli Kültür Tarihi. Bu soruya 17 öğrenci cevap vermemiştir.

Soruya 17 öğrencinin cevap vermemesi, bazılarının ise yanlış cevap vermesi düşündürücüdür. T4, T10 gibi katılımcıların ansiklopediyi birinci el kaynak olarak göstermesi ya da bazı katılımcıların İbrahim Kafesoğlu'nun Türk Milli Kültür Tarihi kitabı gibi yazar isimleriyle ikinci el kaynak eserlerini birinci el kaynak olarak göstermesi bize bazı öğrencilerin bu konu hakkında yanlış bilgi sahibi olduğunu göstermektedir.

Konu hakkındaki görüşlerden bazı alıntılar aşağıda sunulmuştur:

Katılımcı E7 *“Bu arşiv belgesi, kitaplar, biyografiler de olabileceği gibi günümüzde fotoğraf, video, film gibi malzemeler de olabilir.”*

Katılımcı T6 *“Orhun yazıtları o dönemden kalan birinci el kaynaktır. O dönemden kalan yazışmalar, evraklar, seyahatnameler de birinci el kaynaklara örnek olarak verilebilir*

Katılımcı E2 *“Bunun yanı sıra arkeolojik kalıntılardan para, kitabe, arma, kitaplar, mühürler birinci el kaynaklar arasına girer.”*

Katılımcı F9 *“Örneğin; Ahmet Cevdet Paşa'nın Tarih-i Cevdet, (...) Naima'nın Naima Tarihi, milli mücadeleyi bizzat yaşamış ve komutanlarından olan Kazım Karabekir Paşa ve Kazım Özalp gibi paşaların hatıraları vs.”*

Katılımcı E9 *“İslamiyet öncesinden örnek verecek olursak çanak çömlekler, madeni paralar vs bunlara örnek verilebilir.”*

Katılımcı E10 “Olaylara veya durumlara doğrudan tanıklık eden kitaplar, fermanlar, anlaşmalar, şiirler, destanlar birinci el kaynaklara örnektir.”

Katılımcı E16 “Arkeolojik kazılarda ortaya çıkan buluntuları örnek verebiliriz. Örnek olarak kitabeler, el yazmaları.”

Katılımcı F2 “Hatırat ve günlükler.”

Katılımcı F6 “Harzemşahlar Tarihi devirlerine baktığımızda İbn’ül Esir’in (...) yazdığı eserler.”

Katılımcı F7 “Mustafa Naima/ Naima Tarihi, Mustafa Kemal Atatürk/ Nutuk.”

Katılımcı T1 “Arşivler, gazeteler, devlet evrakları, TBMM Cerideleri, Osmanlı kadı sicilleri.”

Katılımcı T9 “Seyahatnameler, gazeteler, döneminde yazılan kitaplar.”

Katılımcı T13 “... Yazı, yapıt, mesela devlet evrağı, tutanaklar, maliye kayıtları, mahkeme kayıtları gibi. Pullar paralar...”

Katılımcı T19 “...Osmanlı Devleti ile Rusya arasında imzalanmış Küçük Kaynarca Antlaşması örnek olarak verilebilir.”

Öğrencilerin lisans eğitimlerinde aldıkları derslerde birinci el kaynak kullanım durumları.

Açık uçlu anket uygulanan toplam 70 öğrenciye lisans eğitimlerinde aldıkları derslerde birinci el kaynak kullanım durumları sorulmuş, elde edilen bulgular, frekanslar ve yüzdeleri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 19. Öğrencilerin Lisans Eğitimlerinde Aldıkları Derslerde Birinci El Kaynak Kullanım Durumları İle İlgili Görüşleri

Görüşler	f	%
Kullanılan	47	67
Kullanılmayan	16	23
Cevap vermeyenler	7	10
Toplam	70	100

Tablo 19’da görüldüğü gibi katılımcılardan 47 kişi gibi büyük bir çoğunluk derslerinde birinci el kaynakların kullanıldığını söylerken sadece 16 öğrenci bu kaynakların kullanılmadığını ifade etmiştir. Bu durum öğretim üyelerinin verdiği cevaplarla örtüşmektedir. Bu soruya 7 öğrenci ise cevap vermemiştir.

Öğrencilerin lisans eğitiminde gördükleri birinci el kaynak türleri ile ilgili görüşleri.

Lisans derslerinde birinci el kaynak kullanıldığını söyleyen toplam 47 öğrenciye, bu kaynakların neler olduğu sorulmuş, elde edilen bulgular, frekanslar ve yüzdeleri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 20. Öğrencilerin Lisans Eğitiminde Gördükleri Birinci El Kaynak Türleri İle İlgili Görüşleri

Görüşler	f	%
Arşiv Belgeleri	20	24
Kitaplar	11	13
Vakanüvis tarihleri	9	11
Hatıralar	7	9
Makaleler	6	8
Seyahatnameler	4	5
Arkeolojik bulgular	3	4
Fotoğraflar, resimler ve videolar	2	3
Günlükler	2	3
Haritalar	2	3
Diğer	14	17
Toplam	80	100

Tablo 20’de görüldüğü gibi öğrenciler derslerinde en çok arşiv belgelerinin kullanıldığını belirtmişlerdir. Bunu sırasıyla kitaplar, vakanüvist tarihleri, hatıralar, makaleler, seyahatnameler, arkeolojik bulgular, fotoğraflar, resimler ve videolar, günlükler ve haritalar takip etmektedir. Diğer kategorisinde toplanan görüşler ise; gazeteler, dergiler, el yazması eserler, ansiklopediler, internet bilgileri, araştırma eserler, el yazması Osmanlı Türkçesi metinleri, el yazması Kur’an-ı Kerim sayfaları, müzelerden getirilen tarihi eserler, gravürler, salnameler, dönemden kalan eşyalar, süngü, edebi eserler şeklinde sıralanabilir.

Öğrencilerin birinci el kaynak olmayan örnekleri birinci el kaynak olarak nitelermeleri durumu burada da söz konusudur. Nitekim araştırma eserlerin, makalelerin ve ansiklopedilerin kullanılmış olduğunu söyleyen bazı öğrencilerin varlığı bize birinci el kaynak konusunda bir takım yanlış ya da eksik bilgilerin var olduğunu kanıtlamaktadır. Bu soruya 28 öğrenci ise cevap vermemiştir.

Bunun haricinde ankete katılan öğrencilerin vermiş oldukları cevaplara bakıldığında bazı katılımcıların, özellikle epigrafi özelinde, aldıkları kimi derslerde belge kullanıldığını ifade ettikleri görülmüştür. E12’nin “ *Evet kullandık. Örneğin epigrafi derslerimizde arşiv belgelerini okumaya çalıştık. Eski Osmanlıca metinlerini okuduk. Yeri geldiğinde kitaplar*

içerisindeki birinci el kaynakları inceledik.” ve E 15’in “ Epigrafi dersinde Osmanlı dönemine ait belgeler okutuldu.” Sözlere buna bir örnektir.

Konu hakkındaki görüşlerden bazı alıntılar ise aşağıda sunulmuştur:

Katılımcı E10 *“Döneme ait fotoğraf, video, gazete, kitaplar, edebi eserler, resimler.”*

Katılımcı E12 *“Örneğin Epigrafi derslerimizde arşiv belgelerini okumaya çalıştık. Eski Osmanlıca metinlerini okuduk. Yeri geldiğinde kitaplar içerisindeki birinci el kaynakları inceledik.”*

Katılımcı F1 *“Makaleler çoğunlukta kullanıldı.”*

Katılımcı F2 *“Milli Mücadele Tarihi derslerinde birçok hatırat kullanıldı.”*

Katılımcı F4 *“ Evet arkeolojik materyaller ve dönemden kalan belgeler ve kitaplar kullanıldı.”*

Katılımcı F13 *“ El yazmaları, makale ve dergiler kullanıldı.”*

Katılımcı F27 *“Hatıralar, Seyahatnameler, o dönemde yaşamış insanların kitapları kullanıldı”*

Katılımcı T20 *“ Fotokopi halinde dönemin yazışmalarından örnekler gösterildi. ”*

Katılımcı T13 *“Mahkeme kayıtlarını inceledik. Mufassal defterlerini, tahrir defterlerini inceledik.”*

Katılımcı T15 *“ Aşıkpaşazade Tarihi, Piri Reis Haritası, Tursun Bey Tarihi vs kaynaklar ve Osmanlıca belgeler gibi belgeler kullanıldı.”*

Katılımcı T17 *“ Devlet arşivine dair resmi evraklar, dönemin olaylarını anlatan ve olaylara şahitlik yapan müelliflerin kaleme aldığı eserler, savaşları anlatan gravürler ve yakınçağ için videolar kullanıldı.”*

Öğrencilerin lisans eğitimlerinde aldıkları derslerde birinci el kaynak kullanım sıklıklarına yönelik görüşleri.

Lisans derslerinde birinci el kaynak kullanıldığını söyleyen 47 öğrenciye, bu kaynakların ne sıklıkla kullanıldığı sorulmuş; elde edilen bulgular, frekanslar ve yüzdeleri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 21. Öğrencilerin Lisans Eğitimlerinde Aldıkları Derslerinde Birinci El Kaynak Kullanım Sıklıklarına Yönelik Görüşleri

Görüşler	f	%
Dersin akışına göre	23	32
Hemen hemen her derste	11	15
Nadiren	11	15
Dersin özelliğine göre	5	7
Epigrafi ve Paleografya derslerinde her ders	2	3
Cevap vermeyenler	18	28
Toplam	70	100

Tablo 21’de görüldüğü gibi öğrencilerin tarih derslerinde birinci el kaynakların kullanım sıklıklarına yönelik görüşleri çeşitlilik arz etmektedir. Buna göre katılımcıların çoğu derslerinde birinci el kaynakların dersin akışına göre kullanıldığını ifade ederken, daha sonra eşit oranda hemen hemen her derste ve nadiren kullanıldığını ifade etmişlerdir. Dersin özelliğine göre birinci el kaynakların kullanıldığı ifadesi de dile getirilen görüşler arasındadır.

Katılımcılardan bazıları ise Epigrafi ve Paleografya gibi derslerin birinci el kaynakların kullanımına daha uygun olduğunu belirterek sadece bu derslerde birinci el kaynakları kullandıklarını dile getirmişlerdir. Son olarak değinilmesi gereken nokta ise öğrencilerin bu soruya katılım oranının düşük olmasıdır. Nitekim 18 öğrenci bu soruya cevap vermeyerek azımsanmayacak bir dilimi teşkil etmişlerdir.

Konu hakkındaki görüşlerden bazı alıntılar ise aşağıda sunulmuştur:

Katılımcı F1 “*Dersin akışına ve hocanın dersi işleyişine bağlı kullanılıyordu...*”

Katılımcı F6 “*Çok sıklıkla. Gerçekten hemen hemen her derste konusuna göre derslerde adı geçen kitaptan bir örnek dahi olsa verildi.*”

Katılımcı T19 “*İlgili derslerde dönem boyunca kullanıldı.*”

Katılımcı T13 “*İki ayda bir kullanılıyordu.*”

Katılımcı T12 “*Konunun işlenişine göre kullanılıyordu.*”

Katılımcı T9 “*Her derste kullanıldı. Kitap, makale, gazete, eski arşiv belgelerini okuduk.*”

Katılımcı T15 “*Konunun ihtivasına göre kullanılıyordu.*”

Katılımcı E12 “*Çok fazla olmasa da derslerden derslere farklılık arz ediyordu. Dersin ve konunun içeriğine göre gerekli gördüğümüz noktalarda kullanıyorduk.*”

Katılımcı F30 “Özellikle Osmanlı Tarihi ve Eskiçağ derslerinde, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi derslerinde hemen hemen her derste kullanıldı.”

Katılımcı F13 “Genel olarak bütün derslerde(kullanıldı).”

Öğrencilerin lisans eğitimlerinde aldıkları derslerde birinci el kaynak kullanım biçimleri hakkındaki görüşleri.

Lisans derslerinde birinci el kaynak kullanıldığını söyleyen 47 öğrenciye, bu kaynakların nasıl kullanıldığı sorulmuş, elde edilen bulgular, frekanslar ve yüzdeleri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 22. Öğrencilerin Lisans Eğitimlerinde Aldıkları Derslerde Birinci El Kaynak Kullanım Biçimleri Hakkındaki Görüşleri

Görüşler	f	%
Birinci el kaynakların görsellerinin gösterilmesi ya da slaytla yansıtılarak örnekler verilmesi	12	24
Sadece Epigrafi ve Paleografya derslerinde eski yazının öğrencilere tanıtılması ve metin çevirisinin yapılması	7	14
Birinci el kaynakların sınıfa getirilip öğrencilerle beraber okumalar ve değerlendirmeler yapılması	7	14
Birinci el kaynakların tanıtılması ve onlar hakkında bilgi verilmesi	6	12
Birinci el kaynaklardan bilgi aktarımı yapılması	6	12
Ders notları ile belge karşılaştırılması yapılması	3	6
Birinci el kaynaklardan alıntı yapılması ve alıntı yapılmasının tavsiye edilmesi	2	4
Birinci el kaynaklara nasıl ulaşılabileceğinin ve kullanılacağına öğretilmesi	2	4
Diğer	6	12
Toplam	51	100

Tablo 22’de görüldüğü üzere öğrenciler lisans eğitimlerinde aldıkları derslerde birinci el kaynak kullanımının nasıl olduğu sorusuna yönelik çeşitli görüşler bildirmişlerdir. Bu ifadeler arasında en çok dile getirilen durum; birinci el kaynakların görsellerinin gösterilmesi ya da slaytla yansıtılarak örnekler verilmesi görüşüdür. Öğrencilerin bundan sonra sıraladıkları görüşler ise sadece Epigrafi veya Paleografya derslerinde eski yazının öğrencilere tanıtılması ve metin çevirisinin yapılması, birinci el kaynakların sınıfa getirilip öğrencilerle birlikte okuma ve değerlendirmelerin yapılması, birinci el kaynakların tanıtılması ve onlar hakkında bilgi verilmesi, birinci el kaynaklardan bilgi aktarımı yapılması şeklindedir. Ders notları ile belge karşılaştırılması yapılması, birinci el kaynaklardan alıntı yapılması ve alıntı yapılmasının tavsiye edilmesi, birinci el kaynaklara nasıl ulaşacaklarının ve kullanacaklarının öğretilmesi görüşleri ise çok az öğrenci tarafından ifade edilen görüşler arasındadır.

Diğer kategorisinde toplanan görüşler ise: Öğrenciyi daha ayrıntılı bilgiye ulaşmak için birinci el kaynaklara yönlendirme, dersler sırasında ana kaynak olarak kullanılması,

videolar izletilmesi, tarihi eserlerin maket yapılarının gösterilmesi, getirilen birinci elden kaynakları öğrencilerin incelemesinin sağlanması, birinci el kaynaklarla ilgili soru cevap şeklinde konu anlatılması şeklinde sıralanmıştır. Bu soruya 23 öğrenci ise cevap vermemiştir. Diğer tablolarda olduğu gibi bu soruda da cevap vermeyen öğrenci sayısının fazlalığı dikkat edilmesi gereken durumlardan biridir.

Konu hakkındaki görüşlerden bazı alıntılar ise aşağıda sunulmuştur:

Katılımcı F28 “*Tanıldı. Bazı kısa anekdotlardan bahsedildi.*”

Katılımcı F13 “*Slaytlarla, anlatılarak ve içeriğinden örneklendirilerek bahsedildi.*”

Katılımcı F5 “*Orijinal kitaplar gösterildi ve öğrencilerle istişare edildi.*”

Katılımcı F3 “*Kaynak olarak bize o bilgiye nasıl ulaşmamız gerektiği hakkında bilgi vererek .*”

Katılımcı E7 “*Derslerde Osmanlıca okumalarının gelişmesi için kullanıldı.*”

Katılımcı E16 “*Epigrafi derslerinde metinler çevrilerek, yorumlanarak (kullanıldı).*”

Katılımcı E6 “*Bazen belge karşılaştırması yapıyorduk. Genelde görsellerini yansıtıyorlardı.*”

Katılımcı E3 “*Epigrafi derslerinde Osmanlıca okutulurken kullanıldı. Harfleri tanıtmak ve Osmanlıca metinlerinin okutulmasını öğretmek için (kullanıldı).*”

Katılımcı T9 “*Hoca tarafından getirilen materyaller derslerde kullanıldı.*”

Katılımcı T12 “*Örnek olarak gösterildi, nasıl faydalanılacağı gösterildi.*”

Katılımcı T13 “*Dijital ortamda kullanıldı. Aynı zamanda bizzat materyali görerek inceledik.*”

Katılımcı F20 “*Görsel olarak slayt şeklinde kitaplardan gösterildi.*”

Öğrencilerin birinci el kaynak kullanımının dersin işleyişi ve öğrenci başarısı üzerine katkıları hakkındaki görüşleri.

Lisans derslerinde birinci el kaynak kullanıldığını söyleyen 47 öğrenciye, birinci el kaynak kullanılmasının dersin işlenişi ve öğrenci başarısı üzerine katkısı hakkında görüşleri sorulmuş, elde edilen bulgular, frekanslar ve yüzdeleri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 23. Öğrencilerin Birinci El Kaynak Kullanımının Dersin İşleyişi ve Öğrenci Başarısı Üzerine Katkıları Hakkındaki Görüşleri

Görüşler	f	%
Dönemi daha gerçekçi öğrenme	19	30
Güvenilir bilgiye ulaşma	10	16
Bilgiyi ilk elden görme	6	10
Olaylara daha objektif bakabilme	3	5
Kalıcı öğrenmeyi sağlama	3	5
Farklı dilleri görebilme	3	5
Kaynakların niteliğini, işlevini ve kullanımını anlama	3	5
Yanlış bilgilerle doğru bilgileri karşılaştırma imkânı sağlama	2	3
Diğer	14	22
Toplam	63	100

Tablo 23'te görüldüğü üzere katılımcılar ilk olarak; derslerinde birinci el kaynakların kullanılması durumunda dönemi daha gerçekçi öğrenebildiklerini dile getirmiş, ardından güvenilir bilgiye ulaştıklarını ve bilgiyi ilk elden görme fırsatlarını yakaladıklarını ifade etmişlerdir. Öğrenciler bunların haricinde birinci el kaynakların kullanılması halinde olaylara daha objektif bakabildiklerini, bu kaynakların dersi görselleştirdiği için kalıcı öğrenmeyi sağladıklarını ifade etmişlerdir. Kaynaklar sayesinde farklı dilleri görebilme, kaynakların niteliğini, işlevini ve kullanımını anlama, kaynakların yanlış bilgilerle doğru bilgileri karşılaştırma imkanı vermesi ise ifade edilen görüşler arasındadır.

Diğer kategorisinde toplanan görüşler ise: Bilimsel araştırmaların önemini anlama, bitirme tezinde faydasını görme, anlatılan konuyu güçlendirmesi, yeni bilgiler edinme, kaynak karşılaştırması yapma imkanı edinme, tarihi sorgulama ve yorumlama becerilerini geliştirme, tarihin ezberden ziyade araştırma ve soruşturmaya dayalı bir bilim dalı olduğunu öğrenme, tarih biliminin geçirmiş olduğu evreleri görme, dönem kaynaklarının nasıl meydana geldiğini görme, belgelerin nasıl okunduğunu öğrenme, tarihçi duygusunu hissetme, akademik kariyer için bilgili olma fırsatı edinme, bilgiyi temellendirmesi, insanları ikna edip, tatmin etmesi şeklindedir. 70 öğrencinin katılmış olduğu açık uçlu ankette 20 öğrenci bu soruyu boş bırakmıştır.

Konu hakkındaki görüşlerden bazı alıntılar ise aşağıda sunulmuştur:

Katılımcı T17 “ *Tarihsel sorgulama ve yorumlama becerim gelişti. Tarihin ezberden ziyade, araştırma ve soruşturmaya dayalı bir bilim dalı olduğunu öğretti.*”

Katılımcı E10 “*Döneme ait birinci el kaynakları kullanmak olaylara olan inandırıcılığı artırır ve ikinci el kaynaklarla karşılaştırma yapma olasılığını artırdığı için faydalı olmuştur.*”

Katılımcı E “*Doğrudan dönemin net bilgisi ile karşılaşmak açısından önemi oldu. Ayrıca farklı yazı türlerini görmek okuma bilgimi geliştirdi.*”

Katılımcı E12 “*Olayları bizzat birinci elden görmek, okumak daha net bilgi elde etmemizi sağladı. Daha objektif bakmamıza yardımcı oldu.*”

Katılımcı E 15 “*Dönemi, olayı yaşayan kişilerden dinleme ya da o dönemden kalan bir nesneyi görme dönemle ilgili daha gerçekçi fikirler oluşturmamıza katkı sağladı.*”

Katılımcı T5 “*Tarihi olayları, geçişleri ve olguları daha iyi kavramamıza, objektif bir şekilde eğitimimize katkısı oldu.*”

Katılımcı F3 “*Kaynağa direkt ulaşım, bilgiyi ilk elden görme fırsatı veriyordu.*”

Katılımcı F5 “*Araştırmacı tarihçi olmam yolunda büyük katkıları oldu. İlerideki akademik kariyerim açısından bilgili bir birey olmamı sağladı.*”

Katılımcı F13 “*Olayları daha gerçekçi ve olduğu gibi öğrenebildik.*”

Öğrencilerin lisans eğitiminde birinci el kaynak kullanımına dair eğitim alma durumları.

Açık uçlu anket uygulanan tarih eğitimi anabilim dalı ve tarih bölümlerinde okuyan toplam 70 öğrenciye lisans eğitimleri sırasında birinci el kaynakların kullanımına dair eğitim alma durumları sorulmuş, elde edilen bulgular, frekanslar ve yüzdeleri ile aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 24. *Öğrencilerin Lisans Eğitiminde Birinci El Kaynak Kullanımına Dair Eğitim Alma Durumları*

Görüşler	f	%
Alanlar	40	56
Almayanlar	15	21
Kısmen eğitim alanlar	5	7
Kendi çabaları ile bilgi edinenler	1	1
Cevap vermeyenler	9	15
Toplam	70	100

Tablo 24’te görüldüğü üzere tarih öğrencilerinin büyük çoğunluğu lisans eğitimlerinde birinci el kaynakların neler olduğuna ve bu kaynakların nasıl kullanılacağına dair eğitim

aldıklarını belirtmişlerdir. Katılımcılardan 15'i bu konuda eğitim almadığını belirtirken 5 öğrenci ise bu eğitimin kısmen verildiğini dile getirmiştir. Soruya 9 öğrenci cevap vermezken, 1 katılımcı da bu eğitimin öğretim üyeleri tarafından verilmediğini, sadece kendi çabası ile kaynaklar hakkında bilgi sahibi olduğunu dile getirmiştir. Bu katılımcı (F12) eğitim alma noktasında hocaların biraz daha bilinçli olması gerektiğini, derslerinde birinci el kaynak kullanılmadığını ancak kendi çabalarıyla bu bilgileri edindiğini ifade etmektedir.

Aşağıda tabloda öğrencilerin birinci el kaynaklar konusunda eğitimi alma biçimleri ayrıca verilmiştir.

Öğrencilerin birinci el kaynak kullanımına dair eğitim alma biçimleri hakkındaki görüşleri.

Lisans eğitimleri sırasında kaynak kullanımına dair eğitim aldığını söyleyen tarih eğitimi anabilim dalı ve tarih bölümlerinde okuyan toplam 45 öğrenciye, bu eğitimleri ne şekilde aldıkları sorulmuş; elde edilen bulgular, frekanslar ve yüzdeleri ile aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 25. *Öğrencilerin Birinci El Kaynak Kullanımına Dair Eğitim Alma Biçimleri Hakkındaki Görüşleri*

Görüşler	f	%
Kaynakların ne olduğuna ve nasıl kullanılması gerektiğine yönelik teorik eğitim alma	25	74
Birinci el kaynakların kullanımına yönelik uygulama eğitimi alma	9	26
Toplam	34	100

Tablo 25’de görüldüğü üzere katılımcılardan 25’i birinci el kaynakların ne olduğu, bu kaynakların türleri, nerelerde bulunacağı ve nasıl kullanılacağı konusunda eğitim aldıklarını ifade etmişlerdir. Katılımcılar bu eğitimlerin özellikle Tarih Metodolojisi ve Bibliyografya dersinde verildiğini belirtmişlerdir. Katılımcılardan 9’u ise bu konuda uygulamalarında yapıldığını ancak bu uygulamaların sadece Tarih Öğretim Yöntemleri dersinde verildiğini ifade etmiştir. Bu görüş de en çok tekrar edilen ikinci görüşü oluşturmuştur. Bununla birlikte öğrencilerden E10 ve E11 gibi katılımcılar ise tarih öğretiminde birinci el kaynakların derslerde kullanılmadığını, sadece materyal olarak ne işe yaradığını ve bunun uygulamalarının Tarih Öğretim Yöntemleri dersinde aldıklarını ifade etmiştir.

Konu hakkındaki görüşlerden bazı alıntılar aşağıda sunulmuştur:

Katılımcı E15 “ *Tarih öğretim yöntemleri dersimizde bu belgeleri nasıl kullanacağımıza, nasıl uygulamalar yapabileceğimize dair eğitim aldık. Birinci elden bir*

kaynakla ilgili öğrencilere çeşitli sorular sorarak onlarda bir fikir oluşturma yönünde çeşitli uygulamalar yaptık.”

Katılımcı T11 “ *Birinci el kaynakları diğer yazılmış olan kroniklerle karşılaştırmayı ve doğru sonuçlar vermeyi öğrendim.”*

Katılımcı T4 “ *Evet derslerde hocalarımız anlatıma geçmeden dört hafta önce nasıl anlatacağımızı ve bu anlatımımızı yaparken neleri yapabileceğimizi örnek vererek ve video ile geçmiş sunumlardan örnek(lerle) göstermiştir.”*

Katılımcı T8 “ *Evet, eğitim aldık. Birinci el kaynakların makale gibi akademik araştırmalarda önemi büyüktür. Ayrıca birinci el kaynaklara ulaşılması bir o kadar da zordur.”*

Katılımcı T20 “ *Elbette aldık. Bir tarihçi olarak birinci el kaynaklarla çok sık bir şekilde karşılaşma ve kullanma gibi bir durum söz konusu. Bundan mütevellit hocalarımız, birinci el kaynaklar üzerinde örnek göstererek (dersi) işlemeye büyük özen göstermekteydiler.”*

Katılımcı E1 “*5. Senemizin 1. Döneminde Tarih Öğretim yöntemleri dersinde birinci el kaynak kullanımını öğrendik. Uygulamaya çalıştık. Kanıtlar getirmeye çalıştık derse.”*

Katılımcı F12 “*Kendi çaba ve özel ilgimizle evet.”*

Katılımcı E6 “*Metot dersinde nasıl ulaşacağımızı, nerde olduklarını öğrendik.”*

BEŞİNCİ BÖLÜM

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Lisans programlarında yer alan tarih derslerinde birinci el kaynakların kullanım durumunu tespit etmek amacıyla yürütülen çalışmanın bu bölümünde; bulgulara bağlı olarak ulaşılan sonuçların genel bir değerlendirmesi yapılmıştır. Ayrıca sonuçlar ilgili literatür ile kıyaslanarak, benzer konu ve alanlarda yapılmak istenen araştırmalar için öneriler sunulmuştur. Elde edilen bulgular kapsamında ortaya çıkan sonuçlar, araştırmanın sorularına göre öğretim üyeleri ve öğrenci özelinde iki başlık halinde ele alınmıştır:

Öğretim Üyeleri ile Yapılan Görüşme Bulguları Üzerine Sonuçlar

Araştırmanın ilk sorusu ile ilgili gerçekleştirilen analizler sonucunda, görüşme yapılan öğretim üyelerinin büyük çoğunluğunun tarih öğretim amaçlarında vatan, millet, bayrak gibi milli konulara bağlılık ile tarih şuurunu kazandırma gibi geleneksel amaçları ön plana çıkardığı görülmektedir. Bununla beraber, öğrencilere tarih bilgisi kazandırmak, onların tarihsel olayları değerlendirmesini sağlayarak, bilgiyi kullanma becerilerini kazandırmak gibi amaçların da dile getirildiği tespit edilmiştir. Bu sonuçların, alanyazında söz konusu amaçlar üzerine araştırmalar yapan Demircioğlu (2014), Safran (2015) ve Kaya (2014)'nın çalışmaları ile uyumlu olduğu anlaşılmıştır. Bu amaçların ayrıca Dilek (2002)'in "Disiplin Dışı Amaçları" ile de uyumlu olduğu görülmüştür. Görüşme yapılan öğretim üyelerinin çoğu geleneksel tarih öğretim amaçlarını sıralarken, bazı katılımcılar yenilikçi amaçların da gündeme getirilmesi gerektiğinden bahsetmişlerdir. Bu amaçları gündeme getiren katılımcılar; öğrencilerin eğitim hayatları boyunca geleneksel amaçlara yönelik yetiştiğine dikkat çekerek; üniversite eğitimleri sırasında daha çok bilimsel bilgilerle donanımlı hale gelmelerinin gerektiği üzerinde durmuşlardır. Ancak bu görüşte olan katılımcı sayısının azlığı yenilikçi amaçların çok fazla oturmadığını göstermektedir. Tespit edilen bir diğer durum ise tarih öğretim amaçlarının Edebiyat ve Eğitim Fakültelerine göre değişebileceği görüşü olmuştur. Ayrıma giden katılımcıların bu görüşü dile getirmelerindeki en büyük gerekçesi ise Eğitim Fakültelerinde öğretmen yetiştirmek, Edebiyat Fakültelerinde ise bilim insanı yetiştirmek gibi bir amacın olmasıdır. Öğretim üyelerinin bu noktada Edebiyat Fakültelerinde okuyup Eğitim Fakültesinde Formasyon Eğitimini aldıktan sonra öğrenimlerini tamamlayan öğrencilerin de birer öğretmen adayı olabileceklerini göz ardı etikleri görülmüştür.

Araştırmanın ikinci sorusu ile ilgili gerçekleştirilen analizler sonucunda, görüşme yapılan öğretim üyelerinin birinci el kaynakların öğrencilere nesnel bilgiyi veren kaynaklar olduğu ve onları ezber bilgiden kurtarıp kalıcı öğrenmeyi gerçekleştireceği görüşlerini dile getirdikleri görülmüştür. Bunun yanında kaynak kullanılması halinde öğrencinin derse ilgisinin artacağı, merak duygularının uyanacağı ve öğrenciyi araştırmaya sevk edeceği görüşleri tespit edilmiştir. Çalışmada elde edilen bu veriler Kaya (2015)'nın tarih öğretmen adayları ile yaptığı çalışmada kalıcı öğrenmeyi sağlama, dersi somutlaştırma, öğrencinin derse ilgisini çekme, öğrenciyi aktif kılma bulguları ile uyumludur. Bu sonuç ayrıca Clabough (2012)'un çalışmasında birinci el kaynak kullanılması halinde öğrencinin derse ilgisini çekme ve konuyu ilgi çekici hale getirme bulgusu ile örtüşmektedir. Öğretim üyelerinin birinci el kaynakların sağladığı üst düzey becerilerle (Bkz. Stradling, 2003) ilgili görüşleri sınırlıdır. Öğretim üyelerinin bazıları ise birinci el kaynakların her zaman doğru bilgi içermeyeceği için temkinli yaklaşılması noktasına dikkat çekmişlerdir. Bu kapsamda hatırat gibi birinci el kaynakları örnek veren katılımcılar bunların kullanılması halinde dikkatli olunması gerektiğine değinmişlerdir. Söz konusu alanda çalışmalar yapan Barton (2005) birinci el kaynakların her zaman doğruya götürmeyebileceği, bu kaynakların da çeşitli yanlışlıklarının olabileceği, hatta bazen kasıtlı olarak kandırmak amacıyla oluşturulduğu noktalarına değinmiştir.

Araştırmanın üçüncü sorusu ile ilgili yapılan analiz sonuçlarına göre, görüşme yapılan öğretim üyelerinin büyük çoğunluğunun derslerinde birinci el kaynak kullandığı belirlenmiştir. Bu kullanımın zaman zaman değişiklik gösterdiği, bu durumu dersin konusunun ve bilgi birikimlerinin belirlediği görülmüştür. Öğretim üyelerinden bazıları ise derslerinde birinci el kaynak kullanımının zorunlu bir süreç olduğunu, konularını bu belgeler üzerinden yürüttüklerini dile getirmişlerdir. Ancak kullanım durumlarında bunun karşısında olan görüşler de tespit edilmiştir. Bu noktada öğretim üyelerinden birkaçı kaynakların dersleri için sadece bir materyal olduğunu ve bu durumu dersin amacına dönüştürmediklerini ifade etmişlerdir. Bu sonuç literatürde Barton (2005)'un birinci el kaynakların tarih öğretiminin merkezinde yer alması gerektiğini ancak mitler yerine işe yararlık potansiyeline göre kullanılması gerektiği görüşü ile uyumludur. Değnilmesi gereken bir başka unsur ise öğretim üyelerinin derslerinde birinci elden kaynak kullanım durumlarını olumsuz etkileyen birtakım etkenleri dile getirmeleri olmuştur. Katılımcılardan bazıları derslerinde birinci el kaynak kullanmak istemelerine rağmen sınıflarda teknolojik donanımın yeterli olmamasından dolayı kullanamadıklarını dile getirmişlerdir. Bundan başka branş dışında derslere girme zorunluluğu ya da dersin birinci el kaynak kullanımı için uygun olmaması gibi gerekçeler; kullanım durumlarını olumsuz etkileyen sebepler olarak gösterilmiştir. Bu durum bize öğretim

üyelerinin derslerinde birinci el kaynak kullanmalarını engelleyen noktalar konusunda bilgiler vermektedir.

Araştırmanın dördüncü sorusunun analiz sonuçlarına göre, öğretim üyelerinin birinci el kaynakları kullanma amaçlarının, anlattığı bilgileri nereden aldığını öğrencilere göstermek ve bilgilerini temellendirmek olduğu belirlenmiştir. Birçok katılımcı tarafından tekrar edilen bir başka görüşün ise kaynakların niteliğini ve nasıl kullanılacağını göstermek; böylelikle tarih öğreniminden mezun olan bir öğrencinin, bilgi sahibi olmalarını sağlamak olduğu tespit edilmiştir. Katılımcılardan bazıları ise kullanım amaçlarını birinci el kaynakların faydası yönünden değerlendirmiş, öğrencilerin derse olan ilgisini artırmak ve dersi somutlaştırmak gibi yararları sebebiyle bu kaynakları kullandıklarını ifade etmişlerdir.

Araştırmanın beşinci sorusunun analiz sonuçlarına göre, öğretim üyelerinin derslerinde birinci el kaynak olarak en çok arşiv belgelerini kullandıkları tespit edilmiştir. Bu belgeler bazı katılımcılara göre kolay erişim ve öğrencinin derse ilgisini çekme yönünden tercih edilirken, bazı katılımcılara göre ise konunun içeriği kaynak kullanımını gerektirmesinden dolayı seçilmiştir. Bundan başka hatıratlar, gazete ve dergiler, kronikler gibi birinci el kaynakların da kullanılan materyaller arasında olduğu görülmüştür. Araştırmanın bu sonucu Dönmez ve Altıkulaç'ın 2014 de öğretmen adayları ile yürüttüğü çalışmasında katılımcıların en çok arşiv belgeleri ve hatıralar gibi kaynaklara öncelik vermesi bulgusu ile benzerlik göstermektedir.

Araştırmanın altıncı sorusunun analiz sonuçlarına göre, öğretim üyelerinin bu kaynakları en çok devlet arşivlerinden temin ettiği görülmektedir. Bunu kütüphaneler, internet kaynakları, kişisel arşivler ve yerli yabancı telif eserler takip etmektedir. Özellikle internet üzerinden belgelere ulaşımın kolaylığına dikkat çeken katılımcılar verilere artık çok rahat erişebildiklerini ifade etmişlerdir. Alanyazında bu konuyu ele alan Stradling (2003); çalışmasında internet veri tabanlarının iyileştirilmesi sonucunda birçok verilere ulaşıldığından ve bu kaynakların kullanımı noktasında nelere dikkat edilmesi gerektiğinden bahsetmiştir.

Araştırmanın yedinci sorusunun analiz sonuçlarına göre, kaynaklar üzerinde işlem yapma durumuna öğretim üyelerinin bir kısmının görüş bildirdiği tespit edilmiştir. İşlem yapılması noktasında katılımcıların en çok kullandığı yöntemin; kaynakları derste kullanmadan önce sadeleştirmeler yapıp, öğrenci seviyesine uygun hale getirme olduğu belirlenmiştir. Bazı durumlarda öğretim üyeleri belge üzerinde işlem yapmaktan ziyade; derste kullanırken üzerinde yazılı veya sözlü açıklamalar yapmayı ya da öğrencilerin anlamadıkları yerde, müdahil olmayı uygun gördükleri görülmüştür. Çalışmanın bu

bölümünde elde edilen bulgular; öğretim üyelerinin yaptıkları işlemlerin sınırlı kaldığını göstermektedir.

Araştırmanın sekizinci sorusunun analiz sonuçlarına göre, öğretim üyelerinin kaynakları, projeksiyon yardımıyla öğrencilere gösterip, bu görseller üzerinden örnekler vermek suretiyle derslerini yürüttükleri görülmüştür. Böyle bir kullanım şeklini tercih etmelerinin nedenini ise projeksiyon kullanımının kolay ve müfredatı yetiştirmek açısından zaman kazandırıcı olmasına bağladıkları tespit edilmiştir. Ayrıca bu görsellerin öğrencilerin zihninde canlandırma işlevini gördüğünü, böylece öğrencilerin aklında daha çok kaldığını ifade etmişlerdir. Bu sonuç Turan ve Aslan (2015)'in öğretmen adayları ile yürüttüğü çalışmada görsel kaynakların tarihi bilgiyi somutlaştırdığı ve daha anlaşılır kıldığı bulgusu ile paralellik göstermektedir. Öğretim üyelerinin birinci el kaynakları kullanım durumlarında bundan sonra belirttikleri görüşler ise, farklı tarafların kaynaklarını ders süresince birlikte kullanmak ve öğrencilere kaynakların niteliğini, nerede ve nasıl kullanabileceklerini gösterme şeklindedir. Derslerinde birinci el kaynak kullandığını söyleyen bazı öğretim üyeleri ise kaynakları sınıfa götürmeden sadece sözel olarak bahsettiklerini ve birinci el kaynaklardan örnekler verdiklerini dile getirmişlerdir. Bu durum bize katılımcıların birinci el kaynak kullanımı konusunda sınırlı davrandıklarını göstermektedir. Bir diğer sınırlılık ise sınıf içi kanıt kullanma etkinliklerinin birçoğunun öğretim üyeleri tarafından gerçekleştirilmemesi durumudur.

Araştırmanın dokuzuncu sorusunun analizleri sonucunda öğretim üyelerinin derslerde birinci el kaynak kullanmanın dersin işlenişi ve öğrenci başarısı üzerinde olumlu etkisinin olduğunu düşündükleri görülmüştür. Buna göre katılımcılar birinci el kaynakların öğrencileri okuma ve öğrenmeye sevk edip, araştırma yapmaları için moral ve motivasyonlarını artırdığı, dersi somutlaştırdığı ve kalıcı öğrenmeyi sağladığı görüşlerini dile getirmişlerdir. Bunun yanında birinci el kaynakların öğrencilerin ilgi ve meraklarını artırdığı, dersi bilimselleştirdiği ve böylece derse inandırıcılığın arttığı görüşlerinin olduğu da görülmüştür. Değinilmesi gereken bir diğer nokta ise katılımcıların lisans döneminde bu başarının çok olmadığını söylemeleri ve yüksek lisans ve doktora gibi akademik derslerde daha fazla dönütler alınabileceğini dile getirmeleri olmuştur. Bu görüşte olan öğretim üyelerinin birinci el kaynak kullanmaktan ziyade derslerini telif ve araştırma eserler çerçevesinde yürüttüklerini, bu kaynakları ise ancak yüksek lisans ve doktora derslerinde kullanabildiklerini ifade ettikleri tespit edilmiştir. Bunu ise birinci el kaynakların öğrenci seviyesine ve ilgi düzeylerine uygun olmaması gibi sebeplerle gerekçelendirdikleri görülmüştür.

Araştırmanın onuncu sorusunun analiz sonuçlarına göre öğretim üyelerinin yarısından fazlası birinci el kaynak kullanımı noktasında sıkıntı yaşadığını dile getirmiştir. Öğretim üyelerinin derslerinde birinci el kaynak kullanmada karşılaştıkları problemleri; öğrenci, öğretmen, eğitim sistemi ve belge üzerinde yaşanan sıkıntılar üzerinden kategorize ederek değerlendirdikleri ortaya çıkmıştır. Katılımcıların ilk olarak her şehirde üniversitelerin ve tarih bölümünün açılmasıyla birlikte, düşük puanlarla gelen öğrencilerin, kaynakları anlamlandıramamasına değindikleri görülmüştür. Çalışmada elde edilen bu bulgular Doğan (2007)'ın çalışmasında ilkökul öğrencilerinin önbilgilerinin ve okuma seviyelerinin düşük olması nedeniyle kanıt kullanımında sıkıntılar yaşanması sonucu ile benzerlik taşımaktadır. Katılımcılar ikinci sıradaki problemleri ise kaynak üzerinde yaşanan sıkıntılar bağlamında değerlendirmişlerdir. Bu anlamda belge üzerinde işlem yapma zorunluluğu, dil problemi ya da belgeye ulaşamama gibi etkenler belirlenmiştir. Bu görüş bazı branş hocaları tarafından özellikle belirtilmiştir. Örneğin eskiçağ alanı için belgeye ulaşım ve belgeyi temin noktasında karşılaştıkları sıkıntılara değindikleri görülmüştür. Öğretim üyeleri üçüncü sırada problemleri eğitim sistemi üzerinden değerlendirmişlerdir. Bu noktada katılımcıların, birinci el kaynak kullanımının fiziksel koşulların olumsuzluğu nedeniyle mümkün olmadığı, sınıfların kalabalık olması sebebiyle kaynak kullanımının amacına ulaşamadığı görüşünde oldukları belirlenmiştir. Yine katılımcıların ezberci eğitim sistemi yüzünden öğrencilerin bu kaynakları sadece sınav ve not kaygısı ile değerlendirdikleri, kaynakları özümseme noktasında çabalarının olmadığı görüşünde oldukları görülmüştür. Son olarak kaynak kullanma problemlerini öğretici faktörü üzerinden değerlendiren bazı katılımcılar; öğretim üyelerinin alanı konusunda en iyiyi yapma gibi bir kaygısının olmadığını, bu durumu denetleyecek bir mekanizmanın bulunmadığını dile getirmişlerdir. Ayrıca öğretim üyelerinin kendi branşları dışında derslere katılma zorunlulukları olmasının da belirtilen problemler arasında olduğu görülmüştür.

Görüldüğü gibi öğretim üyeleri derslerinde birinci el kaynakları kullanırken yaşadıkları problemlerin yanında bir de derslerinde birinci el kaynağı kullanamama gerekçelerine değinmişlerdir.

Araştırmanın on birinci sorusunun analizleri sonucunda öğretim üyelerinin kaynaklara erişim olanaklarının iyileştirilmesi ve fiziksel koşulların düzeltilmesi üzerine önerilerinin olduğu görülmüştür. Katılımcılar, özellikle Türkiye’de arşiv kaynaklarının internet ortamına aktarılamaması, aktarılan bazı verilerin ise ücretli olması gibi sıkıntıları dile getirmiş, bu alanda iyileştirmelerin yapılması gerektiğine değinmişlerdir. Öğretim üyeleri ayrıca tarih bölümlerine nitelikli öğrenci gelmesi ve bunun için de daha yüksek puanlarla tarih

öğrencisinin üniversitelere alınması fikrini ortaya atmışlardır. Problem durumlarında yer almayıp çözüm önerilerinde kendine yer bulan görüşlerden biri; öğrencileri tarihi yerlere ve arşivlere götürmek olmuştur. Öğretim üyeleri öğrencilerin derse ilgisini çekmek için bu tür faaliyetlerin yapılması gerektiğini dile getirmişlerdir.

Öğrenciler İle Yapılan Anketin Bulguları Üzerine Sonuçlar

Araştırmanın on ikinci sorusunun analiz sonuçlarına göre öğrencilerin birinci el kaynak tanım ve örneklerinde çoğunlukla tam ve doğru, bazen de yanlış ya da eksik cevapların olduğu görülmüştür. Nitekim öğrencilerin birinci el kaynağa yönelik “olayın yaşandığı ya da olaya yakın zamanda ortaya çıkan her türlü eser ve kaynak”, “olayın ya da durumun geçtiği dönemde yaşayıp tanıklık etmiş insanların bizzat kaleme almış olduğu eserler” şeklinde doğru tanımları olduğu gibi “dönemi konu alan kaynaklar ya da kitap, dergi ve gazete gibi kaynaklardan doğrudan alınan bilgiler” gibi tanımları da görülmüştür. Anket yapılan tarih öğrencilerinin birinci el kaynaklarla ilgili örnek verme noktasında da başarılı olduğu tespit edilmiştir. Nitekim büyük bir çoğunluğun verdiği birinci el kaynak örneklerinin çeşitliliği ve doğruluğu bunu göstermektedir. Öğrencilerin birinci el kaynaklardan en çok arşiv belgeleri, kronikler, para ve kitabeler gibi örnekler verdikleri ortaya çıkmıştır. Ancak birinci el kaynak tanımlarında olan yanlışlıklar burada da kendini -az da olsa- göstermekte, ansiklopedinin birinci el kaynak örneği olarak söylendiği görülmektedir. Bununla birlikte bu söylemin sadece iki öğrenci tarafından zikredilmesi bu yanlışların da çok fazla olmadığını kanıtlamaktadır. Dönmez ve Altıkulaç (2014) ise çalışmalarında Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının birinci el kaynaklar ile ilgili tanımlarını sırasıyla “doğrudan kaynaklar”, “olaylara ve yaşandığı yere tanıklık etmiş kaynaklar”, “bizzat yaşamış kişiden elde edilen, birebir görülen kaynaklar”, “bilgiyi ilk ağızdan öğrenme” ve “geçmişten kalan yazılı veya somut kalıntılar” şeklinde kodlamışlardır. Yazarlar genel olarak öğretmen adaylarının “olayları yaşamış kişilerden kalan ve aracısız iletilen kaynaklar” şeklinde tanımlara gittiklerini ancak ikinci el kaynakları açıklarken daha fazla örneklendirme yaptıklarını belirtmişlerdir.

Araştırmanın on üçüncü sorusunun analizi sonucunda öğrencilerin büyük çoğunluğunun derslerinde birinci el kaynak kullanıldığını söylediği tespit edilmiştir. Bazı öğrenciler ise bu durumu ders özelinde değerlendirerek sadece Eskiçağ Tarihi derslerinde kullanıldığını dile getirmiştir. Derslerinde birinci el kaynak kullanıldığını söyleyen öğrencilerin hangi kaynakların kullanıldığı sorusuna ise başta arşiv kaynaklarının daha sonra kitapların, vakanüvist tarihlerin, makalelerin ve hatıraların vb. kullanıldığını ifade ettikleri ortaya çıkmıştır. Görüşme yapılan öğretim üyelerinin derslerinde kullandıklarını söyledikleri birinci el kaynaklar ile anket uygulanan öğrencilerin derslerinde kullanıldığını söyledikleri

birinci el kaynakların arşiv belgeleri noktasında örtüştüğü tespit edilmiştir. Bu da kullanılan belgeler noktasında uyuşan ilk ve aslında tek noktayı oluşturmaktadır. Nitekim öğretim üyeleri arşivlerden sonra sırasıyla hatıralar, gazete ve dergiler, kronikler, şerhiye sicilleri gibi birinci el kaynakları kullandıklarını söylemelerine rağmen öğrenciler -bu kaynakları zikretmekle beraber- sırasıyla arşiv belgeleri, kitaplar, vakanüvist tarihleri, hatıralar, makaleler kullanıldığını belirtmişlerdir. Üzerinde durulması gereken bir diğer husus öğretim üyelerinin üçüncü sırada belirttiği gazete ve dergiler gibi birinci el kaynakların öğrenciler tarafından çok az dile getirilmesi olmuştur. Dikkat edilmesi gereken bir başka husus ise öğretim üyelerinin şerhiye sicilleri, tahrir defterleri, belgeseller, telgraflar, tereke defterleri ve karikatürler gibi birinci el kaynakları kullandığını dile getirmesi; buna rağmen öğrencilerden hiç kimsenin bu görüşü bildirmemesi olmuştur. Bu durum da bize öğretim üyelerinin derslerinde kullanmış oldukları kaynakların öğrenciler tarafından hatırlanmadığını göstermektedir. Bazı görüşlerde ise öğrencilerin vermiş oldukları cevapları öğretim üyelerinin vermediği görülmüştür. Nitekim öğrencilerin belirtmiş oldukları el yazması eserler, gravürler, süngü gibi birinci elden kaynakları öğretim üyelerinin dile getirmediği görülmüştür.

Araştırmanın on beşinci sorusunun analiz sonuçlarına göre öğrenciler de derslerinde birinci el kaynak kullanım sıklığını dersin akışına göre, hemen hemen her derste ve nadiren olarak belirtmişlerdir. Bu durum öğretim üyelerinin vermiş oldukları cevaplarla paralellik göstermektedir.

Araştırmanın on altıncı sorusunun analiz sonuçlarına göre öğrencilerin derslerinde birinci el kaynakların en çok projeksiyon yardımıyla yansıtılıp görsellerinin gösterildiği görüşünü paylaştıkları tespit edilmiştir. Bu, öğretim üyelerinin derslerinde kullanım şekillerinde de en çok dile getirilen görüşü oluşturmaktadır. Ancak bu örtüşmenin diğer kategorilerde kendini göstermediği görülmüştür. Nitekim öğretim üyeleri derslerde birinci elden kaynağın kullanım şekillerini; karşılaştırma yapmak, kaynakların nerde nasıl bulduklarını ve nasıl kullanılması gerektiğini öğretmek ve film, belgesel olarak izletmek olarak sıralanırken öğrenciler bu kullanımları; birinci el kaynakların görsellerinin gösterilmesi ya da slaytla yansıtılarak örnekler verilmesi, sadece Epigrafi ve Paleografya derslerinde metin çevirisinin yapılması ve eski yazının öğrencilere tanıtılması ve birinci el kaynakların sınıfa getirilip öğrencilerle beraber okuma ve değerlendirmeler yapılması olarak sıraladıkları görülmüştür. Öğretim üyeleri tarafından sık tekrarlanan kullanım biçimlerinden belge karşılaştırması yapma ve belgelerin nasıl kullanılması gerektiğini öğrencilere gösterme görüşlerinin öğrenciler tarafından çok az söylenmesi ise değinilmesi gereken bir başka noktadır.

Araştırmanın on yedinci sorusunun analiz sonuçlarına göre açık uçlu anket yapılan öğrenciler, birinci el kaynakların kullanılması halinde dönemi daha gerçekçi öğrenme, güvenilir bilgiye ulaşma ve bilgiyi ilk elden görme gibi faydalar sağladıklarını dile getirmişlerdir. Bu noktada değinilmesi gereken en önemli nokta; öğretim üyelerinin bu soruyu cevaplarken öğrencilerin başarısı üzerinden durumu değerlendirmesi, öğrencilerin ise bu soruları kaynaklar üzerinden değerlendirerek cevaplar vermesi durumudur. Hal böyle olunca öğretim üyelerinin cevapları ile öğrencilerin cevaplarının örtüşmemesi de kaçınılmaz olmuştur. Dikkat edilmesi gereken bir diğer husus ise aktif öğrenme, öğrencide ilgi merak ve heyecan uyandırması gibi öğretim üyeleri tarafından belirtilen görüşlerin öğrenciler tarafından hiç söylenmemesi olmuştur. Dönmez ve Altıkulaç (2014) tarafından sosyal bilgiler öğretmen adayları ile yapılan çalışmada da birinci el kaynak kullanımını tercih eden katılımcıların gerekçelerinin sırasıyla daha etkili, somut ve kalıcı bir öğretim sağlaması, objektif, güvenilir, gerçekçi ve somut olması, ilk elden, doğrudan bilgi vermesi, öğrencinin dikkat ve algısını canlı tutması, ilgi çekmesi, görsel açıdan uygun olması, yaşanmışlık içerip, hayata yakın olması, akılda kalıcı olması, bilgi verici olması, daha olumlu görüş oluşturması, tarihsel empatiyi desteklemesi, araştırmaya yönlendirmesi, yorum yeteneğini kazandırması olduğu belirlenmiştir. Tuncel (2019) tarafından Sosyal Bilgiler öğretmenleriyle kanıt temelli öğrenme üzerine gerçekleştirilen bir çalışmada da öğretmen adayları kanıtın önemi hakkında uygulama öncesi kalıcı öğrenme, bilgiyi somutlaştırma, öğrenmeyi pekiştirme, tarafsız bilgiye ulaşma uygulama sonrası ise dengeli bakış sağlama, tarafsız bilgiye ulaşma ve kalıcı öğrenme cevaplarını vermişlerdir. Öğretmen adayları kanıtlı çalışma süreci sonrasında kanıtın özellikle “dengeli bakış sağlama” üzerinde yoğunlaşmışlardır.

Araştırmanın on sekizinci sorusunun analiz sonuçlarına göre öğrencilerin büyük bir çoğunluğunun kaynaklar üzerinde eğitim aldıklarını dile getirdikleri görülmüştür.. Bu eğitimin biçimleri noktasında ise genellikle; “kaynakların kullanımı, işleyişi ve nasıl kullanılması gerektiği noktasında ders alma” ya da “birinci el kaynakların kullanımına yönelik uygulama eğitimi alma” görüşlerinin olduğu belirlenmiştir.

Tez kapsamında öğretim üyelerinin derslerinde çeşitli türlerde birinci el kaynak kullandıkları görülmüştür. Ancak bu kaynakların sınıflarda geleneksel, basit düzeyde ele alındığı tespit edilmiş, ilgili literatürde gösterildiği üzere üst düzey düşünme becerilerinin geliştirilmesine yönelik kullanılmadığı belirlenmiştir. Buna ek olarak; gerek öğretim üyeleri gerekse öğrencilerden elde edilen bulgulara göre; birinci el kaynaklarla ilgili uygulamalı çalışmaların sınırlı kaldığı, öğrencilerin katılacağı etkinliklere başvurulmadığı ortaya konmuştur. Bu sonuç literatürdeki ilgili çalışmalarla benzerlik göstermektedir. Dilek ve

Yapıcı (2008) tarafından gerçekleştirilen bir çalışmada tarih öğretmen adaylarının kaynaklarla çalışmada çeşitli güçlükler yaşadıkları tespit edilmiş ve ileride öğretmen olacak katılımcıların kaynaklarla çalışma konusunda yeterli düzeyde eğitim almaları önerilmiştir. Dönmez ve Altıkulaç (2014) tarafından yapılan çalışmada Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının tarihsel kaynaklar konusunda aldıkları lisans eğitimlerini yeterli bulmadıkları görülmüş ve öğretmen adaylarına lisans eğitimi dâhilinde tarihsel kaynakları beceri-temelli öğretim yönünde nasıl kullanabilecekleriyle ilgili eğitimin verilmesi önerilmiştir. Avcı Akçalı (2019) tarafından tarih son sınıfta okuyan öğretmen adayları ile yürütülen çalışmada ise katılımcılar lisans programı derslerinde kimi zaman birinci el kaynak kullanıldığını ama eleştirel incelemeye tabi tutulmadan kullanıldığını belirtmişlerdir. Kaya (2015) tarafından tarih öğretmen adaylarıyla gerçekleştirilen bir çalışmada ise katılımcıların kaynaklara dayalı öğretim uygulamalarında yaşadıkları en önemli problem; onların geçmişteki ve mevcut durumda lisans düzeyindeki eğitim hayatlarında kaynakların kullanımına dair bir deneyim yaşamamaları olarak tespit edilmiştir. Bu araştırmamızda da genel olarak öğrencilerin lisans döneminde birinci el kaynaklara yönelik aldıkları eğitimin ortaöğretim tarih derslerinde birinci el kaynaklara dayalı öğretim etkinliklerini yürütebilmeleri için tam anlamıyla yeterli olmadığı görülmüştür.

Öneriler

1. Öğretim üyeleri tarih öğretiminde geleneksel amaçların yanı sıra yenilikçi amaçları da benimseyebilir ve derslerini bu doğrultuda şekillendirebilirler.
2. Tarih derslerinin öğretiminde ve tarihi anlamada, birinci el kaynakların önemi konusunda öğrenciler daha çok bilinçlendirilebilir.
3. Öğrencilere birinci el kaynakları öğrenmenin ders geçmek için bir araç olmadığı, mesleki ve günlük yaşamlarında tarihsel düşüncelerine katkı yapacağı, vatandaşlık becerilerini geliştireceği kavratılmalıdır.
4. Öğretim üyeleri tarafından derslerde kaynak kullanımına daha sık yer verilebilir, kullanılan kaynaklar ise çeşitlendirilebilir.
5. Öğretim üyelerinin derslerde birinci el kaynak kullanımını engelleyen faktörler ortadan kaldırılabilir. Söz gelimi bahsedilen fiziksel nedenlerden doğan sıkıntılar giderilebilir. Sınıf mevcutları pedagojik anlamda yeniden düzenlenebilir.
6. Birinci el kaynaklara ulaşım noktasında iyileştirmeler yapıp, veri tabanlarının internet üzerine aktarımı geliştirilebilir.
7. İlköğretim ve ortaöğretimde daha nitelikli bir eğitim verilerek tarih bölümüne gelen öğrenci seviyesi yükseltilebilir.

8. Öğretim üyeleri alanları dışında derslere girmeye zorlanmamalı, bu sorunu ortadan kaldırabilmek için tedbirler alınmalıdır.
9. Öğretim üyeleri derslerinde öğrencileri sıkacak, seviyelerini aşır anlam karmaşasına neden olacak materyaller yerine, ilgilerini artırır dersi zevkli hale getirecek materyalleri kullanabilir.
10. Öğretim üyeleri birinci el kaynakları geleneksel yöntemler çerçevesinde kullanmak yerine, öğrencilerin aktif olabileceği etkinlikler çerçevesinde kullanabilirler
11. Tarih bölümünde okuyan öğrenciler için birinci el kaynaklar üzerinden eğitim sadece Tarih Metodolojisi ve Tarih Öğretim Yöntemleri gibi derslerle sınırlı kalmamalıdır. Lisans düzeyinde diğer derslerde de özellikle uygulamalı, öğrencilerin etkin olduğu birinci el kaynak kullanımlarına yer verilmelidir. Bu uygulamaların öğrencilerin ileride mesleki yaşamlarında yansımaları bulacağı unutulmamalıdır (Bkz. Tuncel, 2019).
12. Öğretmen adaylarına birinci el kaynakların, kanıtların çeşitli etkinliklerle beceri kazanımına yönelik nasıl kullanılabileceği gösterilmelidir (Bkz. Dönmez & Altıkulaç, 2014). Hatta kendilerine çeşitli düşünme becerilerini geliştirmeye yönelik, kanıt kullanımına dayalı araştırma ödevleri verilmelidir. Bu çalışmalar onların eleştirel düşüncelerine katkı sağlayacağı gibi (Bkz. Avcı Akçalı, 2019) ileride öğretmenlik hayatlarında uygulayabilecekleri modeller oluşturmalarına katkı sağlayacaktır.
13. Çalışma konusu farklı üniversitelerde de ele alınıp, araştırılarak literatür zenginleştirilebilir. Konu ile ilgili literatürün zenginleşmesi konuya dair tarih eğitimcilerine daha geniş bir perspektif sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Acun, F. (2011). Tarihin kaynakları. A. Şimşek (Ed.), *Tarih yazımı için çağdaş bir metodoloji* içinde (ss. 127-148). İstanbul: Tarihçi Kitabevi.
- Aksakal, S. (2015). *Tarihi mekân kullanımıyla ilgili tarih öğretmenlerinin görüşlerinin değerlendirilmesi: Trabzon örneği* (Yüksek Lisans Tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir (Tez No. 381109) .
- Altunışık, R. (2008). Anketlerde veri kalitesinin iyileştirilmesi için öntest (pilot test) yöntemleri. *Pazarlama ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi*. 2, 1-17. <http://pazarlama.org.tr/dergi/yonetim/icerik/makaleler/2-published.pdf> adresinden edinilmiştir.
- Arastaman, G., Öztürk Fidan, İ. & Fidan, T. (2018). Nitel araştırmada geçerlik ve güvenilirlik: Kuramsal bir inceleme. *YYÜ Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(1), 37-75. <http://efdergi.yyu.edu.tr/makaleler/Cilt15/eyabdyuefd24102017y.pdf> adresinden edinilmiştir.
- Ashby, R. (2004). Developing a concept of historical evidence: Students' ideas about testing singular factual claims. *International Journal of Historical Learning, Teaching and Research*, 4(2), 44-55. Retrieved from <http://docserver.ingentaconnect.com/deliver/connect/ioep/14729474/v4n2/s6.pdf?expires=1584651138&id=0000&titleid=75011015&checksum=F13A7B6622F23311A9553BD938FF87CA>
- Aslan E. (2006). Neden tarih öğretiyoruz. *Doku Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20, 162-173. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/235064> adresinden edinilmiştir.
- Alabaş, R. (2007). *İlköğretim 6. sınıf sosyal bilgiler dersinde kanıt temelli öğrenme modeli: Bir eylem araştırması* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, Türkiye.
- Ata, B. (1998). *Tarih Öğretimine Bilimsel Problem Çözme Yönteminin Uygulanmasına Yönelik Bir Model* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, Türkiye.
- Ata, B. (2002). Tarih derslerinde “dokümanlarla öğretim” yaklaşımı. *Türk Yurdu Dergisi*, 22(54), 175-182.
- Avcı Akçalı, A. (2019). Tarih öğretmen adaylarının eleştirel düşünme becerilerinin geliştirilmesine yönelik bir eylem araştırması. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 27(1), 231-246. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/458991> adresinden edinilmiştir.
- Aziz, A. (2010). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri ve teknikleri* (6. Baskı). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Balkaya, A. (2002). *İlköğretim sosyal bilgiler dersi tarih konularının öğretiminde tarihsel kanıtların etkililiği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, Türkiye.
- Barton, C. K. (2005). Tarihte birinci elden kaynaklar: Efsaneleri / mitleri aşmak (Y. Doğan, Çev.). *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29(5), 1407-1426.
- Baymur, F. (1964). *Tarih öğretimi* (5. Baskı). İlkokul öğretmenlerinin meslek kitapları serisi No 7. Ankara: İnkılap ve Aka Kitabevleri.

- Beratlı, N. (2006). Bilim mi- sanat mı- propaganda mı? Tarih Nedir? *Kıbrıs Yazıları s. 3* http://www.tarihyazimi.org/upload/makale/beratli-n-2006-bilim-mi-sanat-mi-propaganda-mi-tarih-nedir-kibris-yazilari-s-3-3-20_156b47fd00a2a2.pdf adresinden edinilmiştir.
- Berket, D. (2019). *Kanıt temelli güncel olayların sosyal bilgiler dersinde kullanımına yönelik bir eylem araştırması*. (Yüksek lisans tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No. 553496).
- Bilgiç, S. (2018). *İlkokul 4. sınıf sosyal bilgiler derslerinde kanıt temelli öğrenmeye ilişkin bir eylem araştırması*. (Yüksek lisans tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No. 504037).
- Black, J. & Macrauld, D.M. (2016). *Tarih çalışmak* (3. baskı). (N. Bozbora, Çev.). Ankara: Yayın Odası Yayıncılık.
- Büyüköztürk, Ş. (2005). Anket geliştirme, *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3(2), 133-151. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/256394> adresinden edinilmiştir.
- Canbolat, Y. (2016). *Eğitimde kanıt temelli uygulama ve politika geliştirme*. (Yüksek lisans tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No. 419349).
- Çepni, S. (2001). *Araştırma ve proje çalışmalarına giriş*. Trabzon: Erol Ofset.
- Chowen, B.W. (2005) Teaching historical thinking: What happened in a secondary school world history classroom. *Ph.D Thesis. University of Texas*. Retrieved from <https://repositories.lib.utexas.edu/bitstream/handle/2152/1887/chowenb10800.pdf?sequence=2>
- Clabough, J. C. (2012). *Educators' perceptions about the uses of primary sources in social studies classroom* (Doctoral dissertation). Retrieved from https://trace.tennessee.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2459&context=utk_graddiss
- Collingwood, R. G. (2000). *Tarih felsefesi üzerine denemeler*. (E. Özvar, Çev.). İstanbul: Ayışığı Kitapları.
- Collingwood, R. G. (2003). *Tarih Tasarımı* (5. baskı). (K. Dinçer, Çev.). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Çıdacı, T. (2015). *Sosyal bilgiler dersi tarih konularının öğretiminde birinci elden kaynakların kullanımı (7. Sınıf örneği) (kanıt temelli öğrenme)* (Yüksek lisans tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No. 428415).
- Çulha Özbaş, B. (2010). *2-14 Yaş grubu öğrencilerinin tarihsel düşünme gelişimi ve tarihsel kanıt kullanımı* (Doktora tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No. 265486).
- Çulha Özbaş, B. (2014). Tarih öğretimde gerçek nesnelere kullanımı. İ. H. Demircioğlu & İ. Turan (Ed.), *Tarih öğretiminde materyal tasarım* içinde (2. baskı, ss.117-133). Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Demircioğlu, İ. (2005). *Tarih öğretiminde öğrenci merkezli yaklaşımlar*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Demircioğlu, İ. (2006). Avrupa Birliği ülkeleri ve Türkiye'de tarih öğretiminin temel amaçlarının karşılaştırmalı bir değerlendirmesi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(2), 134.
- Demircioğlu, İ. (2014). Tarih öğretiminin amaçları. M. Safran (Ed.), *Tarih nasıl öğretilir? Tarih öğretmenleri için özel öğretim yöntemleri* içinde (2. Baskı, ss. 67-71). İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.

- Demirel, M. (2015). Tarih biliminin gelişimi. M. Demirel, & İ. Turan (Ed.). *Tarih öğretim yöntemleri içinde* (2. baskı, ss. 1-9). Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Dilek, D. (2001). İlköğretimde tarih konularının öğretiminde kullanılan tekniklere göre öğretmen tipleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*, 1(2), 323-336. <https://acikerisim.sinop.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11486/743/1.%20makale.pdf?sequence=1&isAllowed=y> adresinden edinilmiştir.
- Dilek, D. (2002). *Tarih derslerinde öğrenme ve düşünce gelişimi* (2. baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Dilek, D. & Yapıcı, G. (2008). Tarih öğretmen adaylarının kaynaklarla çalışmada karşılaştıkları güçlükler ve romantik tarih anlayışı: Sınav kağıtları üzerine bir analiz. M. Safran & D. Dilek (Ed.), *21. Yüzyılda kimlik, vatandaşlık ve tarih eğitimi* içinde (ss. 330-344). İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.
- Dinç, E. (2014). Tarih Öğretiminde yazılı kaynakların kullanımı. İ.H. Demircioğlu & İ. Turan (Ed.), *Tarih öğretiminde öğretim teknolojileri ve materyal tasarımı* içinde (2. baskı, ss. 75-115). Ankara: Pegem Akademi.
- Doğan, N. (2008). İlköğretim 8. Sınıf Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi Ve Atatürkçülük dersinin öğretiminde tarihsel kanıt kullanımının etkililiği. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü: İstanbul, Türkiye.
- Doğan, Y. (2007). *Sosyal bilgiler öğretiminde tarihsel yazılı kanıtların kullanımı* (Doktora tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No. 211673).
- Doğan, Y. & Dinç, E. (2007) Birinci elden tarih kaynaklarının sosyal bilgiler ve tarih derslerinde internet üzerinden kullanımı: ABD ve İngiltere'den uygulama örnekleri. *TSA Dergisi* 11 (2). <https://www.yumpu.com/tr/document/read/36809255/birinci-elden-tarih-kaynaklarnn-sosyal-bilgiler-ve-tarih-derslerinde-26> adresinden edinilmiştir.
- Dönmez, C. & Altıkulaç, A. (2014). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının ortaokul Tc İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük dersi konularının öğretiminde tarihsel kaynakların kullanımına yönelik görüşleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 22(3), 923-942.
- Drake, F. D & Brown, S. (2013). *Öğrencilerin tarihsel düşüncelerinin gelişimine dair sistematik bir yaklaşım*. (H. Işık, Çev.). *TUHED*, 2(1), 166-190. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/163998> 20.11.2019
- Efendioğlu, A. & Yanpar Yelken, T. (2009). Eğitimde yeni yaklaşımlar: Kanıt temelli öğretim. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Dergisi*, 9(2). <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/16679> adresinden edinilmiştir.
- Erkuş, A. (2005). *Bilimsel araştırma sarmalı*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Evans, J. R. (1999). *Tarihin savunusu*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Gibson, L. (2014). Teaching student teachers to use primary sources when teaching history. In. R. Sandwell and A. Heyking (Eds.), *Becoming a history teacher: Sustaining practices in historical thinking and knowing* (pp. 214-225). Toronto: University of Toronto Press.
- Günel, H. (2011). *Tarih öğretmenlerinin yapılandırmacı eğitim uygulamaları hakkındaki görüşleri (Erzurum örneği)* (Yüksek lisans tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No. 279269).
- Günel, H. (2016). *Tarih öğretmenlerinin tartışmalı ve hassas konulara yaklaşımları (Erzurum örneği)* (Doktora tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No. 429628).

- Halkin, E. L. (2014). *Tarih tenkidinin unsurları* (3. baskı). (B. Yediyıldız, Çev.). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Işık, H. (2008). *Tarih öğretiminde doküman kullanımının öğrencilerin tarihsel düşünme becerilerine ve başarılarına etkisi* (Doktora tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No. 226911).
- Işık, H. (2011). Ortaöğretim tarih derslerinde birinci ve ikinci el kaynaklar ile etkinlik temelli ders işlemenin öğrencilerin tarihsel düşünme becerilerine etkisi. *Turkish Studies*, 6(1), 1287-1301.
- İsimsiz, (2003). Siyaset ve tarih (B. Yediyıldız, Çev.). *Tarihler ve yorumları* içinde (ss. 13-20). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Jenkins, K. (1997). *Tarihi yeniden düşünmek* (B. S. Şeker, Çev.). Ankara: Dost Kitabevi.
- Kabapınar, Y. (2003). Eğitim pedagojisi ve tarih metodolojisi açısından İngiliz tarih ders kitaplarına bir bakış. *Tarih ve Toplum*, 39(230), 40-47.
- Kabapınar, Y. (2006). Eğitim felsefesinin yansıması olarak İngiliz öğrencilerin tarih dersi defterleri: Nicola ve arkadaşlarının tarihsel bilinçlerinin oluşum sürecinden kesitler. *Milli Eğitim Dergisi*, 170, 8-31.
- Kabapınar, Y. (2016). *Kuramdan uygulamaya hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi* (5. baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Kabapınar, Y. (2019). Kanıt temelli öğrenme; tanım, kapsam, yaklaşımlar. Y. Kabapınar (Ed.), *Kimlik Belirleyen Derslerde Kanıt Temelli Öğrenme* içinde (ss. 29-54). Ankara: Pegem Akademi.
- Kabapınar, Y. & Yabansu, Y. (2019). Kanıt temelli öğrenme perspektifinden mübadeleye bir bakış: “Küçük Tarihçiler” olarak ortaokul öğrencileri. Y. Kabapınar (Ed.), *Kimlik belirleyen derslerde kanıt temelli öğrenme* içinde (ss.105-128). Ankara: Pegem Akademi.
- Kaptan, S. (1998). *Bilimsel araştırma ve istatistik teknikleri* (11. baskı). Ankara: Tekışık Web Ofset.
- Karabağ, Ş. G. (2019). Kanıt temelli tarih/sosyal bilgiler öğretiminde internet kaynaklarını kullanmak: Öğretmenler için olanaklar nelerdir?. Y. Kabapınar (Ed.), *Kimlik Belirleyen Derslerde Kanıt Temelli Öğrenme* içinde (ss.355-376). Ankara: Pegem Akademi.
- Karasar, N. (1995). *Araştırmalarda rapor hazırlama* (8. baskı). Ankara: Araştırma Eğitim Danışmanlık.
- Kaya, R. (2015a). Tarih öğretiminin amaçları. M. Demirel & İ. Turan (Ed.), *Tarih öğretim yöntemleri* içinde (2. baskı, ss. 37-54). Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Kaya, R. (2015b). Problems encountered during the implementations of resource-based teaching in pre-service history teacher training. *Educational Research and Reviews*, 10, 2724-2736. <https://academicjournals.org/journal/ERR/article-full-text-pdf/OE9BA0D55894> adresinden edinilmiştir.
- Kaya, R. (2019). The views of students in history department about the misuses of history. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 27(2), 555 – 566. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/667518> adresinden edinilmiştir.
- Kaya, R. & Demirel, M. (2008). Lise 3. Sınıf öğrencilerindeki ilgi alanları (Erzurum örneği). *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(1), 163-177.

- Keskin, İ. (2013). Yapılandırmacı öğretim bakımından arşiv kaynaklarının önemi. *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 3(5), 1-29.
- Kılınç (2006). *Tarih öğretiminde karikatür materyali kullanımının öğrenci başarısı üzerine etkisi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, Türkiye
- Kızıl, Ö. (2018). Sosyal bilgiler dersinde tarihsel kanıt analizi kullanımının 7. sınıf öğrencilerinin akademik başarıları üzerindeki etkisi. *International Journal of Eurasian Education and Culture*, 4, 57-73.
- Kibar, H. (2019). *Ortaöğretim tarih ders kitapları kanıt temelli öğrenme yaklaşımının neresindedir?: Bir saptama çalışması* (Yüksek lisans tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No. 556957).
- Koçak, K. (2000). Cumhuriyet'ten günümüze tarih anlayışı. *Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları*, 128, 25-35.
- Köstüklü, N. (2006). *Sosyal bilimler ve tarih öğretimi*. Konya: Konya Selçuk Üniversitesi.
- Kütükoğlu. M. (2008). *Tarih araştırmalarında usûl* (9. Baskı). İstanbul.
- Langlois, Ch. & Seignobos, V. Ch. (2010). *Tarih tetkiklerine giriş*. (G. Ataç, Çev.). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Merriam S. B (2013). *Nitel araştırma: Desen ve uygulama için bir rehber* (3. baskıdan çeviri). (S. Turan, Çev. Ed.). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2018). *Ortaöğretim tarih dersi (9.10 ve 11. Sınıflar) öğretim programı*. Ankara: Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. <http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=344> adresinden edinilmiştir.
- Mc Cormick T. (2004). *An exploration in how elementary teacher candidates contextually read primary documents* (MSc thesis). Retrieved from ProQuest Dissertations & Theses Global. (UMI No. 305209507)
- Mutlu, Z. (2012). *Tarih öğretmen adaylarının bilgi kaynaklarını kullanmaya yönelik görüşlerinin çeşitli değişkenler açısından değerlendirilmesi (Erzurum örneği)* (Yüksek lisans tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No. 319685).
- Nichol, J. (1996). *Tarih öğretimi*. (M. Safran. Yay. Haz.). Ankara. (Çalışmanın orijinali 1991'de yayımlanmıştır.)
- Öğ, N. (2019). *Tarih eğitiminde minyatür kullanımının öğrenme üzerindeki etkileri* (Yüksek lisans tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No. 543030).
- Özdemir, S. M. (2009). *Sosyal bilgiler öğretimi programı ve değerlendirilmesi, sosyal bilgiler öğretimi*. M. Safran, (Ed.), (ss.17-46), Ankara: Pegem Akademi.
- Öztürk, C. (2006). *Sosyal Bilgiler: Toplumsal yaşama disiplinlerarası bir bakış, hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi, yapılandırmacı bir yaklaşım*. C. Öztürk, (Ed.), (ss.21-50), Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Pamuk, A. (2015). Tarih derslerinde alternatif ölçme. *Cumhuriyet International Journal of Education*, 4(4), 29-46. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/314271> adresinden edinilmiştir.
- Phillips, I. (2008). *Teaching history: Developing as a reflective secondary teacher*. London: SAGE Publications Ltd.

- Safran, M. (2015). Türkiye’de tarih öğretiminin gelişimi. M. Demirel & İ. Turan, (Ed.). *Tarih Öğretim Yöntemleri* içinde (2. Baskı, ss. 9-24). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Sağlam, H. İ. & Bilgiç, S. (2018). İlkokul 4. sınıf sosyal bilgiler dersinde kanıt temelli öğrenmenin etkililiğine ilişkin öğrenci görüşlerin incelenmesi. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 8(2), 60-71. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/457790> adresinden edinilmiştir.
- Seyhan, A. (2018). Tarih öğretiminde arşiv belgesi kullanımının öğrencilerin akademik başarılarına ve derse karşı tutumlarına etkisi. *ERPA International Congresses on Education*, 700-707.
- Smith, N. (2010). *The history teacher's handbook*. New York and London: Continuum International Publishing Group.
- Stanford, M. (2010). *Tarihin incelenmesi için bir klavuz*. (C. Cemgil, Çev.). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Stradling, R. (tarihsiz). Tarih öğretiminde çok yönlülük: Öğretmenler için kılavuz. *Eğitim Ve Gençlik İçin Genişletilmiş Graz Süreci Çalışma Tablosu 1, Güneydoğu Avrupa İstikrar Paketi* <https://rm.coe.int/168049415b> adresinden alınmıştır.
- Stradling, R. (2003). 20.yy. *Avrupa tarihi nasıl öğretilmeli*. (Ünal, A., Çev.). İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.
- Şekerci, H. & Kabapınar, Y. (2019). Sosyal bilgiler derslerinde storyline yaklaşım ile bütünleştirilmiş kanıt temelli etkinliklerin kullanımı. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 34(3), 659- 684. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/774577> adresinden edinilmiştir.
- Tuncel, G. (2019). Kanıt temelli öğrenme temelinde bir öğretmen adayı eğitimi programının öyküsüne bakmak Y. Kabapınar (Ed.). *Kimlik belirleyen derslerde kanıt temelli öğrenme* içinde (ss. 333-353). Ankara: Pegem Akademi.
- Turan, İ. & Aslan, H. (2015). Öğretmen adaylarının tarihi görselleri analiz düzeyleri. *Turkish History Education Journal*, 4 (2), 87-112.
- Turan, R. & Hali, S. (2015). Tarih öğretmenlerinin araç gereç kullanımına dayalı tarih öğretimine ilişkin görüşlerinin incelenmesi. *Gazi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 1(1), 59-76. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/419753> adresinden edinilmiştir.
- Türk Dil Kurumu. (2019). *Türkçe Sözlük*, Ankara. <https://sozluk.gov.tr/> adresinden edinilmiştir.
- Türnüklü, A. (2000). Eğitimbilim araştırmalarında etkin olarak kullanılacak nitel bir araştırma tekniği: Görüşme. *Eğitim Yönetimi*, 6(4), 543-559. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/108517> adresinden edinilmiştir.
- Tosh, J. (1997). *Tarihin Peşinde*. (Ö. Arıkan, Çev.). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Usta, N. (2011). Türkiye’de tarih öğretiminin sorunlarına bir örnek: Kemal Kara’nın “İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük” ders kitabında iç ve dış düşman algısı. *Erciyes Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 37, 163-182. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/66577> adresinden edinilmiştir.
- Ünal, Y. (2010). Türkiye’de tarihçilik, tarihçiliğin gelişimi (15–20. yy) ve Türk-Batı tarihçiliğine örnek iki kitabın karşılaştırmalı analizi. *Kelam Araştırmaları Dergisi*. 8(2) 183-210. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/179772> adresinden edinilmiştir.
- Waring, S. M. & Torrez, C. (2010). Using digital primary sources to teach historical

- perspective to preservice teachers. *Contemporary Issues in Technology and Teacher Education*, 10 (3), 294-308. Retrieved from <https://www.learntechlib.org/p/29480/>
- Wineburg, S. S. (1991). Historical problem solving: A study of the cognitive process used in the evaluation of documentary and pictorial evidence. *Journal of Educational Psychology*, 83(1), 73-87. Retrieved from <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.1030.5326&rep=rep1&type=pdf>
- Wirth L. (2003). Tarihi kötüye kullanma biçimleriyle yüzleşmek (N. Elhüseyni, Çev.). *Tarihin kötüye kullanımı* içinde (ss. 18-58). İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.
- Yalı, S. & Şimşek, A. (2019). Tarih, tarihçi, tarih yazımı ve kanıt: Teorik bir sorgulama. Y. Kabapınar (Ed.). *Kimlik belirleyen derslerde kanıt temelli öğrenme* içinde (ss. 19-27). Ankara: Pegem Akademi.
- Yapıcı, G. (2006). *Dört kültürde tarih öğretimi yaklaşımı: İngiltere, Fransa, İsviçre ve Türkiye Örnekleri*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, Türkiye.
- Yetiş, A. (2018). Öğretmen ve öğrencilerin “kanıt temelli tarih öğretimi” ne ilişkin görüşleri: Bir durum saptaması. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, Türkiye.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (9. basım). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldız, Ö. (2003). Türkiye'de tarih öğretiminin sorunları ve çağdaş çözüm önerileri. *E.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(15), 181-190. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/219260> adresinden edinilmiştir.

EKLER

EK-1. Yarı Yapılandırılmış Mülakat Formu

Merhaba ben Büşra Kahveci,

Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü'nde yüksek lisans yapmaktayım. Lisans derslerinde birinci el kaynak kullanım durumlarını ortaya koymak üzere yapmış olduğumuz çalışmaya vakit ayırıp sorularımı cevaplar mısınız? Sizin vereceğiniz cevaplar çalışmamıza büyük katkılar sağlayacaktır. Gönüllülük esasına dayandırdığımız çalışmada sizlerden aldığımız bilgiler bilimsel amaçlı kullanılacaktır. Görüşme sonucu elde edilen kimlik bilgileri gizli tutulacaktır. Görüşme süresince cevaplarınızı tam anlamıyla aktarabilmem için ses kaydı almama izin verir misiniz?

1. Sizce lisans düzeyinde verilen tarih öğretiminin amaçları nelerdir? .
2. Tarih derslerinde birinci el kaynak kullanımının önemi hakkında neler düşünüyorsunuz?
3. Derslerinizi işlerken birinci el kaynak kullanıyor musunuz?
4. Derslerinizde birinci el kaynağı dönem içinde ne kadar sıklıkla kullanıyorsunuz?
5. Birinci el kaynakları derslerinizde hangi amaçlarla kullanıyorsunuz?
6. Derslerinizde ne tür birinci el kaynaklar kullanıyorsunuz? Örnek verebilir misiniz?
7. Bu kaynakları nereden temin ediyorsunuz?
8. Kullanmadan önce bu kaynaklara yönelik herhangi bir işlem yapıyor musunuz?
9. Bu kaynakları derslerinizi işlerken nasıl kullanıyorsunuz?
10. Derslerinizde birinci el kaynak kullanımının dersin işlenişine ve öğrenci başarısı üzerine katkıları hakkında neler düşünüyorsunuz?
11. Derslerinizde birinci el kaynak kullanımı ile ilgili herhangi bir problemle karşılaşıyor musunuz? Bunlar hakkında bilgi verir misiniz?
12. Karşılaştığınız problemlerin çözümü hakkında önerileriniz var mı?

EK-2. Anket Formu

Lisans Düzeyinde Birinci El Kaynak Kullanımı Üzerine Öğrenci Görüşleri

Sevgili tarihçi adayları ve tarih öğretmen adayları, bu çalışma lisans düzeyinde aldığınız eğitimde birinci el kaynak kullanımı durumunu ortaya çıkarmak amacıyla yürütülecektir. Soruları içten ve samimiyle cevaplamanız benim için çok önemlidir. Sorulara vereceğiniz cevaplar sadece araştırma amaçlı kullanılacaktır. Katkılarınızdan dolayı şimdiden teşekkür ederim.

Büşra KAHVECİ

1. Birinci el kaynak nedir? Örnek verebilir misiniz?
2. Lisans eğitiminiz sırasında derslerinizde birinci el kaynak kullanıldı mı? Cevabınız EVET ise
 - Ne tür kaynaklar kullanıldı?
 - Ne sıklıkla kullanılıyordu?
 - Derslerde nasıl kullanıldı?
 - Birinci el kaynak kullanımının size katkıları neler oldu?
3. Lisans eğitiminiz sırasında birinci el kaynakların nasıl kullanılacağına dair herhangi bir eğitim aldınız mı? Açıklar mısınız?

EK-3. Gönüllülük Katılım Formu

Kıymetli hocalarım,

Doç. Dr. Ramazan Kaya'nın danışmanlığında, lisans düzeyindeki tarih derslerinde, birinci el kaynak kullanım durumlarını tespit etmek amacıyla yüksek lisans tez çalışması yürütmekteyim. Bu formun hazırlanma nedeni, araştırmada veri toplamak amacıyla görüşmeler için sizlerden izin almaktır. Soruları içten bir şekilde cevaplamanız yürüttüğüm tez çalışmasına önemli bir katkı yapacaktır. Görüşme sırasında ve sonrasında aşağıdaki hususlar uygulanacaktır:

- Bu görüşmeye katılım tamamen gönüllülük esasına dayanmakta olup, istediğiniz an görüşmeyi bırakma hakkınız söz konusudur.
- Yapılacak görüşmeden elde edilecek veriler, tamamen bilimsel amaçlı olarak, tarafımda yürütülen tez çalışmasında kullanılacaktır.
- Görüşmeler metne aktarıldıktan sonra size gösterilerek ve onayınız alınacaktır.
- Size gösterilen metinde onaylamadığınız kısımlar çıkarılacaktır.
- Size gösterilen metinde size ait olduğu halde kullanılmasını istemediğiniz kısımlar araştırmada kullanılmayacaktır.
- Kimliğiniz kesinlikle gizli tutulacak, verdiğiniz bilgiler kimse ile paylaşılmayacaktır.

Göstermiş olduğunuz ilgi ve katkılarınızdan dolayı şimdiden çok teşekkür ederiz.

Büşra KAHVECİ

Atatürk Üniversitesi

Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Tarih Eğitimi Bilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi

Yukarıda belirtilen hususları okuyup-anladığımı ve bu görüşmeye gönüllü olarak katıldığımı kabul ediyorum.

Ad Soyadı:

Tarih:

İmza:

EK-4. İzin Belgeleri

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Öğrenci İşleri Daire Başkanlığı

Sayı : 88179374-300-E.1800034391
Konu : Konu: Tez Çalışması İzni (Büşra
KAHVECİ)

25.01.2018

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İlgi : 15.01.2018 tarihli ve 56785782-302.08.01-E.1800017113 sayılı belge.

Enstitünüz yüksek lisans öğrencilerinden Büşra KAHVECİ'nin "*Tarih/Tarih Öğretmenliği Programları Öğretim Elemanlarının Derslerinde Birinci El Kaynak Kullanımı Hakkındaki Görüşleri (Erzurum Örneği)*" konulu tez çalışmasına esas teşkil edecek anket uygulamasının izni ile ilgili Edebiyat ve Kazım Karabekir Eğitim Fakültelerimizden alınan yazılar ekte gönderilmiştir.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

Prof.Dr. Medine GÜLLÜCE
Rektör Yardımcısı

Ek :

- 1 - 22.1.2018 tarihli 82806933-000-E.1800029378 sayılı belge
- 2 - 24.1.2018 tarihli 29202147-300-E.1800033281 sayılı belge

Atatürk Üniversitesi Merkez Yerleşkesi 25240 Erzurum
Tel: +90 442 2311601
Elektronik Ağ: <http://www.atauni.edu.tr/#!birim=ogrenci-isleri-daيره-baskanligi>
Kep Adresi: atauni@hs01.kep.tr

Bilgi: Hamdullah ACI
Faks: +90 442 2361026
E-Posta: odaire@atauni.edu.tr

Bu belge 5070 sayılı Elektronik İmza Kanununun 5. maddesi gereğince güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.
<https://ubys.atauni.edu.tr/ERMS/Record/Confirmation/Confirmation?code=9453A21>

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Dekanlığı

Sayı : 29202147-300-E.1800033281
Konu : Tez Çalışması İzni (Büşra
KAHVECİ)

24.01.2018

REKTÖRLÜK MAKAMINA
(Öğrenci İşleri Daire Başkanlığı)

İlgi : 16.01.2018 tarihli ve 88179374-300-E.1800020823 sayılı belge.

Üniversitemiz Eğitim Bilimleri Enstitüsü yüksek lisans öğrencilerinden Büşra KAHVECİ'nin "Tarih/Tarih Öğretmenliği Programları Öğretim Elemanlarının Derslerinde Birinci El Kaynak Kullanımı Hakkındaki Görüşleri (Erzurum Örneği)" adlı tez çalışma anketini, 12-18 Şubat 2018 tarihleri arasında Fakültemiz Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü Tarih Eğitimi Anabilim Dalı 4.sınıf öğrencilerine uygulanması, ders akışını bozmayacak şekilde bizzat kendisi yapması koşuluyla Dekanlığımızca uygun görülmektedir.

Bilgilerinizi arz ederim.

Prof.Dr. Kemal DOYMUŞ
Dekan

Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi 25240 Erzurum
Tel: +90 442 2314001
Elektronik Adı: <http://www.atauni.edu.tr/#kazim-karabekir-egitim-fakultesi>

Kep Adresi: atauni@hs01.kep.tr

Bilgi: Lütfi Yaşar TUTUK
Faks: +90 442 2314288
E-Posta: kkegtlak@atauni.edu.tr

Bu belge, 5070 sayılı Elektronik İmza Kanununun 5. maddesi gereğince güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.
<https://ubys.atauni.edu.tr/ERMS/Record/Confirmation/Confirmation?code=91FDFA0>

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Edebiyat Fakültesi Dekanlığı

Sayı : 82806933-000-E.1800029378
Konu : Tez Çalışması İzni (Büşra
KAHVECİ)

22.01.2018

REKTÖRLÜK MAKAMINA
(Öğrenci İşleri Daire Başkanlığı)

İlgi : 16.01.2018 tarihli ve 88179374-300-E.1800020823 sayılı belge.

Üniversitemiz Eğitim Bilimleri Enstitüsü yüksek lisans öğrencilerinden Büşra KAHVECİ'nin "Tarih Öğretim Elemanlarının Derslerinde Birinci El Kaynak Kullanımı Hakkındaki Görüşleri (Erzurum Örneği)" adlı tez çalışmasına esas teşkil edecek anket uygulaması yapması Dekanlığımızca uygun görülmüştür.

Bilgilerinizi ve gereğini arz ederim.

Prof.Dr. Veyis DEĞİRMENÇAY
Dekan

Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi 25240 Erzurum
Tel: +90 442 2311905
Elektronik Ağ: <http://www.atauni.edu.tr/#edebyat-fakultesi>
Kep Adresi: atauni@hs01.kep.tr

Bilgi: Burcu Bahar YAVUZ
Faks: +90 442 2311913
E-Posta: edebyatfak@atauni.edu.tr

Bu belge, 5070 sayılı Elektronik İmza Kanununun 5. maddesi gereğince güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.
<https://ubys.atauni.edu.tr/ERMS/Record/Confirmation/Confirmation?code=45F2319>

ÖZGEÇMİŞ

1990 yılında Erzurum’da doğdu. İlköğretimi Yalova Atatürk İlköğretim Okulunda tamamladı. Orta öğretimine Kayakyolu Ç.M.İ.S İlköğretim Okulunda devam etti. Ziya Gökalp Lisesinin Süper Lise bölümünden 2008 yılında mezun oldu. 2010 yılında Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim fakültesini kazandı. 2015 yılında bu okuldan mezun olurken aynı yıl Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı Tarih Eğitimi Yüksek Lisans eğitimine başladı. Halen yüksek lisans programında öğrenimine devam etmektedir.

